

**Zapošljivost i razvoj karijere osoba koje su
diplomirale na Pravnom fakultetu Sveučilišta u
Zagrebu između 2004. i 2010. godine**

Zagreb, 2015.

Ovaj izvještaj je izrađen u okviru razvojnog projekta Sveučilišta u Zagrebu: “Sveučilišno obrazovanje i tržište rada: istraživanje o karijerama i zapošljivosti osoba koje su diplomirale pri Pravnom fakultetu“.

Autori:

Doc.dr.sc. Teo Matković

Dr.sc. Jelena Ogresta

Doc.dr.sc. Ksenija Grubišić

Prof.dr.sc. Siniša Zrinščak

Prof.dr.sc. Ivan Rimać

Sadržaj

Predgovor	4
Sažetak rezultata	5
Uvod	1
Dinamika studiranja i aktivnost tijekom studija	4
Staziranje	8
Prvi posao	11
Promjena posla i tijek karijere	27
Nezaposlenost	31
Trenutni posao	33
Radne vrijednosti	51
Opće kompetencije	54
Strukovne kompetencije i relevantnost studija za trenutni posao	58
Namjere daljnjeg profesionalnog usavršavanja i obrazovanja	63
Zaključna razmatranja	70

Predgovor

Pred Vama se nalaze rezultati istraživanja o početku karijera i zapošljivosti osoba koje su recentno završile studij prava na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Riječ je o prvoj sustavnoj studiji o radnim karijerama pravnika¹ koji su stekli diplomu između 2004. i 2010. godine.

Postojeći podaci u Hrvatskoj ne omogućuju djelovanje utemeljeno na ustanovljenim ishodima u svrhu usklađivanja visokoobrazovnog sustava i tržišta rada. Primjerice, podaci Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje visoko su selektivni obzirom da obuhvaćaju samo osobe koje su se tamo i prijavile, dok je granularnost nacionalnih istraživanja, poput Ankete o radnoj snazi, prevelika da bi se mogli konstatirati valjani zaključci na razini pojedinog studija. Stoga je važnost nalaza dobivenih iz perspektive diplomiranih studenata višestruka. Naime, podaci o tome koliko brzo i na kojim radnim mjestima pravnici nalaze posao može značajno utjecati na promociju i privlačnost studija budućim studentima. Uvidi također mogu poslužiti i kao relevantan činjenični *input* za dugoročni strateški razvoj studija, posebno u kontekstu Pravilnika o sustavu upravljanja kvalitetom obrazovanja na Sveučilištu u Zagrebu, kao i izrade dokumenta Hrvatskog kvalifikacijskog okvira. Stoga se dobiveni rezultati mogu primijeniti prilikom informiranja trenutnih i budućih studenata, ali i pri razmatranju strateškog razvoja kurikulumu i unaprjeđenja studija. Identifikacija poslodavaca, radnih mjesta, te potreba i kompetencija koje su svojstvene pravnicima mogu poslužiti približavanju sustava visokog obrazovanja i tržišta rada. I ne manje važno, ovo istraživanje ujedno predstavlja i osnovu za provedbu panel istraživanja kojim bi se pratila dinamika radnih karijera pravnika tijekom dužeg vremenskog razdoblja kao i njihove profesionalne kompetencije iz perspektive cijeloživotnog obrazovanja.

Ovim putem se još jednom zahvaljujemo na trudu svim suradnicima na projektu i sudionicima istraživanja koji su svojim zalaganjem odnosno odazivom na sudjelovanje u istraživanju doprinijeli uspješnoj realizaciji projekta.

¹ Osim ako nije drukčije naznačeno, korištenje termina muškog spola „pravnik i/ili pravnici“ u ovom izvješčaju obuhvaća i pravnike i pravnice.

Sažetak rezultata

Studij

U posljednjih šest pred-bolonjskih generacija koje su završile studij prava, prosječno trajanje uspješnog studija iznosilo je 8 godina i 3 mjeseca, uz trend produljivanja kroz godine. Ovome doprinosi i to što je 36% studenata imalo barem jedno iskustvo prekida unutar kojega barem pola godine nisu pohađali nastavu ni ispite.

Prosječni studijski uspjeh iznosio je 3,14. Devet od deset sudionika istraživanja prije upisa Pravnog fakulteta završilo je gimnaziju, a sedam od deset je u srednjoj školi imalo prosjek 4,5 ili viši.

Tijekom studija, svaki je peti sudionik istraživanja bio angažiran na izvannastavnim aktivnostima u okviru studija, a 43% je pohađalo neki oblik prakse (s trendom rasta u kasnijim generacijama), većinom na sudovima, a 5% je upisalo i neki drugi studij tijekom studija prava.

Tijekom studija, svaki je sedmi sudionik imao iskustvo rada vezanog uz struku, a nešto više od polovice rada koji nije bio povezan sa strukom. Bez obzira na vrstu rada, studenti koji su radili tijekom studija u prosjeku su studirali 14 mjeseci dulje i imali nešto niži prosjek od ostalih.

Stož, pravosudni i stručni ispiti

Devedeset posto sudionika istraživanja koji su završili studij između 2004. i 2010. godine je do ljeta 2012. godine (tj. do trenutka provođenja istraživanja) pohađalo ili završilo staž, a samo 4% nije imalo tu namjeru. Nešto više od polovice sudionika stažirala je u odvjetničkim uredima, po osmina u sudovima i ustanovama javne uprave, dok su ostala odredišta stažiranja (trgovačka društva, lokalna samouprava, bilježnici, državno odvjetništvo) bitno rjeđa.

Stožiranje sudionici u pravilu smatraju korisnim za kasniji rad u struci, posebno stažiranje u odvjetničkim uredima. Kad je u pitanju funkcija staža za pripremu pravosudnog ispita, procjena

korisnosti je nešto niža, posebno za osobe koje nisu stažirale na sudovima ili državnom odvjetništvu.

Do ljeta 2012. godine, 65,3% sudionika koji su stekli diplomu u razdoblju između 2004. i 2010. godine položilo je pravosudni (52,2%), javnobilježnički (1,2%) ili državni stručni ispit (15,1%). Vrijeme od stjecanja diplome do polaganja pravosudnog ili stručnog ispita za većinu sudionika trajalo je 3-6 godina. Do ljeta 2012. tek je 15% sudionika koji su diplomirali u 2010. godini i 39% sudionika koji su diplomirali u 2009. godini položilo neki od ispita. Suprotno, među generacijama koje su završile studij 2006. godine ili ranije 86-88% je do 2012. položilo neki od ispita, a 11-12% i dva ispita.

Staż u odvjetničkom uredu, kod javnog bilježnika, na sudu ili državnom odvjetništvu gotovo isključivo vodi do pravosudnog ispita, staż u javnoj upravi ili lokalnoj samoupravi u većini slučajeva stručnim ispitima, dok sudionici koji su bili na stażu u trgovačkim društvima često nisu položili ni pravosudni ni stručni ispit.

Prvi posao

Oko 37% sudionika istraživanja našlo je svoj prvi posao unutar tri mjeseca, 65% unutar šest mjeseci, 85% unutar godine dana i 95% unutar dvije godine. U usporedbi s drugim osobama koje su izašle iz sveučilišnog obrazovanja u Hrvatskoj u razdoblju 2004.-2008., vjerojatnost brzog zapošljavanja unutar prva tri mjeseca bila je nešto manja, ali je zato zapošljavanje pravnika unutar godine dana bilo bitno izvjesnije (90% naspram 75%). Ipak, generacije koje su diplomirale u prvim godinama krize (od 2008. godine) imale su bitno nepovoljniju dinamiku zapošljavanja: oko četvrtine ovih sudionika se je zaposlilo unutar tri mjeseca, a 73-80% unutar godine dana.

Studijski uspjeh se nije pokazao povezanim s brzinom nalaženja posla, kao ni pohađanje prakse, rad nezvan uz struku ili volontiranje tijekom studija. Jedino se radno iskustvo vezano uz struku pokazalo povezanim sa bržim zapošljavanjem. Međutim, studenti sa boljim studijskim uspjehom i kraćim trajanjem studiranja nešto su se češće zapošljavali u jezgrenim djelatnostima odnosno sustavu pravosuđa (odvjetničkim uredima, sudovima ili državnom odvjetništvu).

Čak je 97% sudionika istraživanja iskazalo kako im je prvi posao bio u zanimanju odnosno djelatnosti unutar pravne struke, unutar čega dominiraju odvjetnički uredi u kojima je svoj prvi posao (a najčešće i staž) pronašla njih polovica. Generacije koje su završile studij tijekom krize rjeđe su svoj prvi posao nalazile u sudovima ili državnoj upravi.

Prvi je posao najčešće bio zasnovan na ugovoru o radu; nešto češće na neodređeno nego na određeno. Tek je u sudovima i državnom odvjetništvu volontiranje odnosno stručno osposobljavanje bilo nešto češći oblik. No, pojavom se krize bitno smanjio udio pravnika koji su svoj prvi posao započinjali ugovorom na neodređeno, a atipični radni aranžmani postali su učestaliji.

Tijek karijere

Podaci o registriranoj nezaposlenosti ukazuju na udvostručenje broja nezaposlenih pravnih stručnjaka od početka krize (sa prosječno 920 u 2008. na 1896 u 2013.), posebno onih sa radnim iskustvom do tri godine. No ovo pogoršanje kod pravnih stručnjaka nije gore nego kod drugih visokoobrazovanih: pravni stručnjaci čine 8-10% svih nezaposlenih sa sveučilišnim obrazovanjem. Od svih sudionika istraživanja koji su završili studij između 2004. i 2010. godine, u ljeto 2012. godine 7,5% ih nije bilo zaposleno, a stopa nezaposlenosti iznosila je 5,7% za populaciju sudionika.

Relativno rijetka nezaposlenost ne znači da diplomirani pravnici ostaju na istom poslu kroz karijeru. Do razdoblja istraživanja samo ih je 44% ostalo zaposleno u istoj organizaciji svojeg prvog zaposlenja. U većini slučajeva (55% promjena), razlog napuštanja posla bio je nalaženje drugog, boljeg posla. Kraj pripravništva odnosno vježbeništva bio je razlog napuštanja prvog posla samo za osminu osoba koje su promijenile posao.

Pokazatelji dinamike promjene posla ukazuju da je osipanje sa prvog posla postojano s obzirom na trajanje rada, te je unutar tri godine od početka nešto manje od polovice sudionika promijenilo prvi posao. Odlazak s posla se češće događao kod osoba koje su prvi posao imali u sudovima i

kao stručno osposobljavanje, a rjeđi kod onih koje su svoj prvi posao našle u državnoj upravi ili lokalnoj samoupravi.

Mobilnost u karijeri traje i kasnije. U vrijeme istraživanja 28% sudionika željelo je promjenu posla. Tek svaki deseti sudionik od zaposlenih u državnom odvjetništvu ima takvu namjeru, ali i gotovo polovica zaposlenih u u državnoj upravi, te nešto više od polovice zaposlenih u zanimanjima izvan struke. Ovi iskazi reflektiraju razlike u zadovoljstvu poslom te iskorištenosti vještina koje su vidljive između pojedinih djelatnosti.

Promatra li se trenutna zaposlenost osoba koje više ne stažiraju (ili nikada nisu), oko četvrtine sudionika istraživanja radi u državnoj upravi ili lokalnoj samoupravi, četvrtina kao pravници u ostalim djelatnostima, osmina u sudstvu ili državnom odvjetništvu, a u odvjetničkim uredima ostaje raditi 30%, od toga 13% u vlastitim, a 17% kao zaposlenici. Najčešća promjena djelatnosti vodi iz odvjetničkih ureda i sudova (gdje su najčešće stekli pravosudni ispit) prema radnom mjestu pravnika u drugim djelatnostima (12-14%), no oni nerijetko (7-9%) odlaze i prema državnoj upravi ili lokalnoj samoupravi. Pravници inicijalno zaposleni na sudovima pokazuju najveću mobilnost prema odvjetničkim uredima i državnom odvjetništvu. Osobe koje su prvi posao našle u državnoj upravi i lokalnoj samoupravi najrjeđe mijenjaju djelatnost.

I kod trenutnog zaposlenja vidljiva je određena razlika u odredištima s obzirom na studijski uspjeh: trenutno zaposleni u sudovima imali su u prosjeku bolji uspjeh tijekom studija (3,41), slijede zaposleni u odvjetništvu, državnom odvjetništvu i pravnim zanimanjima u drugim djelatnostima (3,21-3,24), dok su diplomirani pravници trenutno zaposleni u tijelima državne uprave i lokalne samouprave u prosjeku tijekom studija imali nešto slabije ocjene (3,05-3,07).

Što se tiče rodnih obrazaca, žene čine i 72,1% sudionika istraživanja te predstavljaju većinu u svim prikazanim djelatnostima. Međutim, feminizacija je izraženija u sudovima, lokalnoj samoupravi i posebno javnom bilježništvu, dok su pravnice podreprezentirane među zaposlenicima odvjetničkih ureda i državnog odvjetništva, te posebno među pravnicima koji vode vlastite odvjetničke urede.

Što se tiče geografske mobilnosti diplomiranih pravnika, 64,5% sudionika istraživanja nakon studija nastavili su raditi u županiji gdje su i odrastali (za 39% to je bio Zagreb, a 25% se je vratilo u svoje županije). Za prvim poslom je u drugu županiju otišlo tek 5,6% sudionika), a 30% se je zaposlilo u Zagrebu, odnosno doselilo se u mjesto studija. Posljedično, dvije trećine zaposlenih sudionika istraživanja trenutno radi u Zagrebu. Slijede pretežito županije u sjeverozapadnoj i središnjoj Hrvatskoj, u obalnim županijama radi tek 8% sudionika ovog istraživanja, a u županijama istočne Hrvatske tek njih 1,5%. Također, diplomirani pravnici sa Sveučilišta u Zagrebu izrazito su rijetko trenutno zaposleni u županijama gdje postoji drugi studij prava.

U strukturi sektora vlasništva trenutnog zaposlenja diplomiranih pravnika privatni sektor je nešto zastupljeniji (52,8%) od javnog (45,1%), no udio zaposlenih u javnom sektoru nešto je manji u generacijama koje su završile studij između 2004. i 2008. godine, a značajno snažnije među onima koji su studij završili u vrijeme krize.

Karakteristike posla

Diplomirani pravnici u fazi karijere u kojoj ih je istraživanje zateklo (između dvije i osam godina od stjecanja diplome) u pravilu rade na poslovima visoke razine složenosti, za koje je 95% sudionika procijenilo da zahtjeva sveučilišni studij, od toga 9% poslijediplomski. U tri četvrtine slučajeva to su po procjeni sudionika poslovi koji traže isključivo pravno područje obrazovanja. Kod jezgrenih djelatnosti (odvjetništvo, sudovi) ovo je gotovo jedinstven stav, dok oko trećina sudionika zaposlenih kao pravnici u ostalim djelatnostima i polovica zaposlenih upravi smatraju kako je za taj posao uz pravno adekvatno i srodno područje.

U pitanju su poslovi za ovladavanje kojima je nerijetko potrebna veća količina iskustva. Nešto više od polovice sudionika istraživanja to je vrijeme procijenilo na više od godinu dana, a trećina na tri ili više godina. Tek četvrtina smatra kako prosječnoj osobi s diplomom pravnog studija treba manje od šest mjeseci da u potpunosti ovlada zahtjevima i zadacima posla kakvog trenutno rade. Na najdulje vrijeme potrebno za ovladavanje poslom ukazuju zaposleni u odvjetništvu (više

od polovice ukazuje na tri ili više godina), nešto kraće oni zaposleni u sudstvu, državnom odvjetništvu ili bilježništvu, dok su za ostale djelatnosti procjene u prosjeku nešto kraće.

Među trenutno zaposlenim sudionicima istraživanja koji više ne stažiraju, gotovo svi zaposleni u državnom odvjetništvu ili sudovima imaju položen pravosudni ispit, kao i devet desetina trenutno zaposlenih u odvjetničkim uredima ili javnom bilježništvu. Zaposleni u pravnim zanimanjima u ostalim djelatnostima u nešto manje od polovice slučajeva imaju položen pravosudni ispit, a to je slučaj i sa oko 30% zaposlenih u državnoj upravi ili lokalnoj samoupravi. No u potonjim djelatnostima oko dvije trećine sudionika ima položen državni stručni ispit.

Prosječna je procjena sudionika kako svoja znanja i vještine na poslu koriste u velikoj mjeri (prosjek 4,08), gdje je procjena viša od prosjeka kod samozaposlenih odvjetnika, u državnom odvjetništvu i sudstvu, a niža u upravi te među osobama zaposlenim u pravnim zanimanjima izvan pravosuđa. Pri procjeni zadovoljstva vlastitim poslom, dominiraju vrijednosti u pozitivnoj polovici skale, pri čemu je medijalna i modalna vrijednost 7, a prosjek 6,4. Razlike s obzirom na djelatnosti nisu posebno velike, no vidljivo je veće zadovoljstvo samozaposlenih odvjetnika te zaposlenih u državnom odvjetništvu, kao i niže zadovoljstvo poslom pravnika zaposlenih u državnoj upravi i izvan struke.

U području razvoja vlastitih vještina, u proteklih godinu dana, neku formalnu obuku vezanu uz posao u 2011. godini pohađalo je 34,6% zaposlenih pravnika, pri čemu je to značajno češće bio slučaj u sudstvu i državnom odvjetništvu (51-55%), a rjeđe među zaposlenima u odvjetništvu i javnom bilježništvu.

Dok je prosječna plaća u prvoj godini rada na prvom poslu u većini slučajevima bila na pripravničkoj razini (između 3200 i 4000 kn), u trenutnom poslu ona se najčešće kreće između 5000 i 7000 kn, ali uz veliko raspršenje i desetinu sudionika koji su zarađivali više od 10000 kn. Iskazane plaće diplomiranih pravnika nešto su niže u sudovima i državnoj upravi (prosjek 6300-6400 kn), a iznadprosječne u lokalnoj samoupravi i pravnim zanimanjima u drugim djelatnostima (prosjek 7400-7500 kn). No raspršenje plaća i pojava najviših plaća je najučestalija među sudionicima koji imaju vlastite odvjetničke urede.

Dvije trećine zaposlenih radi u punom radnom vremenu, između 35 i 48 sati, no četvrtina uobičajeno radi više od 48 sati tjedno, a 4,7% sudionika kazuje kako radi 60 ili više sati u tjednu. Rad dulji od 49 sati tjedno je izrazito je rijedak u državnoj upravi, lokalnoj samoupravi i javnobilježničkim uredima, ali u odvjetničkim uredima radni tjedan dvije petine zaposlenika uobičajeno nadilazi 48 sati. Izrazito dug radni tjedan prakticira sedmina sudionika koji imaju vlastiti odvjetnički ured, ali i 4-5% zaposlenika istih ureda, sudaca i zaposlenika državnog odvjetništva.

I drugi pokazatelji ukazuju na visok intenzitet rada, posebno u pravosudnim djelatnostima. Među sudionicima istraživanja, ostajanje na poslu dulje od zadanog radnog vremena relativno je redovna pojava za nešto više dvije petine zaposlenih kojima se to događa više puta u tjednu. S druge strane, oko trećina dulje na poslu ostaje jednom mjesečno ili rjeđe. Dvije trećine zaposlenih u odvjetničkim uredima, dvije petine zaposlenih u sudovima, trećina u državnom odvjetništvu, četvrtina zaposlenih u državnoj upravi i petina sudionika istraživanja zaposlenih u lokalnoj samoupravi na poslu dulje ostaje više puta tjedno. Također, nešto više od četvrtine pravnika često "nosi" kući posao. Ovo je posebice učestalo kod voditelja odvjetničkih ureda (njih 57%), a prisutno je i kod djelatnika suda i državnog odvjetništva (njih 37-39%), dok je u drugim djelatnostima bitno rjeđe.

S obzirom na fleksibilnost po mjeri zaposlenika, ukupno tri petine sudionika može pomaknuti vrijeme dolaska ili odlaska s posla kad god ima potrebu ili u većini slučajeva, a tek šestina bez iznimke ne mogu to učiniti. Međutim, mogućnosti ovakve fleksibilnosti najmanje su u državnom odvjetništvu (tek 27%), a razmjerno su slabe i u javnobilježničkim uredima i državnoj upravi (44% i 35%). S druge strane, 70% zaposlenika u odvjetničkim uredima u mogućnosti je fleksibilno organizirati svoje radno vrijeme.

Istraživanje je pratilo i promjene u organizacijama, gdje je i u godinama krize ustanovljen obrazac razmjerne organizacijske stabilnosti. Kada se promjene događaju, one se najčešće odnose na promjene u obimu posla i zadacima, čemu je svjedočilo nešto više od trećine sudionika istraživanja, te preustroj organizacije. Organizacijska stabilnost je najveća u odvjetničkim i

javnobilježničkim uredima, u sudovima i državnom odvjetništvu nešto su češća bila spajanja s drugom organizacijom, a u državnom odvjetništvu češće je zabilježen veći rast broja zaposlenih te promjene u obimu posla i zadacima. I dvije trećine zaposlenih u državnoj upravi ukazalo je na promjene u svojoj organizaciji, ponajčešće u vidu preustroja.

Radne vrijednosti i kompetencije

Sudionici istraživanja su u najvećoj mjeri kod posla cijenili sigurnost posla te mogućnost usklađivanja radnog i obiteljskog života, neovisno o djelatnosti zaposlenja. Društveni su se ugled i mogućnost društveno korisnog djelovanja pokazali kao najmanje prihvaćene radna vrijednost, iako su i one u prosjeku bile u zoni poželjnosti. Struktura radnih vrijednosti vrlo je slična ustanovljenoj paralelnim istraživanjem socijalnih radnika, osim nešto veće orijentiranosti karijeri i manje važnosti društveno korisnog djelovanja. Procjena ostvarenosti vrijednosti na radnom mjestu u pravilu je niža od poželjne razine. Deficit je najveći kod procjene razine plaće i mogućnosti napredovanja u karijeri, dok je nešto manji kad je u pitanju autonomija na poslu, mogućnost društveno korisnog djelovanja, a kad je u pitanju društveni ugled deficit ne postoji.

Mogućnost ostvarivanja radnih vrijednosti razlikuje se po djelatnostima: samozaposleni iskazuju manji deficit autonomnosti, profesionalnih izazova i mogućnosti napredovanja, zaposlenici u državnoj upravi i lokalnoj samoupravi manji deficit sigurnosti posla, ali manjak profesionalnih izazova, dok je deficit u mogućnosti napredovanja nešto manji u državnom odvjetništvu. Deficit u raspoloživosti slobodnog vremena i mogućnost usklađivanja radnog i obiteljskog života posebno je istaknut kod zaposlenika u odvjetničkim uredima.

Od općih kompetencija za potrebe svog posla sudionici najvažnijim smatraju sposobnost obavljanja posla pod pritiskom i sposobnost pisanja izvještaja, bilješki i drugih službenih dokumenata. Također, sudionici pridaju relativno veliku važnost sposobnostima analitičkog mišljenja, učinkovitog korištenja vremena, suradnje, koordinacije i usvajanja novih znanja.

U većini slučajeva doprinos studija razvoju općih kompetencija prosječno je ocijenjen osrednjim vrijednostima (između 2 i 3), pri čemu je samo za razvoj četiri kompetencije doprinos procijenjen

između 3 i 3,5: sposobnost djelovanja pod pritiskom, analitičkog mišljenja, učinkovitog korištenja vremena i usvajanja novih znanja. Ove se četiri kompetencije ujedno nalaze i među sedam najpotrebnijih za radna mjesta na kojima diplomirani pravnici trenutno rade.

Kad su u pitanju strukovne kompetencije, u pravilu su sudionici procjenjivali potrebe posla najzahtjevnijima u primjeni i tumačenju zakona i drugih pravnih akata, nakon čega slijedi izrada pravnih dokumenata. To su ujedno dvije kompetencije gdje se na agregiranoj razini može identificirati određeni deficit. Kompetencije zastupanja stranaka u postupku te vođenja sudskih postupaka u izrazitoj mjeri trebaju pravnicima zaposleni u odvjetništvu i državnom odvjetništvu, a puno rjeđe zaposleni u državnoj upravi, sudovima i bilježništvu. Primjena i tumačenje zakona i drugih akata te izrada pravnih dokumenata ključne su strukovne kompetencije u svim djelatnostima, ali u većoj mjeri u pravosuđu i odvjetništvu.

Rezultati istraživanja pokazuju da je za pojedina područja prava uočljiva jasna hijerarhija kad su u pitanju potrebe trenutnog posla. Najčešće se visokim procjenjuju zahtjevi poznavanja građanskog prava, iza čega slijede radno i socijalno te trgovačko, te nešto rjeđe upravno pravo. Naglasak na područjima prava jasno se razlikuje s obzirom na djelatnost pravnika. Poznavanje građanskog prava najmanje je relevantno u poslovima državne uprave, a izrazito bitno odvjetnicima, sucima i javnim bilježnicima. Zaposlenim u državnom odvjetništvu posao traži najvišu razinu poznavanja kaznenog prava. Obiteljsko pravo nešto je češće relevantno voditeljima odvjetničkih ureda. Radno i socijalno pravo, kao i trgovačko pravo prvenstveno je bitno u odvjetničkim uredima te pravnicima zaposlenima u ostalim djelatnostima odnosno tvrtkama, s time da je poznavanje trgovačkog prava izrazito bitno i zaposlenima u javnom bilježništvu. Poznavanje upravnog prava izrazito je važno za zaposlene u državnoj upravi i lokalnoj samoupravi. Potrebe poznavanja europskog javnog prava nešto su veće kod zaposlenih u državnoj upravi.

Sudionici istraživanja trebali su među svim obaveznim predmetima na pravnom studiju navesti najviše tri koja smatraju najrelevantnijima za svoj trenutni posao. Građansko pravo i građansko procesno pravo ključnim predmetima za svoje trenutno djelovanje smatra 68% odnosno 47% sudionika istraživanja. Između trećine i petine sudionika uvrstilo je među tri najbitnija za trenutni

posao trgovačko pravo, radno i socijalno pravo, upravno pravo i pravo društava. Tek je 3,8% sudionika izjavilo kako niti jedan kolegij nije bio relevantan za trenutni posao, no sedam kolegija (mahom onih priprema sa prve godine studija) odabralo je manje od 1% sudionika. Ipak, obrasci procjene uvelike se razlikuju s obzirom na djelatnost zaposlenja.

Istraživanjem se ispitivala i percepcija adekvatnosti studija prava kao temelja za daljnji osobni i profesionalni razvoj. U prosjeku sudionici istraživanja studiju u većini dimenzija pružaju blago pozitivne ocjene; najpovoljnije kad je u pitanju obavljanje trenutnog posla, zatim razvoj karijere, osobni razvoj te usvajanje novih znanja. U prosjeku neutralnom vrijednošću ocjenjuju studij kao resurs za lakše nalaženje posla, a slabim kao osnovu za razvoj poduzetničkih vještina.

Daljnje profesionalno usavršavanje i obrazovanje

Oko devet desetina sudionika smatra barem donekle potrebnim daljnji razvoj barem jedne od navedenih kompetencija iz pojedinih područja ili aspekata pravne struke, a barem jednu kao izrazito važnu navodi polovica sudionika. Interes je izrazito velik za europsko javno pravo, primjenu i tumačenje europskih pravnih standarda te primjenu, prevođenje i tumačenje međunarodnih dokumenata, usavršavanje iz kojih jako potrebnim ocjenjuje između četvrtine i trećine sudionika. Za većinu ostalih područja udio izrazito zainteresiranih kreće se oko desetine sudionika istraživanja.

U slučaju da se takvo obrazovanje ponudi pri Pravnom fakultetu u Zagrebu, najpopularniji za sudionike bili bi kraći tečajevi, radionice ili seminari u trajanju do nekoliko tjedana, za koje interes iskazuje tri petine pravnika. Također oko trećine sudionika istraživanja iskazuje interes za specijalistički poslijediplomski studij.

Interes za usavršavanje je širok i ne razlikuje se izrazito s obzirom na djelatnost, ali postoje razlike s obzirom na vrijeme proteklo od stjecanja diplome. Interes za poslijediplomske studije te iskazi sudionika kako im je "jako potrebno" obrazovanje iz pojedinog područja manji je u generacijama koje su završile studij pred više vremena. Međutim, interes za semestralne kolegije

i procjena potrebe za obrazovanjem je postojana, dok je deklaratorni interes za kraće tečajeve i nešto veći kod generacija koje završile studij prije više godina.

Kao prepreke sudjelovanje u profesionalnom usavršavanju sudionici su najčešće naveli nedostatak vremena i nemogućnost financiranja studija (43-45%), a značajno su zastupljeni (21-26%) i nemogućnost usklađivanja obiteljskih i profesionalnih obaveza te neusklađenost programa studija s potrebama radnog mjesta. Među sudionicima koji su završili studij prije više godina, nemogućnost financiranja rjeđe predstavlja problem, a usklađivanje obiteljskih obveza češće.

Uvod

Provedeno istraživanje predstavlja studiju praćenja studenata nakon stjecanja diplome (eng. *graduate tracer study*) i tijeka njihovih radnih karijera po završetku školovanja. Ovakav tip studija pruža uvid u prikladnost i kvalitetu nastavnih planova i programa u kontekstu razvoja karijere studenata nakon stjecanja diplome te u okviru potreba tržišta rada. Ujedno, njihovom provedbom stječu se i vrijedne spoznaje o primjenjivosti i iskoristivosti znanja i vještina stečenih za vrijeme studija na pojedinim radnim mjestima. Stoga, ovakav tip istraživanja predstavlja vrlo koristan metodološki pristup za kreiranje obrazovnih politika utemeljenih na podacima.

Ciljevi istraživanja su bili:

1. Opisati dinamiku početka karijere osoba koje su diplomirale studij prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu odnosno utvrditi brzinu i područja djelatnosti te zahtjeve koji se stavljaju pred pravnike na njihovim radnim mjestima
2. Utvrditi razinu općih i strukovnih kompetencija te doprinos studija u njihovom razvoju
3. Dobiti uvid u namjere i potrebe za profesionalnim usavršavanjem na Pravnom fakultetu u Zagrebu

Prikupljanje podataka je provedeno metodom ankete, korištenjem online upitnika s prethodnim telefonskim dogovorima sa sudionicima istraživanja između svibnja i rujna 2012. godine. Za potrebe provedbe istraživanja primijenjen je HEGESCO (eng. *Higher Education as a Generator of Strategic Competences*²) upitnik koji je po prijevodu upotpunjen dijelom pitanja iz Ankete o radnoj snazi i Ankete o obrazovnim i radnim karijerama mladih u Hrvatskoj³. Također, u upitnik je uvršten i dio pitanja koja se odnose na specifičnosti obrazovanja na Pravnom fakultetu u Zagrebu te je prilagođen i institucionalnim okvirima hrvatskog sustava visokog obrazovanja i tržišta rada. Prikupljeni podaci su većinom bili retrospektivni.

² http://www.hegesco.org/pliki/Questionnaire_final_ENG.pdf

³ Anketa o obrazovnim i radnim karijerama mladih u Hrvatskoj je provedena 2008. godine u okviru istraživačkih prioriteta Zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju (Joint Inclusion Memorandum - JIM).

Tematske cjeline od kojih je koncipiran upitnik su sadržavala pitanja o: tijeku studija te obrazovnim i radnim iskustvima za vrijeme studiranja, razdoblju između stjecanja diplome i pronalaska prvog posla, obilježjima prvog posla nakon stjecanja diplome i trenutnom položaju na tržištu rada. Pri tome su se pitanja za trenutno zaposlene osobe odnosila na obilježja posla i radne organizacije, a za trenutno nezaposlene osobe na obilježja njihova trenutnog radnog statusa. Položaj na tržištu rada se dodatno ispitivao i setom pitanja o razini općih i strukovnih kompetencija uključujući i procjenu potreba posla za njima te provjeru doprinosa završenog studija u njihovom razvoju. Završna dva skupa pitanja su se odnosila na namjere za daljnjim profesionalnim usavršavanjem i obrazovanjem te sociodemografska obilježja.

Istraživanjem je dobiveno 1555 važećih odgovora od ukupno 3205 osoba koje su završile studij prava na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu između 2004. i 2010. godine, što predstavlja stopu odaziva od 48,5%, čime se ovo istraživanje može okarakterizirati kao uspješno. Ustanovljena je manja pristranost u odazivu s obzirom na trajanje studija i prosjek ocjena (studenti koji su imali niže ocjene i dulje su studirali imali su nešto manju vjerojatnost sudjelovanja u istraživanju), ali ta pristranost nije bila dovoljno snažna da zahtjeva korištenje utežavanja. Iako je moguće da su u istraživanju bile sustavno manje sklone sudjelovati osobe koje su imale loše iskustvo sa studijem ili su se zaposlile izvan struke, mišljenja smo da to ne može dovesti u pitanje valjanost nalaza.

Prikaz rezultata istraživanja strukturiran je kroz nekoliko tematskih cjelina: tijek studija i studijska iskustva, obrazovna iskustva, razdoblje između diplome i posla, obilježja prvog posla nakon stjecanja diplome, kronologija zaposlenosti, nezaposlenost, obilježja trenutnog posla i organizacije rada, opće i strukovne kompetencije te namjere za daljnjim profesionalnim usavršavanjem i obrazovanjem. Ipak, uzimajući u obzir heterogenost profesionalnih iskustava i uvjeta rada na različitim poslovima većina je nalaza prikazana (i uspoređena) prema:

- 1. Godini stjecanja diplome** – provedba istraživanja na više generacija diplomiranih studenata pruža obuhvatniji prikaz uspješnosti prijelaza studenata iz sustava visokog obrazovanja na tržište rada te uvid u obrasce odvijanja radnih karijera u kontekstu promjena u sustavu visokog obrazovanja ili tržišta rada.

2. Području djelatnosti - budući da je moguće očekivati da različitost radnih zadataka, uvjeta rada i općenito zahtjeva radnog mjesta unutar pojedine djelatnosti omogućuje stjecanje uvida u specifičnosti zaposlenja za svaku od njih i u pogledu obilježja poslova ali i znanja i vještina koja se traže na tim radnim mjestima. Stoga su djelatnosti rada za potrebe analize podataka grupirane prema srodnosti organizacijskog oblika, funkcije i specifičnosti radnih zadataka u šest skupina: odvjetničke urede, sudove i državno odvjetništvo kao sastavnice pravosudne infrastrukture, javnobilježničke urede, tijela državne uprave, te lokalnu samoupravu.⁴ Preostale smo osobe grupirali s obzirom na opis svog radnog mjesta na one koji rade u zanimanju pravnika i one koji rade u zanimanjima nevezanim uz pravo.

Nadalje, prikaz rezultata kroz izvještaj se zasniva na deskriptivnim pokazateljima, pri čemu se u interpretaciji podataka navode i rezultati provedenih statističkih testova. Iako empirijski izvodi tih analiza nisu naznačeni⁵ prilikom obrade podataka koristili su se parametrijski i neparametrijski testovi. Preciznije, razlike između kategorijalnih varijabli su se provjeravale hi-kvadrat testom, dok su se razlike između više skupina testirale postupkom analize varijance. Visina povezanosti se ispitivala koeficijentom korelacije. Dinamika pronalska prvog zaposlenja kao i izlaska iz istog se analizirala primjenom Kaplan-Meierove metode kojom se provjerava vjerojatnost da dođe do ispitivanog događaja tijekom određenog vremenskog razdoblja. Preciznije, primjenom ove metode pokušalo se odgovoriti na pitanja o tome koliko je sudionika i u kojem vremenskom periodu pronašlo svoj prvi posao unutar razdoblja od tri godine nakon stjecanja diplome te koliko je sudionika i u kojem vremenskom periodu napustilo svoj prvi posao unutar razdoblja od tri godine po zaposlenju na prvom poslu?

⁴ U većini daljnjih analiza grupirat ćemo zajedno državno odvjetništvo i sudove te lokalnu samoupravu i državnu upravu.

⁵ Rezultati provedenih analiza mogu se dobiti na uvid od autora izvještaja.

Dinamika studiranja i aktivnost tijekom studija

Ovaj dio izvještaja uključuje rezultate istraživanja koji se odnose na iskustva za vrijeme studija, sudjelovanje u izvannastavnim aktivnostima te radna iskustva tijekom studija, kao i iskustva s volontiranjem.

U promatranim generacijama prosječan uspjeh studenata koji su diplomirali ostao je nepromijenjen (oko 3,14), ali je kod trajanja studija vidljiv trend supstantivnog produljenja. Iako je nominalno trajanje studija četiri godine, prosječno razdoblje studiranja iznosilo je 8 godina i 3 mjeseca, rastući sa 7 godina i 10 mjeseci u 2004., na 8 godina i 6 mjeseci u 2009. godini ⁶.

Tablica 1. Broj studenata koji je diplomirao na studiju prava, prosjek ocjena i trajanja studija, prema godini stjecanja diplome⁷

Godina diplome	Broj diplomiranih	Prosjek ocjena	Prosječno trajanje studiranja
2004.	433	3,12	7 g 10 mj
2005.	482	3,13	8 g 0 mj
2006.	455	3,18	7 g 11 mj
2007.	541	3,15	8 g 3 mj
2008.	471	3,16	8 g 4 mj
2009.	481	3,14	8 g 6 mj
2010.	338	3,09	8 g 10 mj
Svi	3201	3,14	8 g 3 mj
Sudionici istraživanja	1555	3,18	7 g 11 mj

Tablica 2. Distribucija prosjeka ocjena i trajanja studija u populaciji

	Prosjek ocjena	Prosječno trajanje studiranja
Najboljih 10%	iznad 3,73	ispod 5 g 4 mj
Prvi kvartil (25%)	3,40	6 g 1 mj
Medijan (50%)	3,07	7 g 7 mj
Treći kvartil (75%)	2,83	9 g 7 mj
Najslabijih 10%	ispod 2,63	dulje od 11 g 9 mj

Tablica 2. prikazuje kako je 80% studenata diplomiralo sa prosjekom ocjena između 2,63 i 3,73, ali i da je raspršenje trajanja studija izrazito veliko. Tek je desetina sudionika diplomirala u manje

⁶ Prosječno trajanje u 2010. godini bilo je 8 godina i 10 mjeseci, ali ovo povećanje treba pripisati tranziciji prema bolonjskom režimu, što je vidljivo i iz smanjenja broja studenata koji su stekli diplomu prema "pred-bolonjskom" programu u toj godini.

⁷ Odnosi se samo na studente pred-bolonjskog programa.

od 5 godina i 4 mjeseca, za polovicu je studij trajao dulje od 7 godina i 7 mjeseci, a za četvrtinu dulje od 9 godina i 7 mjeseci. Ovo trajanje možemo pripisati i razmjerno čestom iskustvu prekida (koji smo operativno odredili kao razdoblje od pola godine ili više u kojem studenti nisu pohađali nastavu niti izlazili na ispite). Takvo je iskustvo imalo 36% sudionika istraživanja, od toga 49% na trećoj godini studija. Za 73% sudionika taj je prekid trajao između 6 mjeseci i godine dana.

Prema iskazima sudionika istraživanja, srednjoškolsko zaleđe studenata koji su uspjeli završiti studij prava na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu je prestižno: 90% sudionika završilo je gimnaziju prije upisa studija, a 70% je u srednjoj školi imalo prosjek 4,5 ili viši ⁸.

Tablica 3. Studiranje izvan studija prava

	N	%	Od toga završili do sada (%)
Upis samo studija prava	1313	85,9	
Upis drugog studija prije upisa prava	28	1,8	39,3
Upis drugog studija tijekom studija prava	79	5,2	17,7
Upis drugog studija nakon diplome	108	7,1	19,4

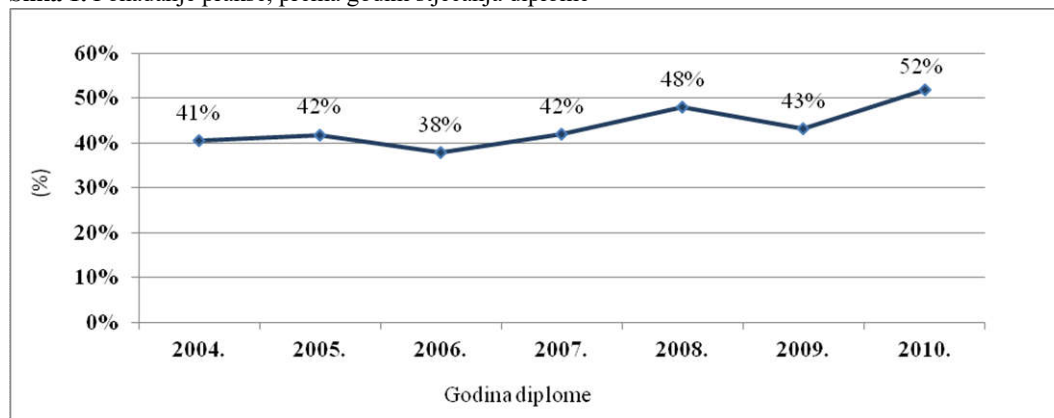
Među sudionicima istraživanja 1,7% se je prebacilo na studij prava u Zagrebu sa drugih sveučilišta, najčešće na drugu godinu. Također, za 85% sudionika istraživanja pravni studij je jedini studij koji su pohađali. Tek 1,8% sudionika je prethodno studiralo na nekom drugom studiju, 5,2% je upisalo još neki studij tijekom studija prava, a 7,1% je upisalo drugi studij (najčešće poslijediplomski) u godini u kojoj su diplomirali pravo ili kasnije. Međutim, do trenutka provođenja istraživanja, tek je svaki peti diplomirani pravnik koji je upisao još neki paralelni ili poslijediplomski studij isti i završio.

⁸ Podacima o srednjoškolskom obrazovanju studenata koji nisu uspjeli završiti studij ne raspolažemo.

Tablica 4. Angažman u izvannastavnim aktivnostima u okviru studija

Oblik angažmana	%
Demonstrator	7,2
Pravna klinika	2,4
Moot court	3,9
Udruga Pravnik	1,6
ELSA	4,9
Udruga Iuridicum	1,5
Udruga Pravokutnik	3,7
Capella Iuris	0,5
Športska udruga Pravnog fakulteta	4,7
Bilo koji od navedenih	20,5

Svaki peti sudionik koji je diplomirao u praćenom razdoblju sudjelovao je u nekoj od izvannastavnih aktivnosti u okviru studija. Sudjelovanje je razmjerno ravnomjerno raspoređeno po pojedinim udrugama i angažmanima, pri čemu je najveći udio (7,2%) bio aktivan kao demonstrator, a najmanji (0,5%) u zboru Capella Iuris. Općenito, u participaciji u izvannastavnim aktivnostima u okviru studija nije vidljiva promjena kroz generacije, a u njima u pravilu sudjeluju uspješniji studenti (prosjek ocjena 3,43 naspram 3,11 za nesudionike).

Slika 1. Pohađanje prakse, prema godini stjecanja diplome

Iskustvo pohađanja prakse potvrdilo je nešto manje od polovice sudionika istraživanja. Kroz posljednjih šest pred-bolonjskih generacija vidljiv je tek skromni pomak prema širenju broja studenata koji su sudjelovali u praksi tijekom studija. Ta se je praksa za dvije trećine sudionika odvijala na sudovima, a za većinu ostalih sudionika u odvjetničkim uredima.

Tablica 5. Pohađanje prakse, prema odredištu

	N	%
Sud	416	27,4
Odvjetnički ured	166	10,9
Trgovačko društvo	22	1,5
Ustanova javne uprave	22	1,5
Javni bilježnik	17	1,1
Ostalo	13	1,2
Nije pohađao/la praksu	859	56,5

Oko jedne sedmine studenata je imalo iskustvo plaćenog rada vezanog uz struku tijekom studija, nešto više od polovice sudionika je tijekom studija radilo na poslu nevezanom uz struku, dok je svaki sedmi student volontirao tijekom studija. Prosječno trajanje svake od ovih aktivnosti se pokazalo sličnim i relativno dugotrajnim odnosno kretalo se između 16 i 23 mjeseci.

Tablica 6. Radna iskustva tijekom studija i volontiranje⁹

	Udio sudionika s iskustvom	Prosječno trajanje (mjeseci)	Prosjek ocjena sudionika	Prosjek ocjena nesudionika
Iskustvo rada vezanog uz struku tijekom studija	13%	19,9	3,12	3,19
Iskustvo rada nevezanog uz struku tijekom studija	54%	23,1	3,13	3,23
Iskustvo volontiranja tijekom studija	14%	16,2	3,15	3,18
Trenutno volontira	8%		3,11	3,18

Kad je u pitanju bilo koji vid radnog angažmana, ne postoje statistički značajne razlike (odnosno promjene) s obzirom na generaciju, ali je studijski uspjeh sudionika neznatno niži, bez obzira na vid angažmana (što se može tumačiti ili negativnom selekcijom u zaposlenost ili kao "cijena zaposlenosti" za studijski uspjeh). Također, studenti koji su tijekom studija imali iskustvo rada (vezanog ili nevezanog uz struku) u prosjeku su studirali od 14 do 15 mjeseci dulje od onih koji nisu radili tijekom studija.

Iskustvo volontiranja tijekom studija je postalo nešto učestalije u generacijama koje su završile studij između 2007. i 2010. godine (15-21%) nego kod studenata koji su studij završili između 2004. i 2006. godine (10-12%). Treba napomenuti kako svaki dvanaesti sudionik istraživanja volontira ili se bavio dobrotvornim radom i u vrijeme istraživanja.

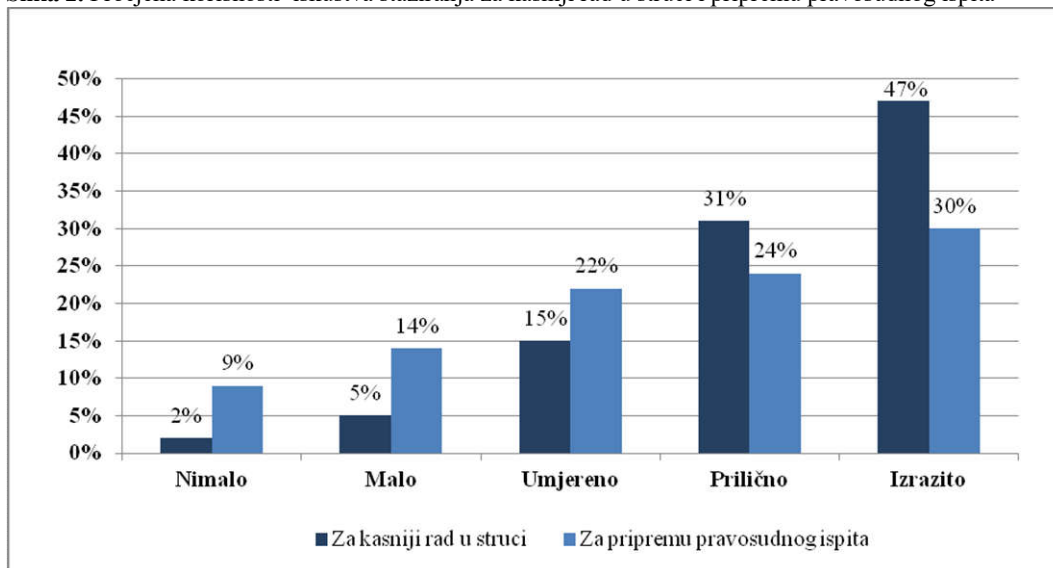
⁹ Kosim slovima su označene vrijednosti čije razlike se nisu pokazale statistički značajne.

Staziranje

Velika većina diplomiranih pravnika nakon završetka studija prolazi kroz pripravnički staž. Tako je među sudionicima ovog istraživanja do trenutka anketiranja 71% sudionika već obavilo pripravnički staž, 19% je trenutno stažiralo, a tek 10% nije stažiralo, od čega samo 4% nema ni namjeru da to učini. Od sudionika istraživanja koji su tijekom studija pohađali praksu, njih 15% stažiralo je u istoj organizaciji (najčešće se radilo o sudovima).

Gotovo polovica sudionika istraživanja je iskazala kako stažiranje smatraju izrazito korisnim za kasniji rad u struci, a tek 7% ga je procijenilo nimalo ili malo korisnim. Procjena korisnosti stažiranja za pripremu pravosudnog ispita nešto je manje povoljna (23% tvrdi kako je nimalo ili malo korisna, a još 22% kako je tek umjereno korisna), ali je i ovdje modalno iskazana vrijednost "izrazito".

Slika 2. Procjena korisnosti iskustva stažiranja za kasniji rad u struci i pripremu pravosudnog ispita

Rezultati pokazuju da se iskustva stažiranja razlikuju prema instituciji stažiranja. Staž u odvjetničkim uredima 54% sudionika istraživanja koji su ga tamo pohađali smatraju korisnijim za

kasniji rad u struci nego što svoj staž smatraju ostali sudionici (uz iznimku osoba koje su stažirale u državnom odvjetništvu).

Kad je u pitanju korisnost staža za pripremu pravosudnog ispita, ističu se institucije koje i vode pravosudnom ispitu: državno odvjetništvo, sudovi i odvjetnički uredi (među kojima nema statistički značajne razlike), dok su praksu u ustanovama javne uprave ili lokalne samouprave, kao i trgovačkim društvima polaznici uglavnom ocijenili kao irelevantnu za pripremu pravosudnog ispita.

Tablica 7. Procjena korisnosti vlastitog iskustva stažiranja, prema ustanovi stažiranja

	N	Udjel među stažiranjima	Za kasniji rad u struci (1-5)	Za pripremu pravosudnog ispita (1-5)
Odvjetnički ured	746	54%	4,42	3,83
Sud	177	13%	4,00	3,93
Ustanova javne uprave	169	12%	3,85	2,06
Trgovačko društvo	102	7%	3,74	2,52
Javni bilježnik	68	5%	3,87	3,00
Tijelo lokalne samouprave	58	4%	3,90	2,17
Državno odvjetništvo	49	4%	4,21	4,18
Ukupno	1388		4,16	3,51

Nakon staža u pravilu slijedi pravosudni (odnosno stručni) ispit. Do ljeta 2012. godine, 65,3% sudionika koji su stekli diplomu u razdoblju između 2004. i 2010. godine položilo je pravosudni, javnobilježnički ili neki stručni ispit. Polaganje više različitih ispita je razmjerno rijetko: 5,2% sudionika položilo je dva, a 0,1% tri ispita.

Međutim, ovaj broj prikriva razmjerno dugo trajanje stažiranja i stjecanja uvjeta za polaganje ispita. Tako je do ljeta 2012. tek 15% sudionika koji su diplomirali u 2010. godini i 39% sudionika koji su diplomirali u 2009. godini položilo neki od ispita. Stabilizacija je vidljiva tek među generacijama koje su završile studij 2006. godine ili ranije, dakle šest godina nakon završetka studija. Među sudionicima iz promatranih generacija, 86-88% je položilo neki od ispita, a 11-12% dva.

Tablica 8. Godina završetka studija i broj položenih ispita (stručni, pravosudni ili javnobilježnički)

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	Ukupno
Još niti jedan	14%	12%	13%	25%	30%	61%	85%	34,7%
Jedan ispit	74%	76%	75%	71%	70%	39%	15%	59,9%
Dva ispita	12%	11%	11%	5%	0%	0%	0%	5,3%
Tri ispita	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0,1%

Najčešći smjer razvoja karijere slijedi polaganje pravosudnog ispita, kojeg je položilo 52,2% sudionika istraživanja, a teži mu još četvrtina. Tri posto sudionika pokušalo je položiti ovaj ispit, ali do sada nije uspjelo. Državni stručni ispit položilo je 15,1% sudionika, no mali broj sudionika trenutno stremi polaganju ovog ispita. Za razliku od toga, javnobilježnički ispit do sada je položilo njih 1,8%, ali oko desetina ima namjeru to učiniti.

Tablica 9. Iskustvo polaganja pravosudnog, stručnog ili javnobilježničkog ispita

	Položen	Neuspješno polaganje	Namjera polaganja
Pravosudni ispit	52,2%	2,9%	25,9%
Državni stručni ispit	15,1%	0,0%	2,8%
Javnobilježnički ispit	1,8%	0,0%	10,6%
Stručni ispit	1,8%	0,0%	1,5%

Institucija stažiranja snažno je povezana sa vrstom ispita koju sudionici istraživanja polažu. Tako staž u odvjetničkom uredu, kod javnog bilježnika, na sudu ili državnom odvjetništvu u većini slučajeva vodi do pravosudnog ispita, iako 10-16% sudionika koji su završili staž u ovim organizacijama u trenutku istraživanja još nisu položili pravosudni ispit. Sličan je obrazac sa stručnim državnim ispitima za osobe koje su stažirale u ustanovama javne uprave i lokalne samouprave. Međutim, između jedne petine i jedne osmine osoba koje su stažirale u tim institucijama do trenutka istraživanja već su položile i pravosudni ispit, dok je polaganje stručnog ispita od strane osoba koje su stažirale u pravosuđu nešto manje učestalo. Konačno, staž u trgovačkim društvima tek je za četvrtinu diplomiranih pravnika funkcionalna priprema za polaganje pravosudnog ispita, a češće ima funkciju selekcije i uvođenja u posao: većina sudionika koji su iskazali kako su završili staž u trgovačkim društvima nije do početka istraživanja položila stručni ni pravosudni ispit.

Tablica 10. Vrsta položenog ispita, prema instituciji stažiranja

	Pravosudni ispit	Stručni ispit
Odvjetnički ured ili društvo	87%	3%
Javni bilježnik	81%	6%
Trgovačko društvo	25%	15%
Sud	84%	14%
Ustanova javne uprave	12%	85%
Tijelo lokalne samouprave	21%	96%
Državno odvjetništvo	90%	7%

Sudionici koji su položili pravosudni ispit doprinos znanja stečenog tijekom studija u pravilu smatraju osrednjim (prosjek 3,07), pri čemu su mišljenja podijeljena tako da nešto manje od trećine procjenjuje doprinos studija skromnim ili nikakvim, a nešto više od trećine značajnim ili izrazitim. Ove su procjene stabilne kroz godine, dakle ne postoji trend promjene percepcije korisnosti studija za polaganje pravosudnog ispita među pred-bolonjskim generacijama koje su recentnije diplomirale.

Tablica 11. Procjena pomoći stečenog znanja tijekom studija za polaganje pravosudnog ispita¹⁰

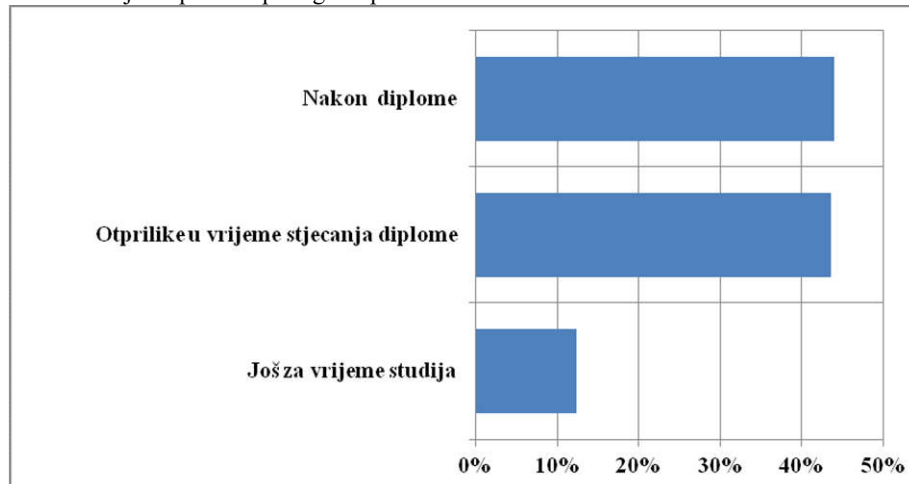
Uopće nije pomoglo	2	3	4	Izrazito je pomoglo
8,0%	21,7%	36,0%	23,7%	10,7%

Prvi posao

Rezultati istraživanja o obilježjima prvog zaposlenja pravnika obuhvaćaju podatke o dinamici traženja i nalaženja prvog posla, djelatnosti prvog zaposlenja i načina pronalaska posla, te pojedinih uvjeta rada na prvom poslu.

¹⁰ Samo sudionici koji su položili pravosudni ispit.

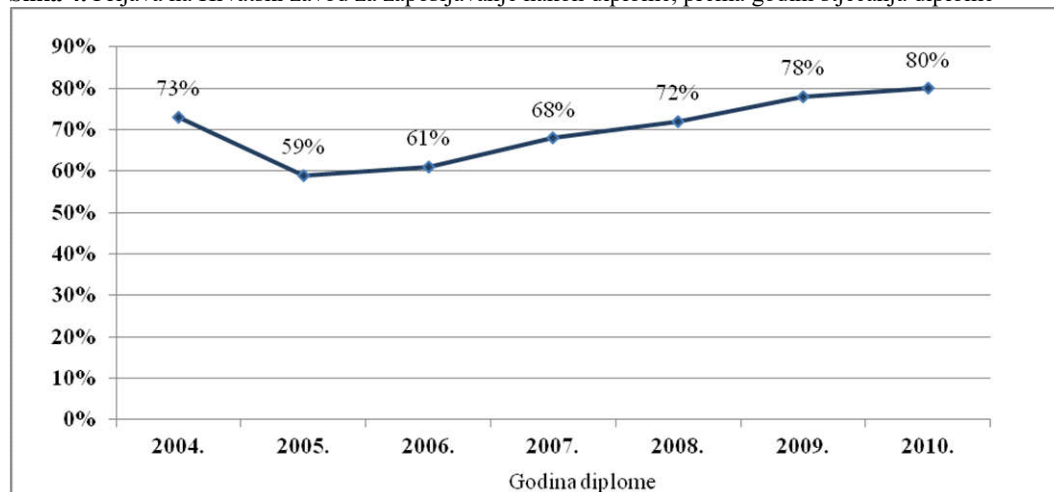
Slika 3. Vrijeme početka potrage za poslom

Proces traganja za poslom u pravilu počinje približno u vrijeme stjecanja diplome - dakle kada se osoba poslu može posvetiti i priložiti svoju diplomu. Oko osmine sudionika istraživanja počela je tražiti prvi posao još za vrijeme studija (od čega trećina unutar tri, a dvije trećine unutar šest mjeseci prije završetka studija), dok je nešto manje od polovice počelo tražiti posao tek nakon diplome (od čega 86% unutar dva mjeseca).

U razmjerno velikom broju slučajeva, diplomirani pravnici prijavili bi se na Hrvatski zavod za zapošljavanje nakon studija. Tako se je 70% sudionika ovog istraživanja prijavilo na Hrvatski zavod za zapošljavanje nakon što su diplomirali, od čega 64,9% unutar mjesec dana od završetka studija, a tek 5,1% kasnije.

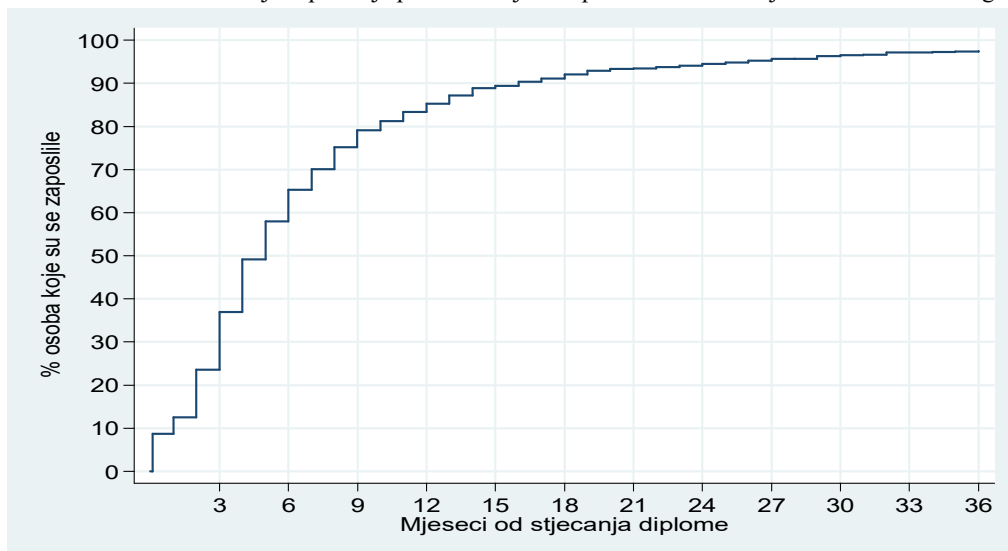
Slika 4. Prijava na Hrvatski zavod za zapošljavanje nakon diplome, prema godini stjecanja diplome

Postoje određene uočljive razlike u učestalosti prijave na Hrvatski zavod za zapošljavanje kroz generacije. Osobe koje su diplomirale u 2004. godini nešto su se češće prijavljivale nego one koje su stekle diplomu u razdoblju između 2005. i 2007. godine. Međutim, od 2006. godine udjel generacije koja se prijavljuje na Hrvatski zavod za zapošljavanje raste, što indicira trend težeg nalaženja posla i prije krize (naime, na Hrvatski zavod za zapošljavanje se u pravilu ne prijavljuju osobe koje su bile u mogućnosti ili uvjerenju brzog nalaženja posla). U generacijama iz 2009. i 2010. godine ovaj je trend dodatno pojačan, te se je oko četiri petine diplomiranih pravnika na početku karijere prijavilo na Hrvatski zavod za zapošljavanje – čemu je moguće doprinio skup usluga Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (prvenstveno stručnog osposobljavanja).

Nalaženje prvog posla za pravnike koji su diplomirali na Sveučilištu u Zagrebu u prosjeku je bilo razmjerno brzo (slika 5.). Oko 37% sudionika bilo je zaposleno unutar tri mjeseca, 65% unutar šest mjeseci, 85% unutar godine dana i 95% unutar dvije godine. Tek svaki pedeseti diplomirani pravnik nije našao posao unutar tri godine.

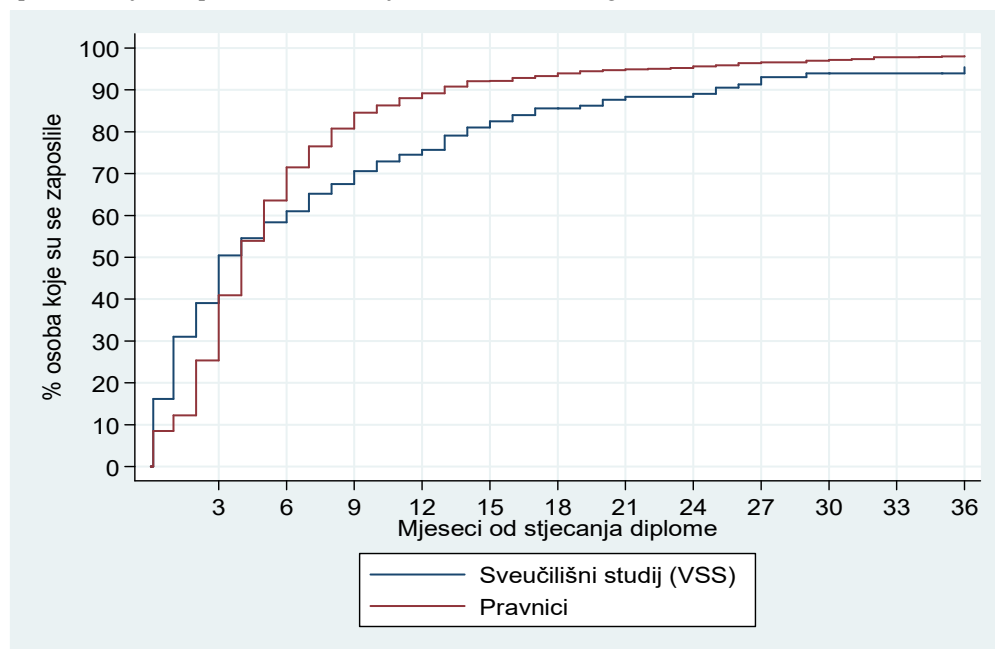
Slika 5. Dinamika nalaženja zaposlenja pravnika koji su diplomirali u razdoblju od 2004. do 2010. godine¹¹

Ova dinamika se donekle razlikuje od ostalih osoba koje su stekle sveučilišno obrazovanje, barem kad su u pitanju generacije koje su završile školovanje između 2004. i 2008. godine. To zorno prikazuje usporedba početka karijere sudionika ovog istraživanja i usporedivog poduzorka Ankete o obrazovnim i radnim karijerama mladih iz 2008. godine, kada se u oba slučaja upit ograničio na generacije što su iz obrazovanja izašle između 2004. i 2008. godine (slika 6.). Dinamika nalaženja posla bila je za te generacije kod pravnika nešto slabija unutar prva tri mjeseca po stjecanju diplome, ali su vidljive značajno povoljnije šanse između 6. i 27. mjeseca. Tako je unutar godine dana 90% pravnika iz tih generacija radilo na prvom poslu, što je prema rezultatima drugog istraživanja bio slučaj tek sa 75% ostalih osoba sa stečenim visokim obrazovanjem. Uslijed nepostojanja recentnijeg istraživanja na nacionalnoj razini, trenutno nije poznato kako se promijenila dinamika zapošljavanja u kriznim godinama za ostale viskoobrazovane mlade.

¹¹ Prvi korak uključuje osobe koje su već bile zaposlene u vrijeme stjecanja diplome.

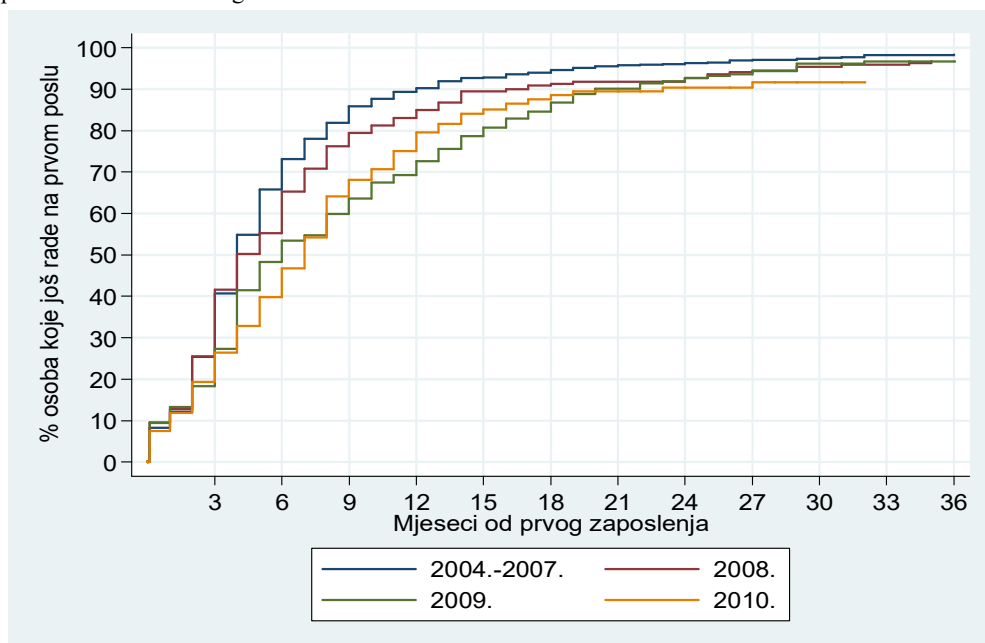
Slika 6. Usporedba dinamike nalaženja zaposlenja diplomiranih pravnika i drugih osoba sa sveučilišnom diplomom koji su diplomirali u razdoblju od 2004. do 2008. godine

Izvor: Podaci iz istraživanja i Ankete o obrazovnim i radnim karijerama mladih (2008.)

Očekivano, generacije koje su završile studij u 2009. i 2010. godini imale su manje povoljnu dinamiku nalaženja posla u odnosu na generacije između 2004. i 2007. godine. Tek je 73-80% osoba koje su stekle diplomu u tim generacijama našlo posao unutar godine dana po diplomiranju.

Slika 7. Dinamika nalaženja prvog posla nakon stjecanja diplome, generacije koje su ušle na tržište rada u pred-kriznim i kriznim godinama

Studijski uspjeh se nije pokazao povezanim s dinamikom nalaženja posla, kao ni pohađanje prakse, rad nezvan uz struku ili volontiranje tijekom studija. S druge strane, radno iskustvo vezano uz struku pokazalo se je povezanim s većom vjerojatnosti nalaženja prvoga posla u prvih šest mjeseci po stjecanju diplome.

Tablica 12. Vjerojatnost nalaženja prvog posla unutar zadanog razdoblja, prema godini stjecanja diplome i radnom iskustvu tijekom studija

Godina stjecanja diplome	Radili u trenutku izlaska	Posao unutar tri mjeseca	Posao unutar šest mjeseci	Posao unutar 12 mjeseci	Posao unutar 24 mjeseca
2004.	8%	39%	73%	91%	97%
2005.	7%	39%	75%	91%	95%
2006.	10%	46%	72%	91%	98%
2007.	6%	39%	73%	89%	95%
2008.	9%	42%	65%	85%	93%
2009.	9%	27%	53%	73%	93%
2010.	7%	26%	47%	80%	93%
Ukupno	8%	37%	65%	85%	95%
Radno iskustvo i volontiranje za vrijeme studija					
Rad u struci tijekom studija	29%	56%	76%	88%	96%
Rad tijekom studija	10%	39%	66%	85%	95%
Volontiranje tijekom studija	11%	37%	62%	80%	96%
Pohađali praksu tijekom studija	7%	39%	66%	86%	94%

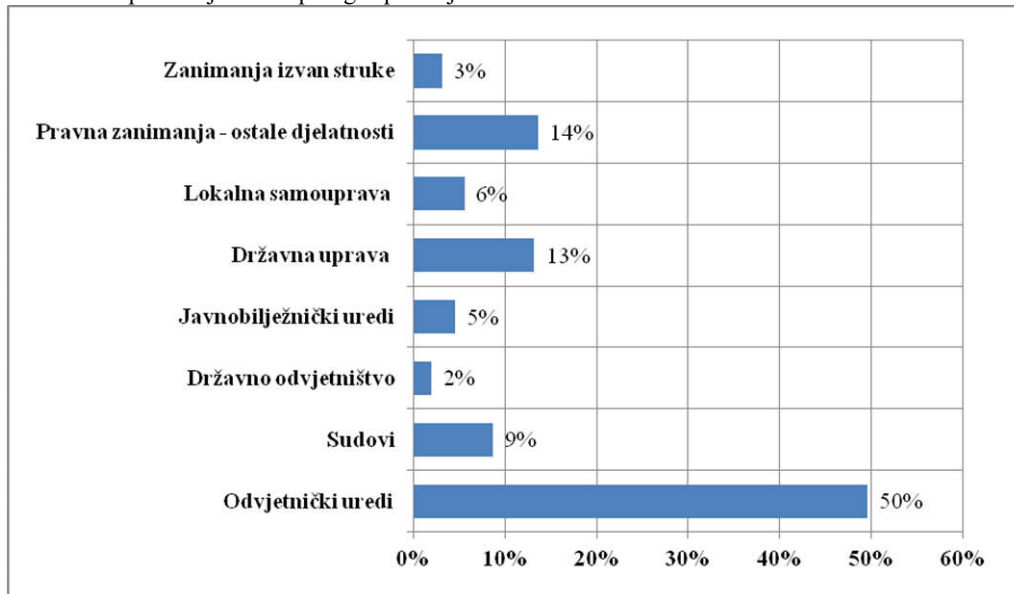
Tablica 13. Djelatnost organizacije prvog posla pravnika¹²

	N	%
Odvjetnički ured - razno	205	13,6
Odvjetnički ured - građansko pravo	175	11,6
Odvjetnički ured - neodređeno	106	7,0
Općinski sud	102	6,8
Lokalna i regionalna samouprava	69	4,6
Javnobilježnički ured	67	4,4
Odvjetnički ured - trgovačko pravo	60	4,0
Odvjetnički ured - trgovačka društva	57	3,8
Odvjetnički ured - građansko i trgovačko pravo	53	3,5
Ministarstva - ostalo	47	3,1
Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje	37	2,5
Državno odvjetništvo	28	1,9
Uredi državne uprave i agencije	26	1,7
Odvjetnički ured - nekretnine	23	1,5
Odvjetnički ured - građansko i kazneno pravo	20	1,3
Županijski sud	19	1,3
Porezna uprava	17	1,1
Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje	13	0,9
Odvjetnički ured - kazneno pravo	13	0,9
Ministarstvo pravosuđa	13	0,9
Ministarstvo financija	12	0,8
Odvjetnički ured - ovrhe	12	0,8
Hrvatski zavod za zapošljavanje	10	0,7
Centar za socijalnu skrb	10	0,7
Znanstvena djelatnost (asistenti)	9	0,6
Trgovački sud	5	0,3
Sindikati	5	0,3
Odvjetnički ured - intelektualno vlasništvo	5	0,3
Organizacija čija je djelatnost nevezana uz područje prava	240	15,9

S obzirom na iskaze o djelatnostima i radnim mjestima 97% sudionika istraživanja možemo konstatirati kako su u svojem prvom poslu radili "unutar svoje struke". Ipak, prvi posao diplomirani pravnici pronalazili su u većem broju različitih organizacija, među kojima očito dominiraju odvjetnički uredi u kojima je svoj prvi posao pronašla polovica sudionika istraživanja (od toga gotovo polovica u uredima specijaliziranim za građansko ili trgovačko pravo).

¹² Navedene su samo organizacije u kojima se je zaposlilo pet ili više osoba.

Slika 8. Grupirana djelatnost prvog zaposlenja

Odredišne djelatnosti su varirale za pojedine generacije, ovisno o potražnji tržišta rada, a poglavito otvaranju radnih mjesta u javnom sektoru. Ovdje se najveća razlika vidi u sudovima, gdje je 17% generacije diplomirane u 2004. godini našlo svoj prvi posao, ali samo po 3% onih koji su studij završili u 2009. i 2010. godini. Slično tome, u državnoj upravi je prvi posao pronašlo 17-18% sudionika koji su završili studij u razdoblju između 2004. i 2006. godine, ali tek 6% odnosno 10% onih koji su studij završili 2009. i 2010. godine. U tijelima lokalne samouprave politika zapošljavanja nije centralizirana, tako da su varijacije manje izražene (no valja primijetiti bitna povećanja u generacijama iz 2005. i 2010. godine). Također, kroz godine postoji određen trend povećanja zapošljavanja u javnom bilježništvu, te veće zastupljenosti nalaženja prvog posla izvan struke kod generacija koje su stekle diplomu između 2008. i 2010. godine.

Tablica 14. Djelatnost prvog zaposlenja, prema godini stjecanja diplome

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Odvjetnički uredi	42%	47%	51%	50%	51%	56%	49%
Sudovi	17%	12%	7%	12%	7%	3%	3%
Državno odvjetništvo	1%	1%	2%	2%	1%	2%	3%
Javnobilježnički uredi	2%	4%	4%	5%	4%	5%	7%
Državna uprava	18%	18%	17%	10%	14%	6%	10%
Lokalna samouprava	5%	8%	4%	4%	4%	5%	11%
Pravna zanimanja - ostale djelatnost	13%	8%	14%	15%	14%	18%	13%
Zanimanja izvan struke	3%	1%	1%	2%	5%	6%	4%

Brzina nalaženja posla nije identična s obzirom na pronađeni posao. Oni koji su prvi posao pronašli izvan struke, u odvjetničkim ili javnobilježničkim uredima posao su tražili u prosjeku nekoliko mjeseci kraće od onih koje su svoje traganje usmjerili ka državnoj upravi, sudstvu ili državnom odvjetništvu.

Nadalje, vidljivi su određeni obrasci s obzirom na postignut prosjek ocjena tijekom studija, gdje su se studenti s boljim studijskim uspjehom i kraćim trajanjem studiranja nešto češće zapošljavali u jezgrenim djelatnostima odnosno sustavu pravosuđu (odvjetničkim uredima, sudovima ili državnom odvjetništvu).

Tablica 15. Prosječna brzina nalaženja posla, studijski uspjeh i trajanje studija, prema djelatnosti prvog zaposlenja

	Brzina nalaženja posla (mjeseci)	Prosjek ocjena	Trajanje studija (mjeseci)
Odvjetnički uredi	5,6	3,24	88
Sudovi	8,9	3,31	85
Državno odvjetništvo	10,7	3,23	82
Javnobilježnički uredi	5,3	3,11	93
Državna uprava	7,3	3,04	106
Lokalna samouprava	8,8	3,08	103
Pravna zanimanja - ostale djelatnost	7,4	3,13	108
Zanimanja izvan struke	4,6	3,01	131
Ukupno	6,6	3,18	95

Tablica 16. Način nalaženja prvoga posla

	N	%
Samoinicijativno kontaktiranje poslodavca	248	16,5
Informiranje ili upućivanje od strane člana obitelji ili rođaka	246	16,4
Informiranje ili upućivanje od strane prijatelja ili poznanika	221	14,7
Preko oglasa na Internetu	172	11,4
Preko oglasa u masovnim medijima	168	11,2
Preko Hrvatskog zavoda za zapošljavanje	119	7,9
Kontaktiranje od strane tvrtke ili poslodavca	112	7,5
Informiranje ili upućivanje od strane kolege sa studija	83	5,5
Preko odvjetničke komore	66	4,4
Informiranje ili upućivanje od strane osobe sa terenske prakse	28	1,9
Informiranje ili upućivanje od strane profesora	20	1,3
Pokretanje vlastitog posla	6	0,4
Preko privatne tvrtke za posredovanje	5	0,3
Temeljem studentske stipendije	5	0,3

Načini nalaženja posla diplomiranih pravnika su prilično heterogeni, ali uz samoinicijativni kontakt (koji i u Anketi o radnoj snazi dominira u odgovorima na ovo pitanje), 30,5% navodi tradicionalne formalne kanale: oglase i HZZ, čemu valja pridodati i ulogu odvjetničke komore preko koje je 4,4% sudionika našlo prvi posao. Privatni kontakti (obitelj ili prijatelji) pokazali su se presudnima za 31,2% sudionika, a poslovni (sa studija ili prakse) za njih 8,7%. U 7,5% slučajeva poslodavac je pristupio sudioniku s ponudom. Iako ćemo kasnije vidjeti kako je samozaposlenost razmjerno učestala kasnije u karijeri, gotovo se niti jedan pravnik inicijalno ne zapošljava pokretanjem vlastitog posla – što je i razumljivo s obzirom na potrebe polaganja pravosudnog ispita.

Tablica 17. Način nalaženja prvoga posla, prema djelatnosti

	Odvjetnički uredi	Sudovi i DO	Bilježništvo	Uprava	Ostalo u struci	Ostalo izvan struke	Ukupno
Privatni kontakti (poznanici, prijatelji, obitelj i rodbina)	37%	15%	38%	16%	35%	49%	31,1%
Poslovni kontakti (praksa, kolege, profesori)	10%	10%	6%	5%	9%	9%	8,7%
HZZ ili Odvjetnička komora	12%	5%	8%	24%	8%	4%	12,2%
Preko oglasa	8%	45%	20%	46%	28%	15%	22,6%
Poziv poslodavca	11%	1%	6%	3%	6%	9%	7,3%
Samoinicijativno javljanje	22%	24%	21%	4%	12%	4%	16,7%
Ostalo	1%	0%	2%	2%	1%	11%	1,3%

Obrasci nalaženja posla razlikuju se i s obzirom na odredišna zanimanja. Privatni su kontakti rjeđe navođeni kao način nalaženja poslova u sudovima, državnom odvjetništvu i upravi, a profesionalne su i kolegijalne preporuke podjednako učestalo vodile u sve odredišne djelatnosti. Oglasi u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje nešto su češće navođeni jedino kao način informiranja o poslu u državnoj i lokalnoj upravi, a odvjetnička komora za poslove u odvjetničkim uredima. U odvjetničke urede (koji su najučestalije prvo odredište) vrlo se rijetko dolazi putem oglasa, ali su oni bili temelj za nalaženje prvoga posla kod gotovo pola osoba zaposlenih u sudovima, državnom odvjetništvu i upravi. Poslodavci su sudionike pozivali najčešće u privatnom sektoru, posebno odvjetništvu, gdje su u 11% slučajeva poslodavci napravili prvi korak. Također, samoinicijativno javljanje u nešto više od petine slučajeva vodilo poslovima u odvjetničkim uredima i bilježništvu, ali i sudovima (gdje su mnogi kao studenti imali praksu). Načini ulaska u odvjetničke urede i bilježništvo razmjerno su slični, a za poslove izvan struke najčešće su presudni privatni kontakti.

Tablica 18. Prikladna razina obrazovanja za ostvareni prvi posao

	Ukupno	Odvjetnik i uredi	Sudovi i DO	Bilježništvo	Uprava	Ostalo u struci	Ostalo izvan struke
Poslijediplomski studij	4,8%	5%	5%	5%	4%	7%	2%
Sveučilišni studij	80,5%	89%	90%	77%	69%	72%	28%
Sveučilišni prvostupnik	6,7%	4%	1%	9%	16%	7%	11%
Stručni studij	3,4%	1%	2%	2%	8%	4%	13%
Nije potrebno visoko obrazovanje	4,6%	1%	2%	8%	3%	10%	46%

Šest sedmina sudionika smatra da je za njihov prvi posao bilo potrebno puno sveučilišno obrazovanje. Udjel onih koji su se smatrali prekvalificiranim za svoj prvi posao (14,7%) daleko je manji nego kod nacionalnog poduzorka osoba sa sveučilišnim obrazovanjem (38,1%) (Izvor: Anketa o obrazovnim i radnim karijerama mladih, 2008.). Ovo je posebno prisutno kod poslova u odvjetništvu i sudstvu gdje tek svaki dvadeseti sudionik smatra sveučilišnu diplomu pretjeranom za potrebe posla. No nešto više od četvrtine sudionika koji su prvi posao pronašli u upravi smatra da za taj posao dovoljno i niže obrazovanje od sveučilišnog.

Tablica 19. Prikladnost područja obrazovanja za ostvareni prvi posao

	Ukupno	Odvjetnik i uredi	Sudovi i DO	Bilježništvo	Uprava	Ostalo u struci	Ostalo izvan struke
Isključivo područje prava	72,0%	86%	95%	74%	48%	51%	2%
Područje prava ili srodno područje	22,2%	13%	4%	18%	46%	36%	32%
Različito područje obrazovanja	3,2%	0%	1%	0%	4%	8%	40%
Područje obrazovanja nije važno	2,6%	1%	0%	8%	2%	4%	26%

Procjene prikladnosti područja obrazovanja ukazuju kako su zahtjevi poslova u svim jezgrenim djelatnostima većinom isključivo u okviru područja prava, pri čemu se razumljivo ističu sudovi. Ipak, u 22,2% slučajeva sudionici su iskazali da je za te poslove adekvatno i srodno područje obrazovanja – što su posebno često konstatirali oni zaposleni u upravi. Različito prikladno područje obrazovanja ili nevažnost područja obrazovanja za prvi posao navelo je tek 5,8% sudionika. Radna mjesta u odvjetništvu i pravosuđu profesionalno su i disciplinarno zatvorena, kako normativno, tako i s obzirom na percepciju sudionika. Pravnici zaposleni u upravi i pravnici u drugim organizacijama ipak nešto rjeđe (iako i dalje pretežito) smatraju svoje područje

obrazovanja isključivo adekvatnim za radno mjesto na kojem rade, dok sudionici zaposleni izvan struke u pravilu ne vide svoje završeno obrazovanje kao relevantno za svoj posao.

Tablica 20. Prvi posao i stažiranje, prema djelatnosti

	Ukupno	Odvjetnički i uredi	Sudovi i DO	Bilježništvo	Uprava	Ostalo u struci	Ostalo izvan struke
Stażiranje kao prvi posao	80,0%	91%	94%	82%	72%	54%	11%
Stażiranje u kasnijem poslu	11,9%	7%	5%	16%	15%	24%	34%
Nije stažirao/la	8,1%	2%	1%	1%	12%	21%	55%

U četiri petine slučajeva prvi je posao nakon diplome bio stažiranje, posebice ukoliko je bio u odvjetničkim uredima, sudovima ili državnom odvjetništvu. I kod pravnika koji su našli prvi posao u upravi, ili kao pravnici u drugim djelatnostima, u većini je slučajeva on obuhvaćao stažiranje. Svaki osmi sudionik istraživanja stažirao je na nekom kasnijem poslu, tako da je udio sudionika koji nije stažirao do trenutka istraživanja bio natpolovičan tek kod osoba čiji je prvi posao bio izvan pravne struke, a zanemariv među osobama koje su karijeru počele u pravosudnoj ili javnobilježničkoj djelatnosti.

Tablica 21. Tip ugovora pri prvom zapošljavanju

	N	%
Ugovor o radu na određeno vrijeme	772	51,5
Ugovor o radu na neodređeno vrijeme	559	37,3
Ugovor o volonterskom radu (stručnom osposobljavanju)	92	6,1
Ugovor o djelu/autorski ugovor	36	2,4
Radila/o bez ugovora	24	1,6
Nešto drugo	17	1,1

Iako je prvi posao za 88,8% sudionika bio u obliku ugovora o radu, prvi posao pravnika tek je nešto više od trećine njih bio ugovoren na neodređeno vrijeme, dok je nešto više od polovice započelo karijeru na određeno. Ostali su radni aranžmani rjeđi, no razmjerno je zastupljen i ugovor o volonterskom radu odnosno stručnom osposobljavanju bez zasnivanja radnog odnosa (posebno za generaciju koja je diplomirala u 2010. godini), dok je nekoliko desetaka sudionika radilo temeljem ugovora o djelu, autorskog ugovora, bez ugovora ili u nekom drugom aranžmanu.

Tablica 22. Tip ugovora pri prvom zapošljavanju, prema godini stjecanja diplome

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Ugovor o radu na neodređeno	38%	45%	45%	38%	42%	27%	27%
Ugovor o volonterskom radu (ili stručnom osposobljavanju)	4%	8%	3%	8%	5%	4%	11%
Ugovor o radu na određeno	55%	44%	46%	51%	50%	60%	54%
Nešto drugo	3%	3%	5%	3%	4%	9%	9%

Kroz generacije je vidljivo smanjivanje učestalosti ugovora na neodređeno na prvom poslu, ali tek kod generacija koje su završile studij s nastupanjem krize odnosno u 2009. i 2010. godini. Uz ugovore na određeno, u tim su generacijama učestaliji i drugi atipični oblici ugovaranja rada na prvom poslu.

Tablica 23. Tip ugovora pri prvom zapošljavanju, prema djelatnosti prvog zaposlenja

	Odvjetnički i uredi	Sudovi i DO	Bilježništvo	Uprava	Ostalo u struci	Ostalo izvan struke
Ugovor o radu na neodređeno	47%	5%	18%	33%	34%	51%
Ugovor o volonterskom radu (ili stručnom osposobljavanju)	0%	40%	0%	10%	1%	0%
Ugovor o radu na određeno	51%	51%	78%	44%	60%	32%
Nešto drugo	1%	4%	4%	13%	5%	17%

Obrasci ugovora variraju i prema odredišnim zanimanjima. Unutar pravne struke, ugovor o radu na neodređeno najčešće se javlja u odvjetničkim uredima (47%), a izrazito je rijedak na prvom poslu u sudstvu. S druge strane, u sudovima je dvije petine sudionika radilo volonterski ili kroz stručno osposobljavanje. Stručno je osposobljavanje donekle prisutno i u upravi, gdje je razmjerno čest i modus "nešto drugo". Ugovor o radu na određeno najučestaliji je modus zapošljavanja na prvom poslu za sve djelatnosti u struci, ali u javnobilježničkim uredima on izrazito dominira - gotovo u četiri petine slučajeva, dok je kod prvih poslova u pravnim zanimanjima izvan navedenih djelatnosti on prisutan u tri petine slučajeva.

Tablica 24. Visina plaće u prvoj godini na prvom poslu, prema tipu ugovora

	Ukupno	Ugovor na neodređeno	Ugovor na određeno	Volontiranje ili osposobljavanje
Do 2000 kn	6,9%	3%	2%	85%
2000 kn do 3200 kn	9,2%	10%	9%	3%
3200 kn do 4100 kn	49,4%	52%	52%	10%
4100 kn do 5000 kn	22,5%	23%	25%	1%
Preko 5000 kn	12,0%	13%	12%	1%

Promatra li se distribucija kategorija prihoda na prvom poslu, vidljiva je relativno velika koncentracija pri početku karijere: gotovo polovica diplomiranih pravnika prve je godine radila za mjesečnu plaću između 3200 i 4100 kuna, a još četvrtina između 4100 i 5000 kn. Dok je tek osmina i u prvoj godini posla imala plaću višu od 5000 kuna, nerijetki su bili i aranžmani gdje su prihodi bili niži od minimalne plaće (6,9%) odnosno između 2000 i 3200 kuna (9,2%). Naknade u razini nižoj od minimalne plaće dobivali su u pravilu sudionici istraživanja koji su bili angažirani volonterskim ugovorom, dok je distribucija plaća u prvoj godini rada gotovo identična kod zaposlenih na neodređeno i zaposlenih na određeno. Međutim, i kod ovih skupina, za 11-13% sudionika istraživanja mjesečna primanja u prvoj godini rada bila su niža od 3200 kuna.

Tablica 25. Visina plaće u prvoj godini na prvom poslu, prema djelatnosti

	Odvjetnički i uredi	Sudovi i DO	Bilježništvo	Uprava	Ostalo u struci	Ostalo izvan struke
Do 2000 kn	3%	26%	0%	11%	4%	0%
2000 kn do 3200 kn	8%	9%	17%	8%	9%	33%
3200 kn do 4100 kn	59%	53%	61%	36%	27%	30%
4100 kn do 5000 kn	23%	7%	20%	29%	26%	14%
Preko 5000 kn	6%	6%	2%	16%	33%	23%

Kroz ovu optiku primarno treba promatrati i visine plaće po djelatnostima, odnosno relativno visok udjel sub-minimalnih naknada kod zaposlenih u sudstvu i upravi (gdje je stručno osposobljavanje odnosno volontiranje bio razmjerno čest aranžman). Također, inicijalne plaće zaposlenih u "jezgrenim" djelatnostima, bilo da su u pitanju sudovi, državno odvjetništvo ili odvjetnički uredi, izrazito su rijetko bile više od 5000 kuna, dok su kod zaposlenih u upravi te drugim zanimanjima u struci (gdje često ne postoji formalni status pripravnika) ipak bile nešto učestalije u toj kategoriji.

Promjena posla i tijek karijere

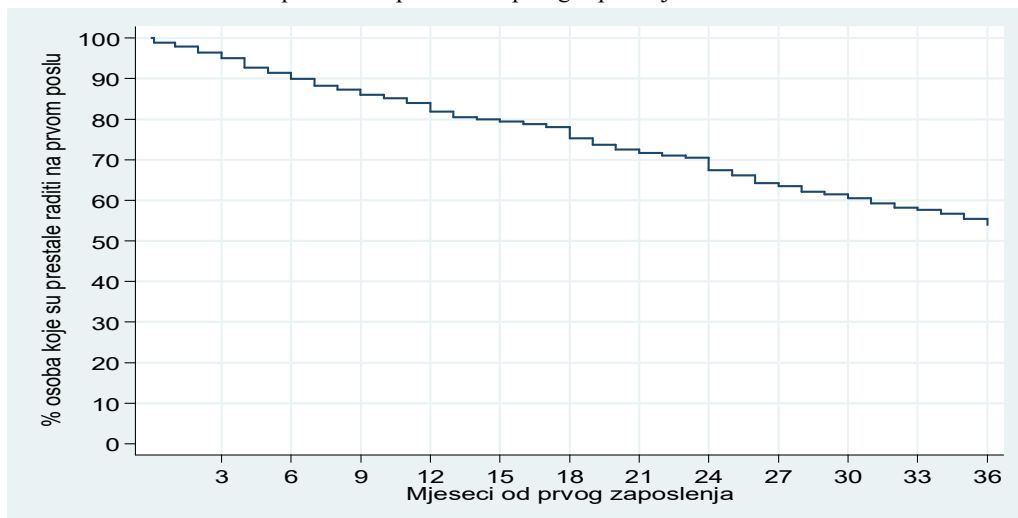
Prvi posao za značajan dio diplomiranih pravnika nije ujedno i njihovo završno odredište. U trenutku istraživanja više je sudionika promijenilo organizaciju u kojoj je radilo nego što je ostalo raditi u istoj. I među sudionicima koji su ostali u istoj radnoj organizaciji, više od polovice je promijenilo radno mjesto.

Tablica 26. Trenutno zaposlenje s obzirom na prvi posao

	Ukupno	Odvjetničk i uredi	Sudovi i DO	Bilježništvo	Uprava	Ostalo u struci	Ostalo izvan struke
U istoj organizaciji, ali na drugom radnom mjestu	18,6%	12%	19%	22%	32%	23%	19%
Zaposlen na istom radnom mjestu	25,5%	25%	17%	30%	26%	30%	30%
Zaposlen u drugoj organizaciji	50,2%	57%	59%	45%	36%	42%	47%
Trenutno ne radi	5,7%	6%	4%	3%	6%	5%	4%

S obzirom na djelatnost prvog zaposlenja, vidljive su određene razlike. Rizik da trenutno ne rade za diplomirane je pravnike razmjerno sličan, bez obzira na početnu djelatnost. Promjena organizacije nešto je učestalija među sudionicima inicijalno zaposlenim u odvjetničkim uredima ili sudovima, dok je ostanak na istom radnom mjestu najučestaliji kod pravnika koji su prvi posao našli u upravi.

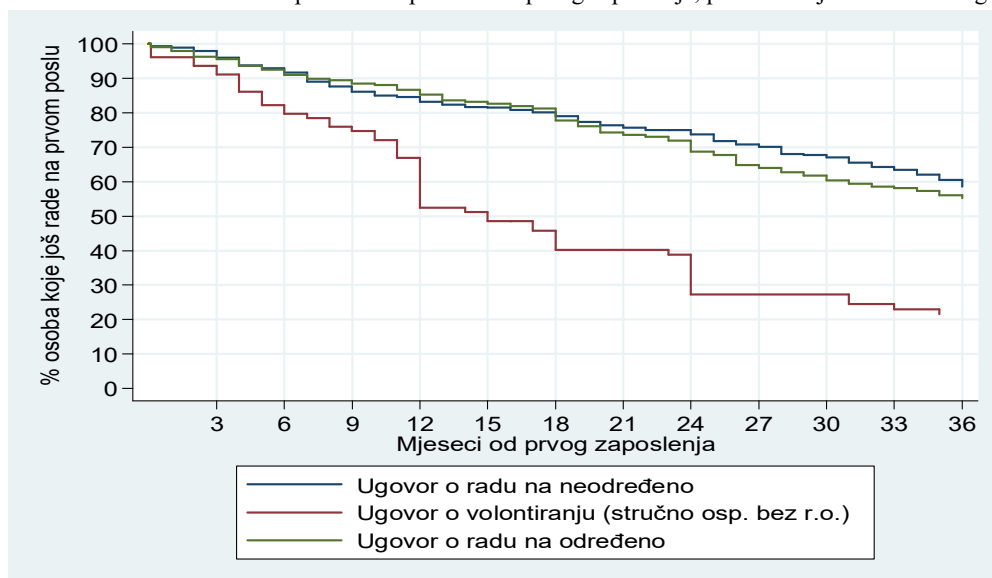
Slika 9. Dinamika izlaska diplomiranih pravnika iz prvog zaposlenja

Dinamika izlaska iz posla s obzirom na trajanje zaposlenosti je vrijedna pozornosti. Naime, u svakom mjesecu kroz prve tri godine ona pada gotovo linearno. Vidljiv je nešto veći broj izlazaka nakon 12, 18 i 24 mjeseca, odnosno istekom pripravničkog staža, ali to je značajno rijedi događaj od uobičajene predodžbe "reza" nakon stažiranja.

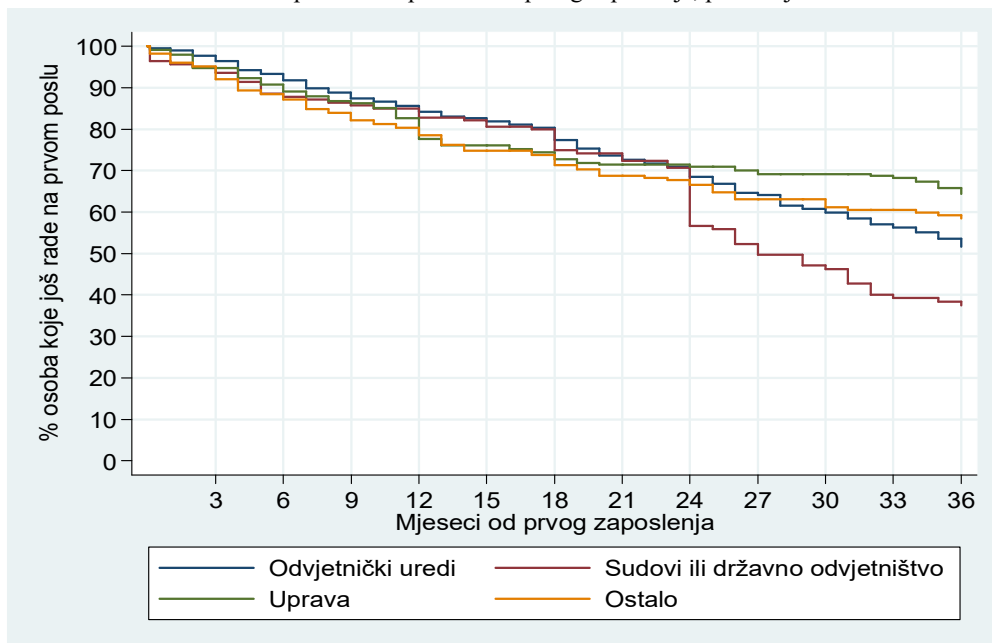
Naredna slika (br. 10.) prikazuje da unutar prve dvije godine ne postoje veće razlike u riziku napuštanja prvog posla između sudionika inicijalno zaposlenih na određeno i onih zaposlenih na neodređeno (u trećoj godini potonji ipak imaju nešto manji rizik izlaska s posla). Kod ovih sudionika rizik napuštanja posla nakon razdoblja stažiranja ne raste značajnije. No skupina sudionika koja je volontirala ili bila angažirana u okviru stručnog osposobljavanja ima puno intenzivniju dinamiku napuštanja organizacije prvog posla, te izrazitu vjerojatnost izlaska nakon 12., 18 odnosno 24 mjeseca od početka tog angažmana.

Slika 10. Dinamika izlaska diplomiranih pravnika iz prvog zaposlenja, prema inicijalnom obliku ugovora

Postoje određene razlike u obrascima napuštanja prvog posla s obzirom na djelatnost (slika 11.), ali one postaju jasno izražene tek nakon dvije godine zaposlenja. Tada značajan dio dotadašnjih pripravnika izlazi iz sustava sudstva, a vjerojatnost napuštanja posla zaposlenih u upravi postaje niža nego u drugim djelatnostima nakon ove točke karijere.

Slika 11. Dinamika izlaska diplomiranih pravnika iz prvog zaposlenja, prema djelatnosti

Također, za sada se ne doimlje (niti postoji analitička indicija) kako se je dinamika izlaska s prvog posla sustavno mijenjala kroz godine, bez obzira na smanjenu mogućnost zapošljavanja i ekonomsku krizu.

Izlazak iz prvog posla u pravilu je iniciran od zaposlenika. U više od pola slučajeva razlog je pojava bolje prilike odnosno mogućnost prelaska na drugi posao. Još u ukupno sedmini slučajeva posrijedi je davanje otkaza te obiteljski ili profesionalni razlozi koji se također mogu okarakterizirati kao svojevoljno napuštanje posla. No kod tri desetine diplomiranih pravnika izlazak iz prvoga posla bio je prinudan: najčešće radi isteka ugovora ili kraja pripravničkog staža, nešto rijede poradi otkaza, a izrazito rijetko zbog zatvaranja tvrtke ili ureda.

Tablica 27. Razlog napuštanja prvog posla

	N	%
Pronalazak posla	465	55,3
Završetak pripravničkog/vježbeničkog staža	110	13,1
Istek ugovora na određeno vrijeme	83	9,9
Davanje otkaza	66	7,9
Dobivanje otkaza ili otpuštanje	41	4,9
Osobni ili obiteljski razlozi	38	4,5
Drugi profesionalni razlozi	19	2,3
Zatvaranje tvrtke	10	1,2
Prijelaz/premještaj	6	0,7
Nešto drugo	2	0,2
Želja za skrbi o djeci	1	0,1

Diplomirani pravnici heterogeni su i s obzirom na broj poslova na kojima su radili. Do trenutka istraživanja, tek 34 sudionika nije imalo iskustvo zaposlenosti. Gotovo polovica sudionika je do sada radila tek na jednom poslu (što je modalna vrijednost), a na četiri i više poslova radio je relativno mali, ali nezanemariv dio (6%) sudionika.

Tablica 28. Broj poslova na kojima su sudionici istraživanja do sada radili

Broj poslova	N	%
0	34	2,2
1	740	48,0
2	435	28,2
3	241	15,6
4	66	4,3
5	23	1,5
6	3	0,2

Nezaposlenost

U ljeto 2012. godine 1438 sudionika istraživanja je radilo ili imalo pronađen posao, a 116 nije radilo, od čega je 87 aktivno tražilo posao. To bi za ovu skupinu ukazivalo na stopu zaposlenosti od 92,5%, stopu aktivnosti od 98,1% te stopu nezaposlenosti od 5,7%. Ovo je gotovo identično podacima dobivenima ovim istraživanjem na populaciji socijalnih radnika, te razmjerno povoljnije od podataka Ankete o radnoj snazi za ekvivalentnu skupinu osoba sa sveučilišnim obrazovanjem u RH (koji su stekli diplomu pred 2-8 godina), među kojima je 2011. godine stopa zaposlenosti iznosila 78,8%, a stopa nezaposlenosti 15,9%.

Nezaposlenost ustanovljena istraživanjem ne predstavlja inicijalnu nezaposlenost. Tek 34 osobe nikad nisu radile, a od 87 trenutno nezaposlenih osoba njih 23 još traže prvi posao, dok 74% nezaposlenih sudionika već imaju prethodno radno iskustvo.

Vjerojatnost trenutne zaposlenosti manja je za diplomirane pravnike koji još nisu položili pravosudni ispit (87,6%), koji su počeli karijeru volontirajući (79,4%), ali ne i među onima kojima je prvi posao bio izvan struke.

Sedmero trenutno nezaposlenih odbilo je jednu ponudu za posao, a njih četvero dvije, no 87% nezaposlenih iskazalo je kako nije odbilo niti jednu ponudu za posao. Također, 28% nezaposlenih pravnika pohađalo je, od kada su nezaposleni, neko obrazovanje iz stranih jezika ili strukovnih vještina. Nadalje, očekivana cijena rada kod ove skupine je umjerena. Iako bi za manje od 3200 kn radilo samo 21% nezaposlenih pravnika, tri četvrtine bi pristalo na plaću manju od 4400 kn, a tek je za njih 5% uvjetna nadnica prelazila 7000 kn.

Tablica 29. Percipirani razlozi nezaposlenosti iz perspektive nezaposlenih diplomiranih pravnika (N=87)

	%
Poslovi koji se nude nisu dovoljno plaćeni	1%
U regiji gdje sudionik živi nema poslova	49%
Poslovi koji se nude nisu u struci	32%
Poslodavci ne traže zaposlenike s obrazovanjem iz prava	26%
Poslovi koji se nude ne odgovaraju stupnju postignutog obrazovanja	17%
Poslovi koji se nude traže količinu ili vrstu radnog iskustva koje sudionik nema	50%

Percepcija razloga nezaposlenosti ukazuje na strukturu potražnje (manjak poslova, odnosno poslova u struci), dok se vlastito obrazovanje (ili njegova razina) rjeđe percipiraju kao problem. Nedostatno radno iskustvo, kojega većina nezaposlenih u određenoj mjeri i posjeduje, polovica nezaposlenih percipira kao jedan od razloga svojeg trenutnog statusa.

Ovo predstavlja prikladno mjesto da se ukaže na kretanje broja nezaposlenih diplomiranih pravnih stručnjaka (NKZ podvrsta 261) u proteklih deset godina, a prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje. U razdoblju između 2004. i 2008. godine on je općenito bio postojan, iako je broj nezaposlenih pravika bez radnog iskustva nešto rastao. U apsolutnim brojevima situacija se je počela pogoršavati u 2009. godini, te eskalirala u 2010. godini, kada se je broj

nezaposlenih pravnih stručnjaka povećao u godinu dana za 50%, nakon čega se rast broja nezaposlenih pravika nastavio povećavati, do apsolutne razine dvostruko veće od pred-kriznog razdoblja. Tijekom krize promijenila se je i struktura nezaposlenih pravika i to u smjeru smanjivanja udjela nezaposlenih pravika bez radnog iskustva, a velikog povećanja nezaposlenih pravnih stručnjaka sa do tri godine radnog staža.

Povećanje broja nezaposlenih pravnih stručnjaka tijekom krize je stvarno i značajno, ali promatran u kontekstu kretanja broja nezaposlenih osoba sa sveučilišnim obrazovanjem ukazuje na stabilnu relativnu poziciju diplomiranih pravika na tržištu rada. I prije krize i tijekom krize, pravici su činili 8-10% nezaposlenih visokoobrazovanih osoba, pri čemu je trend porasta udjela u razdoblju 2007-2010 u posljednje tri godine preokrenut – dakle broj nezaposlenih pravika raste sporije od ukupnog broja visokoobrazovanih nezaposlenih¹³.

Tablica 30. Broj nezaposlenih pravnih stručnjaka registriranih pri HZZ-u i udjel diplomiranih pravika u ukupnom broju nezaposlenih sa sveučilišnim obrazovanjem. Godišnji prosjek.

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Bez staža	317	327	353	398	389	424	613	611	605	553
Manje od 3 godine	215	237	221	246	244	305	495	512	626	660
Tri godine i više	396	393	320	308	286	330	507	580	633	682
Ukupno	928	958	894	953	920	1058	1614	1703	1864	1896
Broj nezaposlenih sa sveučilišnim studijem	12019	11957	11744	10634	9353	11404	15037	17333	20456	22114
Udjel pravika među nezaposlenima sa VSS	7,7%	8,0%	7,6%	9,0%	9,8%	9,3%	10,7%	9,8%	9,1%	8,6%

Izvor: HZZ, Statistika on-line

Trenutni posao

Trenutna zaposlenost (dvije do osam godina nakon završetka studija) s obzirom na strukturu djelatnosti unekoliko se razlikuje od one ustanovljene na prvom poslu. U odvjetničkim uredima i dalje radi najviše pravika koji su diplomirali između 2004. i 2010. godine, ali značajno manje nego na prvom poslu. Također, sličan udjel trenutno radi na sudovima, a nešto manji dio je ostao zaposlen u javnom bilježništvu i izvan struke. S druge strane, značajan broj je u međuvremenu

¹³ Ovom je doprinijelo i privremeno smanjivanje pritiska broja ulazaka na tržište rada, s obzirom da je većina pred-bolonjskih generacija do sada završila studij, a prve generacije petogodišnjeg bolonjskog integriranog studija prava još ne ulazi u toliko velikom broju u 2011. i 2012. godini na tržište rada jer imaju jednu studijsku godinu više.

regrutiran u državno odvjetništvo (koje je rijetko mjesto prvog zaposlenja), bitno je veći broj osoba koje rade kao pravnici u drugim djelatnostima (npr. poduzeća), a u odnosu na prvo zaposlenje u ovoj je fazi karijere donekle povećan i udjel diplomiranih pravnika koji rade u tijelima državne uprave ili lokalne samouprave.

Ove su promjene još izraženije usporedi li se prvi posao sa trenutnom zaposlenošću osoba koje više ne stažiraju (ili nikada nisu). Među njima oko četvrtine trenutno radi u državnoj upravi ili lokalnoj samoupravi, a četvrtina kao pravnici u ostalim djelatnostima. Vidljiv je i obrazac izlaska iz zaposlenosti u odvjetničkim uredima nakon inicijalne faze karijere (odnosno polaganja pravosudnog ispita): od 534 osobe koje su u vrijeme istraživanja bile zaposlene u odvjetničkim uredima 200 ih je još stažiralo, a od preostalog broja samo njih 150 su ostali zaposlenici u uredima, odnosno nije vodilo vlastitu slobodnu profesiju.

Tablica 31. Usporedba strukture djelatnosti trenutnog i prvog zaposlenja

	N	% trenutno	% u prvom poslu	Trenutno (bez stažista)
Odvjetnički uredi	534	37,5	49,6	29,3
Sudovi	121	8,5	8,7	9,1
Državno odvjetništvo	64	4,5	1,9	3,9
Javnobilježnički uredi	56	3,9	4,5	3,8
Državna uprava	225	15,8	13,2	18,9
Lokalna samouprava	93	6,5	5,6	7,6
Pravna zanimanja - ostale djelatnost	301	21,1	13,6	24,9
Zanimanja izvan struke	30	2,1	3,1	2,6

Detaljniji pregled djelatnosti ukazuje na gotovo identičan poredak zastupljenosti kao i kod prvog posla. Kod odvjetničkih ureda sudionici najčešće nisu navodili usku specijalizaciju, no kada jesu to je primarno bilo građansko ili trgovačko pravo. Od zaposlenosti u sudstvu dominiraju općinski sudovi (5,4%), dok je zaposlenost u županijskim, trgovačkim (1,1% svaki), ili prekršajnim sudovima (0,5%) značajno rjeđa.

Tablica 32. Djelatnost organizacije trenutnog zaposlenja

	N	%
Odvjetnički ured – razno	152	10,7
Odvjetnički ured - građansko pravo	104	7,3
Odvjetnički ured - neodređeno	103	7,2
Lokalna i regionalna samouprava	77	5,4
Općinski sud	77	5,4
Državno odvjetništvo	63	4,4
Ministarstva – ostalo	61	4,3
Javnobilježnički ured	56	3,9
Uredi državne uprave i agencije	48	3,4
Odvjetnički ured - trgovačka društva	48	3,4
Odvjetnički ured - građansko i trgovačko	32	2,2
Odvjetnički ured - trgovačko pravo	32	2,2
Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje	27	1,9
Odvjetnički ured - građansko i kazneno	21	1,5
Znanstvena djelatnost	18	1,3
Porezna uprava	16	1,1
Županijski sud	16	1,1
Trgovački sud	13	0,9
Odvjetnički ured – nekretnine	13	0,9
Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje	12	0,8
Odvjetnički ured - kazneno pravo	11	0,8
Javna nabava	10	0,7
Ministarstvo financija	9	0,6
Ministarstvo pravosuđa	9	0,6
Nevladine organizacije	9	0,6
Centar za socijalnu skrb	9	0,6
Sindikati	8	0,6
Prekršajni sud	7	0,5
Hrvatski zavod za zapošljavanje	6	0,4
Međunarodne institucije	6	0,4
Ministarstvo vanjskih poslova	5	0,4
Sabor	5	0,4
Djelatnost organizacije nije vezana uz pravo	303	21,3

S obzirom na učestalost obrasca karijere u kojem diplomirani pravnici odlaze na radna mjesta pravnika u djelatnostima nevezanim uz pravosuđe, vrijedi identificirati o kojim je područjima djelatnosti riječ. Vidljivo je veliko raspršenje, uz određenu koncentraciju u financijskim djelatnostima, te nadzastupljenost u djelatnostima izvan teritorijalnih organizacija i tijela. Ipak, valja napomenuti da je prikazan broj ishod zapošljavanja čitavih sedam generacija, tako da su godišnji tijekovi značajno skromniji. Npr. u prosjeku se godišnje u opskrbi energijom zaposli jedan pravnik sa Sveučilišta u Zagrebu, četvero u prerađivačkoj industriji, petero u obrazovanju (kao profesori), a osmero u financijskim djelatnostima. Značajan dio ovih pravnika ima položen

pravosudni ispit, posebice u prerađivačkoj industriji, građevinarstvu, prijevozu, financijskim djelatnostima i izvanteritorijalnim organizacijama.

Tablica 33. Diplomirani pravnici zaposleni u pravnim zanimanjima u drugim djelatnostima (NKD)¹⁴

Djelatnost	Broj zaposlenih	Od toga s pravosudnim ispitom (%)
Prerađivačka industrija	29	48%
Opskrba energijom	7	29%
Opskrba i gospodarenje vodom	9	11%
Građevinarstvo	13	54%
Trgovina	19	37%
Prijevoz i skladištenje	12	50%
Informacije i komunikacije	13	31%
Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	55	56%
Poslovanje nekretninama	5	60%
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	20	35%
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	4	25%
Obrazovanje	34	29%
Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	11	18%
Umjetnost, zabava i rekreacija	4	50%
Ostale uslužne djelatnosti	17	41%
Djelatnosti izvanteritorijalnih organizacija i tijela	28	46%

Izvor: HZZ, Statistika on-line

S obzirom na prirodu istraživanja, bilo je moguće identificirati kretanje između djelatnosti tijekom karijere. Dijagonalne vrijednosti u tablici 34. označavaju kontinuitet (uključuju i osobe koje nisu promijenile posao), što je ujedno i najčešći ishod. Najčešća promjena djelatnosti vodi iz odvjetničkih ureda i sudova (gdje su najčešće stekli pravosudni ispit) prema radnom mjestu pravnika u drugim djelatnostima (12-14%), no oni nerijetko (7-9%) odlaze i prema državnoj upravi ili lokalnoj samoupravi. Pravnici inicijalno zaposleni na sudovima pokazuju najveću mobilnost prema odvjetničkim uredima (njih osmina) i državnom odvjetništvu (desetina). Osobe koje su prvi posao našle u državnoj upravi najrjeđe mijenjaju djelatnost, slično kao i osobe koje su počele karijeru u tijelima lokalne samouprave, ali je kod potonjih nešto veći rizik da trenutno ne rade. Oko desetina osoba inicijalno zaposlenih kao pravnici u drugim djelatnostima eventualno prelazi u odvjetničke urede, sudove ili državno odvjetništvo, a posao u struci uspjelo je pronaći i okvirno pola pravnika čiji je prvi posao bio izvan struke.

¹⁴ Samo područja djelatnosti u kojima je trenutno zaposleno četvero ili više sudionika.

Tablica 34. Trenutna djelatnost s obzirom na djelatnost prvog posla

↓ Ishodište ↓	→Odredište→								
	Odvjetnički uredi	Sudovi	Državno odvjetništvo	Javnobilježnički uredi	Državna uprava	Lokalna samouprava	Pravna zanimanja - ostale djelatnosti	Zanimanja izvan struke	Trenutno ne rade
Odvjetnički uredi	64%	4%	2%	2%	5%	2%	14%	1%	6%
Sudovi	13%	50%	10%	2%	6%	3%	12%	0%	5%
Državno odvjetništvo	0%	7%	82%	0%	4%	0%	4%	0%	4%
Javnobilježnički uredi	10%	6%	1%	54%	6%	1%	16%	1%	3%
Državna uprava	4%	5%	2%	1%	73%	6%	8%	1%	3%
Lokalna samouprava	4%	1%	1%	1%	5%	68%	5%	0%	15%
Pravna zanimanja - ostale djelatnosti	7%	3%	2%	1%	10%	3%	68%	0%	5%
Zanimanja izvan struke	15%	0%	4%	0%	4%	2%	21%	49%	4%
Ukupno	35,3%	8,0%	4,2%	3,7%	14,9%	6,2%	19,9%	2,0%	5,8%

I kod trenutnog zaposlenja vidljiva je određena razlika koja doseže razinu statističke značajnosti i razlikuje tri skupine: trenutno zaposleni u sudovima imali su u prosjeku bolji uspjeh tijekom studija (3,41), slijede zaposleni u odvjetništvu, državnom odvjetništvu i pravnim zanimanjima u drugim djelatnostima (3,21-3,24), dok su diplomirani pravnici trenutno zaposleni u tijelima državne uprave i lokalne samouprave u prosjeku tijekom studija imali nešto slabiji uspjeh (3,05-3,07).

Tablica 35. Prosjek ocjena trenutno zaposlenih osoba, prema djelatnosti

Djelatnost	Prosjek ocjena tijekom studija
Sudovi	3,41
Državno odvjetništvo	3,24
Odvjetnički uredi	3,22
Pravna zanimanja - ostale djelatnost	3,21
Javnobilježnički uredi	3,13
Lokalna samouprava	3,07
Državna uprava	3,05
Zanimanja izvan struke	2,97

Među trenutno zaposlenim sudionicima istraživanja koji više ne stažiraju, gotovo svi zaposleni u državnom odvjetništvu ili sudovima imaju položen pravosudni ispit, kao i devet desetina trenutno zaposlenih u odvjetničkim uredima ili javnom bilježništvu. Zaposleni u pravnim zanimanjima u ostalim djelatnostima u nešto manje od polovice slučajeva imaju položen pravosudni ispit, a to je

slučaj i sa oko 30% zaposlenih u državnoj upravi ili lokalnoj samoupravi. No u potonjim odredišnim djelatnostima oko dvije trećine sudionika ima položen državni stručni ispit.

Tablica 36. Udjel sudionika sa položenim pravosudnim ili stručnim ispitom, prema djelatnosti¹⁵

Djelatnost	Položen	
	Pravosudni ispit	Stručni ispit
Odvjetnički uredi	91%	2%
Sudovi	96%	7%
Državno odvjetništvo	98%	2%
Javnobilježnički uredi	88%	0%
Državna uprava	31%	63%
Lokalna samouprava	28%	62%
Pravna zanimanja - ostale djelatnost	44%	10%
Zanimanja izvan struke	17%	7%

Tablica 37. Zastupljenost žena u pojedinim odredišnim djelatnostima

Djelatnost	Udio žena
Ukupno	72,1%
Vlastiti odvjetnički ured	58,5%
Odvjetnički uredi – zaposlenici	66,2%
Sudovi	80,9%
Državno odvjetništvo	64,5%
Javnobilježnički uredi	90,0%
Državna uprava	76,6%
Lokalna samouprava	80,4%
Pravna zanimanja - ostale djelatnost	73,5%
Zanimanja izvan struke	72,4%
Trenutno ne radi	78,8%

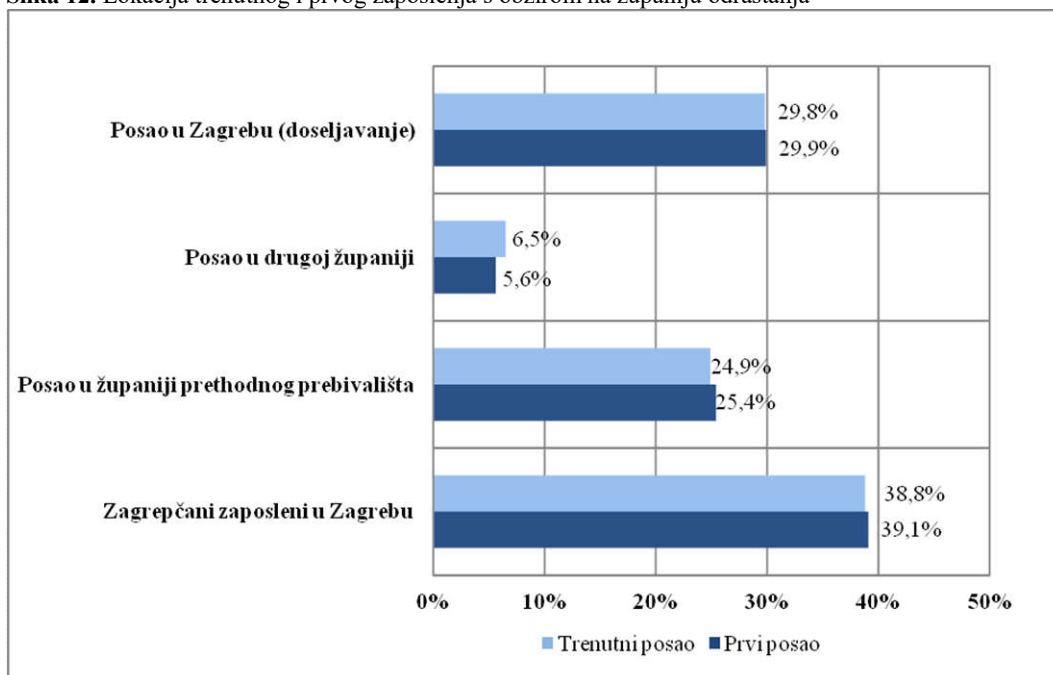
Izvor: HZZ, Statistika on-line

Većinu svjedodžbi Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u razdoblju između 2004. i 2010. godine ponijele su žene, koje čine i 72,1% sudionika ovog istraživanja te većinu u svim prikazanim djelatnostima, od odvjetničkih ureda do zanimanja izvan struke. Međutim, postoje određene razlike u njihovoj zastupljenosti. Feminizacija je izraženija u sudovima, lokalnoj samoupravi i posebno javnom bilježništvu. S druge strane, pravnice su podreprezentirane među zaposlenicima odvjetničkih ureda i državnog odvjetništva (gdje čine dvije trećine zaposlenih), te među pravicima koji vode vlastite odvjetničke urede (iako i ovdje u generacijama koje su sudjelovale u istraživanju muškarci vode tek dvije petine samostalnih odvjetničkih djelatnosti).

¹⁵ Ne uključuje osobe koje trenutno stažiraju.

Analiza geografske distribucije pokazuje da se kod 11,2% zaposlenih pravnika (odnosno 21,3% onih koji su promijenili posao) trenutni posao nalazi u drugoj županiji od prvog posla, što predstavlja razmjerno nisku prostornu mobilnost. Također, nije vidljiva značajnija mobilnost iz smjera Zagreba ili iz domicilnih županija.

Slika 12. Lokacija trenutnog i prvog zaposlenja s obzirom na županiju odrastanja

Što se tiče geografske mobilnosti i povratka, 64,5% sudionika istraživanja nakon studija nastavili su raditi u županiji gdje su i odrastali, odnosno završili osnovnu školu (za 39% to je bio Zagreb, a 25% se je vratilo u svoje županije). Za prvim poslom je u drugu županiju otišlo tek 5,6% sudionika (odnosno jedan od deset studenata koji su odrastali izvan Zagreba), a 30% se je zaposlilo u Zagrebu, odnosno doselilo se u mjesto studija.

Posljedično, dvije trećine zaposlenih sudionika istraživanja trenutno radi u Zagrebu (koncentracija od 8,8 na 10 000 stanovnika grada). Slijede pretežito županije u sjeverozapadnoj i središnjoj Hrvatskoj, u obalnim županijama radi tek 8% sudionika ovog istraživanja, a u

županijama istočne Hrvatske tek njih 1,5%. Također, diplomirani pravnici sa Sveučilišta u Zagrebu izrazito rijetko trenutno rade u županijama gdje postoji drugi studij prava (Primorsko-goranska, Splitsko-dalmatinska, Osiječko-baranjska).

Comment [Sinisa1]: što nam suostancijalno kaže kolona 3?

Tablica 38. Distribucija sudionika istraživanja prema županiji u kojoj žive

Županija	Broj diplomiranih osoba koji živi u županiji	%	Na 10 000 stanovnika ¹⁶
Grad Zagreb	695	67,6	8,8
Zagrebačka županija	54	5,3	1,7
Varaždinska županija	36	3,5	2,0
Istarska županija	30	2,9	1,4
Karlovačka županija	28	2,7	2,2
Koprivničko-križevačka županija	25	2,4	2,2
Sisačko-moslavačka županija	23	2,2	1,3
Zadarska županija	22	2,1	1,3
Krapinsko-zagorska županija	21	2,0	1,6
Međimurska županija	19	1,9	1,7
Bjelovarsko-bilogorska županija	18	1,8	1,5
Dubrovačko-neretvanska županija	14	1,4	1,1
Splitsko-dalmatinska županija	10	1,0	0,2
Brodsko-posavska županija	8	0,8	0,5
Primorsko-goranska županija	4	0,4	0,1
Vukovarsko-srijemska županija	3	0,3	0,2
Ličko-senjska županija	2	0,2	0,4
Požeško-slavonska županija	2	0,2	0,3
Šibensko-kninska županija	2	0,2	0,2
Virovitičko-podravska županija	1	0,1	0,1
Osiječko-baranjska županija	1	0,1	0,0

U strukturi sektora vlasništva trenutnog zaposlenja diplomiranih pravnika privatni sektor je nešto zastupljeniji (52,8%) od javnog (45,1%), dok neprofitni sektor u pravilu za njih ne predstavlja profesionalno odredište (1,7%).

Ipak, kroz promatrano razdoblje vidljiv je određen trend promjene u sektoru vlasništva između generacija. Udjel trenutno zaposlenih u javnom sektoru blago se smanjuje u generacijama koje su završile studij između 2004. i 2008. godine, a značajno snažnije među onima koji su studij završili u vrijeme krize. Također, nazire se blag trend povećanja zapošljavanja u neprofitnom sektoru. Međutim, iz ovog kros-sekcijskog prikaza ne može se razlučiti u kojoj je mjeri veći udjel

¹⁶ Izračun je zasnovan na podacima Popisa stanovništva iz 2011. godine.

zaposlenih u javnom sektoru među starijim generacijama rezultat stažiranja i promjene posla tijekom karijere, a u kojoj različitim okolnostima tržišta rada s kojima su se pojedine generacije pravnika susretale.

Tablica 39. Sektor vlasništva trenutnog zaposlenja, prema godini stjecanja diplome

Sektor	Ukupno	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Privatni sektor	52,8%	45%	47%	48%	51%	51%	66%	61%
Javni sektor	45,1%	54%	52%	50%	47%	46%	31%	37%
Neprofitni sektor	1,7%	1%	1%	2%	2%	2%	2%	2%
Nešto drugo	0,4%	0%	0%	0%	1%	1%	0%	1%

Samozaposlenost je razmjerno zastupljena među diplomiranim pravnicima u ovoj fazi karijere - tako trenutno radi jedna sedmina sudionika istraživanja. Rijetko je u pitanju poduzetništvo (tvrtku, obrt ili poljoprivredno imanje vodi 1,2% sudionika), kao i neformalna samozaposlenost (1,1%). Najčešće je u pitanju samostalan rad u slobodnoj profesiji: vlastiti odvjetnički ured vodi 11,7% sudionika istraživanja, a zajednički još njih 0,9%. Zanimljivo je napomenuti kako niti jedan od sudionika nije iskazao kako vodi javnobilježnički ured ili udrugu.

Tablica 40. Usporedba prikladnosti razine obrazovanja i područja obrazovanja za prvi i trenutni posao

	Na prvom poslu	Na trenutnom poslu
Prikladna razina obrazovanja		
Poslijediplomski studij	4,8%	9,3%
Sveučilišni studij	80,5%	86,0%
Sveučilišni prvostupnik	6,7%	2,2%
Stručni studij	3,4%	2,1%
Nije potrebno visoko obrazovanje	4,6%	0,5%
Prikladno područje obrazovanja		
Isključivo područje prava	72,0%	72,3%
Područje prava ili srodno područje	22,2%	26,3%
Različito obrazovno područje	3,2%	0,9%
Područje obrazovanja nije važno	2,6%	0,5%

Kad je u pitanju procjena zahtjevnosti trenutnog posla s obzirom na razinu obrazovanja, tek svaki dvadeseti sudionik istraživanja smatra kako za trenutni posao treba manje od drugostupanjskog sveučilišnog obrazovanja, što ukazuje na visoku složenost odredišnih radnih mjesta. Također, manje od 2% sudionika smatra da za njihov trenutni posao područje obrazovanja nije važno odnosno da ne zahtjeva obrazovanje iz područja prava, a tek četvrtina smatra da su i srodna područja obrazovanja adekvatna za taj posao (kao i kod prvog posla, ova je pozicija nešto češća

ali ne i dominantna u državnoj upravi, lokalnoj samoupravi i pravnim zanimanjima izvan pravosudnih djelatnosti). Sumarno, ovi nalazi ukazuju na održavanje zatvorenog i profesionalnog karaktera karijernih odredišta diplomiranih pravnika, čemu nedvojbeno doprinosi i pravosudni ispit.

Tablica 41. Duljina vremena potrebna za ovladavanje trenutnim poslom, prema djelatnosti trenutnog zaposlenja

	Ukupno	Odvjetnički uredi	Sudovi	Državno odvjetništvo	Javnobilježnički uredi	Državna uprava	Lokalna samouprava	Pravna zanimanja - ostale djelatnost
Manje od 3 mjeseca	7,0%	3%	8%	2%	5%	11%	8%	9%
3 do 6 mjeseci	19,4%	13%	22%	17%	25%	26%	21%	24%
7 do 12 mjeseci	18,4%	14%	16%	19%	20%	31%	23%	16%
1 do 2 godine	21,2%	17%	27%	30%	29%	14%	27%	27%
3 do 5 godina	26,8%	41%	24%	25%	21%	14%	19%	18%
Više od 5 godina	6,1%	10%	3%	6%	0%	3%	2%	5%

Poslovi na kojima su pravnici zaposleni prilično su heterogeni u pogledu specifičnog radnog iskustva potrebnog da se njima ovlada. Nešto više od polovice sudionika istraživanja to je vrijeme procijenilo na više od godinu dana, a u trećini na tri ili više godina. Tek četvrtina smatra kako prosječnoj osobi s diplomom pravnog studija treba manje od šest mjeseci da u potpunosti ovlada zahtjevima i zadacima posla kakvog trenutno rade. Modalne vrijednosti i distribucije odgovora razlikuju se s obzirom na djelatnost u kojoj sudionici rade. Tako na najdulje vrijeme potrebno za ovladavanje poslom ukazuju zaposleni u odvjetništvu (više od polovice ukazuje na tri ili više godina), nešto kraće oni zaposleni u sudstvu, državnom odvjetništvu ili bilježništvu (modalna procjena 1-2 godine), dok su u ostalim djelatnostima procjene trajanja ovladavanja poslom u prosjeku nešto kraće, ali uz značajnu količinu varijacije.

Tablica 42. Procjena korištenja vlastitih znanja i vještina na trenutnom poslu

Uopće se ne koriste	0,9%	6,4%	19,8%	30,0%	42,9%	Koriste se u izrazito velikoj mjeri
----------------------------	------	------	-------	-------	-------	--

Prema kriteriju korištenja vlastitih znanja i vještina, modalna je procjena kako se one koriste u izrazito velikoj mjeri (5) uz razmjerno veliku disperziju prema vrijednostima (4) i (3). Tek je 7,3% sudionika procijenilo kako se na trenutnom poslu njihove vještine pretežito ili uopće ne

koriste, i to uglavnom sudionici istraživanja koji su radili izvan struke. U prosjeku višu su iskorištenost vještina iskazivali samozaposleni odvjetnici i djelatnici državnog odvjetništva, dok su iskorištenost svojih vještina nižom od prosjeka iskazivali zaposleni u državnoj upravi, lokalnoj samoupravi te pravnim zanimanjima u drugim djelatnostima.

U području razvoja vlastitih vještina, u proteklih godinu dana, neku formalnu obuku vezanu uz posao pohađalo je 34,6% zaposlenih pravnika, pri čemu je to značajno češće bio slučaj u sudstvu i državnom odvjetništvu (51-55%), a rjeđe među zaposlenima u odvjetništvu i javnom bilježništvu (tablica 46.).

Tablica 43. Stupanj zadovoljstva trenutnim poslom

Izrazito nezadovoljan	1,3%	3,0%	6,2%	6,1%	13,0%	14,0%	26,6%	16,6%	13,2%	Izrazito zadovoljan
------------------------------	------	------	------	------	-------	-------	-------	-------	-------	----------------------------

Pri procjeni zadovoljstva vlastitim poslom, dominiraju vrijednosti u pozitivnoj polovici skale, pri čemu je medijalna i modalna vrijednost 7, a prosjek 6,4. Razlike s obzirom na djelatnosti nisu posebno velike, no vidljivo je veće zadovoljstvo samozaposlenih odvjetnika te zaposlenih u državnom odvjetništvu, kao i niže zadovoljstvo poslom pravnika zaposlenih u državnoj upravi i izvan struke.

Tablica 44. Visina plaće na trenutnom poslu

Visina plaće	N	%	N	% (bez stažista)
Do 3800 kn	74	6,0	36	3,7
3800 kn do 5000 kn	264	21,5	116	12,0
5000 kn do 6000 kn	253	20,6	207	21,4
6000 kn do 7000 kn	213	17,3	198	20,5
7000 kn do 8000 kn	180	14,6	168	17,4
8000 kn do 10000 kn	148	12,0	144	14,9
Preko 10000 kn	98	8,0	97	10,0

Za razliku od plaće na prvom poslu, trenutna iskazana plaća sudionika istraživanja (tek je 5% odbilo pružiti ovaj odgovor) u prosjeku iznosi 6476 kuna i prilično je raspršena. Dok je 27,5% sudionika iskazivalo kako trenutno ima plaću do 5 000 kuna, njih 32,6% iznad 7 000 kuna, a 8% iznad 10 000 kuna. Isključe li se osobe koje još stažiraju, slika je povoljnija te iskazana primanja u prosjeku iznose 6 965 kn, od čega 15,7% ispod 5 000 kuna, 42,3% iznad 7000 kuna, a 10% iznad 10 000 kuna. Iako komparacija samoiskaza i prijavljene plaće nije posve valjani postupak,

ovo je bitno niži iznos od prosječne razine plaća koje poslodavci u pravnim osobama iskazuju u RAD-1 istraživanju DZS-a za osobe sa sveučilišnim obrazovanjem općenito, što je u 2010. godini iznosilo u prosjeku 8214 kn¹⁷.

Tablica 45. Prosječne plaće te učestalost visokih i niskih plaća, prema djelatnosti¹⁸

Djelatnost	Prosječna iskazana plaća	Plaća niža od 5000 kn	Plaća viša od 10000 kn
Vlastiti odvjetnički ured	7133 kn	23%	20%
Zaposlenici odvjetničkih ureda	7055 kn	24%	15%
Sudovi	6396 kn	7%	2%
Državno odvjetništvo	7162 kn	5%	17%
Javnobilježnički uredi	6761 kn	17%	0%
Državna uprava	6351 kn	20%	3%
Lokalna samouprava	7445 kn	3%	6%
Pravna zanimanja - ostale djelatnost	7480 kn	12%	12%
Zanimanja izvan struke	6720 kn	25%	14%
Ukupno	6965 kn	16%	10%

Među sudionicima koji trenutno ne stažiraju, u prosjeku najveću plaću iskazuju oni zaposleni u lokalnoj samoupravi i kao pravnici u ostalim djelatnostima, dok je plaća koju su iskazali zaposleni u sudovima i državnoj upravi u prosjeku za tisuću kuna niža. Plaću nešto nižu od prosjeka iskazuju i zaposleni u bilježništvu. Važno je ukazati kako su tri djelatnosti s najnižim prosjekom plaće upravo one koje su u najvećoj mjeri feminizirane. Detaljnija rodno orijentirana analiza početaka karijera diplomiranih pravnika bila bi izrazito važna za daljnji razvoj profesije, potreba i kvalitete radnog života zaposlenih u njoj.

Osim prosjeka, indikativno je i raspršenje odnosno nejednakosti u razini plaća u pojedinim sektorima. Ono je značajno veće kod odvjetnika, gdje velik udio iskazuje skromna primanja ispod 5 000 kuna, ali i ona izdašna iznad 10 000 kuna. S druge strane stoje sudovi i lokalna uprava, gdje su plaće među sudionicima relativno ujednačene (usprkos visokom prosjeku plaća u lokalnoj upravi, malo tko prima više od 10 000 kuna).

¹⁷ I usporedene populacije su različite, jer sudionici istraživanja imaju najviše 9 godina radnog iskustva, dok je prosječna količina staža u ukupnoj populaciji zaposlenih osoba s visokom stručnom spremom u pravnim osobama značajno viša – a time i visine plaće koje se temelje na tim parametrima i senioritetu.

¹⁸ Ne uključuje osobe koje trenutno stažiraju.

Uz glavni posao, ukupno je 10% sudionika istraživanja bilo trenutno angažirano i na različitim dodatnim plaćenim poslovima. Uglavnom su to poslovi koji oduzimaju malo vremena (60% je radilo pet ili manje sati tjedno, 86% deset ili manje) koji umjereno popunjavaju kućni proračun (64% je takvim poslovima zarađivalo do 1000 kuna mjesečno, a 88% ne više od 2000 kuna).

Postoje određene razlike u namjeri promjene posla trenutno zaposlenih u različitim područjima djelatnosti: u državnom odvjetništvu svaki deseti sudionik ima takvu namjeru, a od pravnika s vlastitim odvjetničkim uredom tek njih 6%. S druge strane, namjere promjene posla najučestalije su u državnoj upravi i zanimanjima izvan struke. Ovi iskazi reflektiraju razlike u zadovoljstvu poslom te iskorištenosti vještina koje su vidljive između pojedinih djelatnosti.

Tablica 46. Prosječna procjena korištenja vlastitih znanja i vještina, obuka, zadovoljstvo, nadređenost drugim zaposlenicima na trenutnom poslu te namjera promjene posla, prema djelatnosti

Djelatnost	Prosječna iskorištenost vještina (1-5)	Obuka u prethodnoj godini (%)	Prosječno zadovoljstvo poslom (1-9)	Nadređeni drugim zaposlenicima	Žele promjenu posla
Vlastiti odvjetnički ured	4,62	25%	6,98	36%	6%
Zaposlenici odvjetničkih ureda	4,15	20%	6,34	21%	28%
Sudovi	4,30	55%	6,75	33%	32%
Državno odvjetništvo	4,55	51%	7,26	3%	10%
Javnobilježnički uredi	3,80	11%	6,23	33%	32%
Državna uprava	3,76	46%	5,79	21%	43%
Lokalna samouprava	3,90	38%	6,38	30%	28%
Pravna zanimanja - ostale djelatnosti	3,91	41%	6,28	21%	29%
Zanimanja izvan struke	3,21	33%	5,25	40%	53%
Ukupno	4,08	35%	6,37	24%	28%

Svaki je četvrti zaposleni sudionik istraživanja bio nadređen odnosno upravljao radom drugih zaposlenika. Od ovog obrasca odstupaju jedino zaposleni u državnom odvjetništvu koji u ovoj fazi karijere u pravilu nisu nadređeni drugim zaposlenicima.

U Hrvatskoj danas, uslijed modernizacije, reformi i ekonomske krize mnoge su radne organizacije izložene različitim oblicima previranja i promjena. Sudionici istraživanja su svojim odgovorima pružili i uvid u organizacijske promjene institucija u kojima rade.

Temeljni je nalaz ovog prikaza razmjerna organizacijska stabilnost, gdje i u godinama krize točno polovica sudionika istraživanja nije doživjela veće promjene od kada radi na trenutnom poslu. Kada se promjene događaju, one se najčešće odnose na promjene u obimu posla i zadacima, čemu je svjedočilo nešto više od trećine trenutno zaposlenih sudionika istraživanja, te preustroj organizacije. Iskustvo većeg rasta broja zaposlenih češće je od iskustva masovnih otpuštanja, a geografska mobilnost na organizacijskoj razini se uglavnom ne događa.

Obrasci se donekle razlikuju među djelatnostima. Organizacijska stabilnost je najveća u odvjetničkim i javnobilježničkim uredima, gdje je tek 38% odnosno 30% pravnika izvijestilo o nekoj promjeni. U sudovima i državnom odvjetništvu nešto su češća bila spajanja s drugom organizacijom, a u državnom odvjetništvu češće je zamijećen veći rast broja zaposlenih (što je u sudovima bilo vrlo rijetko slučaj) te promjene u obimu posla i zadacima. I dvije trećine zaposlenih u državnoj upravi ukazalo je na promjene u svojoj organizaciji, ponajčešće u vidu preustroja.

Tablica 47. Iskustva promjena u radnoj organizaciji, prema djelatnosti

	Ukupno	Odvjetnički uredi	Sudovi	Državno odvjetništvo	Javnobilježnički uredi	Državna uprava	Lokalna samouprava	Pravna zanimanja - ostale djelatnost
Promjene u obimu posla i zadacima	35%	29%	37%	60%	28%	37%	41%	36%
Veći rast broja zaposlenih	9%	9%	3%	17%	7%	5%	14%	10%
Preustroj organizacije	17%	10%	8%	5%	2%	42%	14%	23%
Spajanje s drugom organizacijom	8%	2%	16%	27%	0%	10%	3%	10%
Velik broj otpuštanja	4%	3%	2%	0%	0%	1%	1%	11%
Premještanje na drugo geografsko područje	1%	0%	1%	3%	0%	1%	0%	1%
Niti jedna od navedenih promjena	50%	62%	49%	32%	70%	35%	42%	47%

Valja napomenuti da su razlike između privatnog i javnog sektora relativno male, te da su, suprotno predodžbi o dinamici privatnog i inertnosti javnog sektora, promjene bile rjeđe u organizacijama u privatnom sektoru; uz značajno rjeđe preustroje i spajanja te nešto manje promjena u obimu posla i zadacima, ali nešto češća (iako i dalje rijetka) masovna otpuštanja. Konsekventno, organizacijske promjene nije uočilo gotovo tri petine pravnika zaposlenih u privatnom sektoru i dvije petine zaposlenih u javnom sektoru.

Tablica 48. Iskustva promjena u radnoj organizaciji, prema sektoru vlasništva

	Privatni sektor	Javni sektor
Promjene u obimu posla i zadacima	33%	39%
Veći rast broja zaposlenih	10%	9%
Preustroj organizacije	13%	24%
Spajanje s drugom organizacijom	5%	12%
Velik broj otpuštanja	6%	2%
Premještanje na drugo geografsko područje	0%	1%
Niti jedna od navedenih promjena	57%	41%

Dvije trećine zaposlenih radi u punom radnom vremenu, između 35 i 48 sati, a 45% između 40 i 42 sata tjedno. No 8,2% ima radne aranžmane čije trajanje zalazi u sferu nepunog radnog vremena (ispod 35 sati), a četvrtina uobičajeno radi više od 48 sati tjedno. Radni režim s izrazito dugim radnim vremenom (iznad 60 sati tjedno) ima tek 4,7% sudionika.

Postoje i određene razlike u uobičajenom radnom vremenu među djelatnostima prema iskazima sudionika. Rad kraći od punog radnog vremena nešto je rjeđi u sudovima i državnom odvjetništvu, a rad dulji od 49 sati tjedno je izrazito rijedak u državnoj upravi, lokalnoj samoupravi i javnobilježničkim uredima. S druge strane, u odvjetničkim uredima radni tjedan većeg broja zaposlenika uobičajeno nadilazi 48 sati. Izrazito dug radni tjedan (više od 60 sati) prakticira sedmina sudionika koji imaju vlastiti odvjetnički ured, te 4-5% zaposlenika istih ureda, sudaca i zaposlenika državnog odvjetništva.

Tablica 49. Uobičajeni broj radnih sati u tjednu, prema djelatnosti i sektoru vlasništva

Djelatnost	Manje od 35 sati	35-48 sati	49-59 sati	Preko 60 sati	Tjedni prosjek
Ukupno	8,2%	66,7%	20,5%	4,7%	42,2
Vlastiti odvjetnički ured	11%	37%	37%	15%	45,3
Zaposlenici odvjetničkih ureda	8%	51%	37%	4%	44,2
Sudovi	5%	75%	16%	4%	42,4
Državno odvjetništvo	5%	76%	15%	5%	42,0
Javnobilježnički uredi	7%	87%	5%	0%	39,6
Državna uprava	10%	82%	7%	1%	39,2
Lokalna samouprava	7%	85%	6%	2%	39,9
Pravna zanimanja - ostale djelatnost	7%	77%	13%	3%	41,3
Zanimanja izvan struke	14%	64%	14%	7%	42,0

Preljevanje posla izvan okvira radnog vremena, bilo na radnom mjestu ili kod kuće predstavlja drugi vid intenzifikacije posla koji, kao i nefleksibilnost radnog vremena otežavaju usklađivanje radnog i obiteljskog života (tablice 49 i 50.).

Među sudionicima istraživanja, ostajanje na poslu dulje od zadanog radnog vremena relativno je redovna pojava za nešto više dvije petine zaposlenih kojima se to događa više puta u tjednu (usp. 29% socijalnih radnika). S druge strane, oko trećina dulje na poslu ostaje jednom mjesečno ili rjeđe. Obrasci se razlikuju na način srodan viđenom kod radnog vremena: na poslu dulje ostaje više puta tjedno dvije trećine zaposlenih u odvjetničkim uredima, dvije petine zaposlenih u sudovima, trećina u državnom odvjetništvu, četvrtina zaposlenih u državnoj upravi i petina sudionika istraživanja zaposlenih u lokalnoj samoupravi.

Nešto više od četvrtine pravnik često "nosi" kući posao (usp. 17% socijalnih radnika). Ovo je posebice učestalo kod voditelja odvjetničkih ureda (njih 57%), a prisutno je i kod djelatnika suda i državnog odvjetništva (njih 37-39%), dok je u drugim djelatnostima bitno rjeđe. S druge strane, petina sudionika nikada ne "nosi" posao kući: trećina pravnik zaposlenih u državnoj upravi, četvrtina zaposlenika lokalne samouprave, ali tek svaki dvanaesti zaposlenik državnog odvjetništva su iznijeli takvu tvrdnju.

Comment [Sinisa2]: do asda je usp sa soc radnicima bila marginalna, a ovdje se spominje na čak tri mjesta. nije neki problem, ali možda je nekonzistentno

Ukupno tri petine sudionika može pomaknuti vrijeme dolaska ili odlaska s posla kad god ima potrebu ili u većini slučajeva (usp. 50% socijalnih radnika), a tek šestina bez iznimke ne mogu to učiniti. Mogućnosti ovakve fleksibilnosti najmanje su u državnom odvjetništvu (tek 27%), a razmjerno su slabe i u javnobilježničkim uredima i državnoj upravi (44% i 35%). S druge strane, mogućnost pomaka radnog vremena najčešće je otvorena u odvjetničkim uredima (70% za zaposlenike). Aranžmani fleksibilnosti dolaska i odlaska s posla u skladu s vlastitim potrebama heterogeni su i u okviru pojedinih djelatnosti odnosno identičnih institucija, što ukazuje na važnost dispozicije nadređenih za ostvarivanje ove mogućnosti.

Tablica 50. Fleksibilni aranžmani radnog vremena i zadataka, prema djelatnosti

	Ukupno	Vlastiti odvjetnički ured	Zaposlenici odvjetničkih ureda	Sudovi	Državno odvjetništvo	Javnobilježnički uredi	Državna uprava	Lokalna samouprava	Pravna zanimanja - ostale djelatnost	Zanimanja izvan struke
Učestalost ostanka na poslu dulje od uobičajenog radnog vremena										
Gotovo svaki dan	25,1%	46%	45%	16%	14%	15%	10%	7%	14%	24%
Nekoliko puta tjedno	19,3%	21%	21%	25%	19%	9%	15%	11%	23%	10%
Otprilike jednom tjedno	11,3%	11%	8%	9%	14%	13%	9%	13%	16%	7%
Nekoliko puta mjesečno	14,6%	12%	11%	9%	17%	15%	18%	25%	16%	17%
Jednom mjesečno ili rjeđe	16,2%	4%	10%	13%	14%	24%	28%	26%	20%	17%
Nikada	13,6%	5%	5%	27%	21%	25%	22%	18%	12%	24%
Učestalost obavljanja radnih zadataka kod kuće, izvan radnog vremena										
Gotovo svaki dan	9,5%	26%	6%	12%	13%	0%	1%	3%	9%	28%
Nekoliko puta tjedno	17,4%	31%	19%	27%	24%	2%	8%	16%	13%	7%
Otprilike jednom tjedno	10,6%	8%	14%	13%	15%	13%	8%	10%	9%	7%
Nekoliko puta mjesečno	19,3%	15%	22%	15%	26%	9%	16%	17%	24%	14%
Jednom mjesečno ili rjeđe	23,8%	7%	25%	18%	15%	28%	34%	27%	28%	28%
Nikada	19,5%	12%	14%	15%	8%	48%	32%	26%	18%	17%
Mogućnost pomaka početka ili kraja radnog vremena zbog obiteljskih ili osobnih razloga										
Kad god postoji potreba	29,8%	58%	35%	23%	14%	22%	13%	18%	28%	47%
U većini slučajeva	30,5%	36%	35%	29%	13%	20%	22%	33%	34%	27%
Samo iznimno	23,3%	5%	18%	30%	38%	31%	35%	26%	23%	17%
Ne postoji mogućnost	16,4%	1%	11%	17%	36%	27%	29%	23%	15%	10%

Zanimanja stručnjaka, posebno zaposlenih u profesijama, u pravilu obilježava specifičnost i složenost zadataka čije izvršavanje nije lako procijeniti niti nadzirati, te velika vrijednost rada (odnosno potencijalna šteta koja može nastati). Ovdje sudionici istraživanja u pravilu pružaju umjereno visoke vrijednosti za mogućnost procjene učinka i postojeći nadzor svog rada (prosjek 3,8 odnosno 3,7 na skali 1-5), te razmjerno veliku odgovornost, odnosno potencijalnu štetu koju bi njihov propust mogao nanijeti organizaciji (prosjek 4,1).

Tablica 51. Procjena nadzora i odgovornosti posla

Mogućnost procjene radnog učinka od strane drugih osoba						
Uopće ne može	2,1%	8,4%	25,4%	35,1%	29,1%	U potpunosti može
Stupanj nadziranja rada sudionika od strane nadređenog.						
Uopće ne nadziru	3,0%	9,6%	29,7%	33,5%	24,3%	Izrazito podrobno
Razina štete koju može organizaciji nanijeti veći propust ili pogreška sudionika						
Vrlo malu	1,7%	4,5%	19,4%	33,3%	41,2%	Izrazito veliku

Pri procjeni odgovornosti, mogućnosti i prakse nadzora postoje određene razlike između zaposlenih u pojedinim djelatnostima. Mogućnost procjene vlastitog učinka od strane drugih nešto višom smatraju zaposlenici sudova i državnog odvjetništva, dok ju nižom smatraju sudionici koji imaju vlastiti odvjetnički ured, zaposlenici državne uprave, lokalne samouprave, te pravnici u specifičnim djelatnostima. Stupanj nadzora od strane nadređenih procjenjuje se najvišim u sudstvu te državnom odvjetništvu, a razmjerno niskim kod pravnika u drugim djelatnostima te među zaposlenicima odvjetničkih ureda. Iako su prema razini percipirane odgovornosti razlike umjerene, zaposleni u odvjetničkim i javnobilježničkim uredima vide razinu potencijalne štete koja može nastati vlastitim propustom u prosjeku najvećom, dok je takva procjena najmanje izražena kod zaposlenika u državnoj upravi.

Tablica 52. Razina nadzora i odgovornosti posla, prosječne procjene, prema djelatnosti

	Ukupno	Vlastiti odvjetnički ured	Zaposlenici odvjetničkih ureda	Sudovi	Državno odvjetništvo	Javnobilježnički i uredi	Državna uprava	Lokalna samouprava	Pravna zanimanja - ostale djelatnosti	Zanimanja izvan struke
Mogućnost procjene radnog učinka od strane drugih osoba	3,8	3,6	3,9	4,1	4,3	4,0	3,7	3,7	3,7	3,9
Stupanj nadziranja rada sudionika od strane nadređenog.	3,6	.	3,4	4,2	4,5	3,8	3,9	3,7	3,5	3,2
Razina štete koju može organizaciji nanijeti veći propust ili pogreška	4,0	4,5	4,2	4,0	4,0	4,4	3,7	3,9	4,0	4,2

U skladu s popularnom predodžbom kako "više nema jednog posla za čitav život", mogli bi pretpostaviti da ni trenutni posao nije završna ili tražena radna destinacija mnogih sudionika istraživanja. No 72% zaposlenih pravnik ne želi niti traži promjenu sadašnjeg posla. Nadalje, tek svaki drugi zaposleni pravnik koji u ovoj fazi karijere želi promijeniti trenutni posao taj posao ujedno i traži. Valja napomenuti kako bi svaki sedmi zaposleni sudionik istraživanja uz svoj trenutni volio imati i neki dodatni posao (iako ga tek manji dio tog broja i traži), što implicira pod-zaposlenost (ili neadekvatna primanja) značajnog dijela diplomiranih pravnika.

Tablica 53. Iskazana namjera i aktivnosti traženja drugog ili dodatnog posla

	Ne traži	Traži	
Ne želi promjenu	58%	0%	57,9%
Želi dodatni posao	12%	3%	14,1%
Želi promjenu posla	14%	14%	28,0%
Ukupno	83,7%	16,3%	

Radne vrijednosti

Analiza radnih vrijednosti je pokazala da su sudionici istraživanja u najvećoj mjeri kod posla cijenili sigurnost posla te mogućnost usklađivanja radnog i obiteljskog života, neovisno o djelatnosti zaposlenja. Društveni su se ugled i mogućnost društveno korisnog djelovanja pokazali kao najmanje prihvaćene radna vrijednost, iako valja napomenuti da se prosjek još nalazi u segmentu prihvaćanja. Vrijednosna struktura se na deskriptivnoj razini doimlje relativno homogenom među djelatnostima (tablica 54.), uz određene varijacije (veća važnost samostalnosti kod samozaposlenih i sudaca, manje vrednovanje izazova u državnoj upravi i samoupravi, veći značaj napredovanja u sudovima i odvjetništvima, veća važnost društveno korisnog djelovanja percipirana od zaposlenih u sudovima i državnom odvjetništvu). Struktura radnih vrijednosti vrlo je slična onoj identificiranoj kod analogne skupine socijalnih radnika, osim nešto veće orijentiranosti karijeri i manje važnosti društveno korisnog djelovanja.

Tablica 54. Prosječna procjena važnosti i ostvarenosti pojedinih radnih vrijednosti

Radne vrijednosti	Važnost	Ostvarenost	Deficit (kod zaposlenih)
Sigurnost posla	4,46	3,79	0,70
Mogućnost usklađivanja radnog i obiteljskog života	4,40	3,52	0,90
Dobra plaća	4,24	3,16	1,12
Mogućnost napredovanja u karijeri	4,17	3,01	1,17
Samostalnost u izboru i izvršavanju radnih zadataka	4,16	3,65	0,54
Novi profesionalni izazovi	4,15	3,30	0,88
Dovoljno raspoloživog slobodnog vremena	4,04	3,29	0,77
Mogućnost društveno korisnog djelovanja	3,56	3,03	0,52
Društveni ugled	3,37	3,40	0,00

Procjena ostvarenosti vrijednosti na radnom mjestu u pravilu je niža od poželjne razine. Deficit (razlika između poželjne i ostvarene) je najveći kod procjene razine plaće i mogućnosti napredovanja u karijeri, dok je nešto manji kad je u pitanju autonomija na poslu, mogućnost društveno korisnog djelovanja, dok uopće ne postoji kad je u pitanju (sudionicima ne posebno bitan) društveni ugled. Samozaposleni iskazuju manji deficit autonomnosti, profesionalnih izazova i mogućnosti napredovanja, zaposlenici u državnoj upravi i lokalnoj samoupravi manji deficit sigurnosti posla, ali manjak profesionalnih izazova, dok je deficit u mogućnosti napredovanja nešto manji u državnom odvjetništvu. Deficit u raspoloživosti slobodnog vremena i mogućnost usklađivanja radnog i obiteljskog života posebno je istaknut kod zaposlenika u odvjetničkim uredima.

Tablica 54. Procjena važnosti i prisutnosti radnih vrijednosti, prema djelatnosti

Radne vrijednosti	Vlastiti odvjetnički ured	Zaposlenici odvjetničkih ureda	Sudovi	Državno odvjetništvo	Javnobliježnički uredi	Državna uprava	Lokalna samouprava	Pravna zanimanja - ostale djelatnost	Zanimanja izvan struke	Trenutno ne radi
Procjena važnosti										
Samostalnost u izboru i izvršavanju radnih zadataka	4,6	4,1	4,3	3,9	4,0	4,0	4,0	4,06	4,1	3,8
Sigurnost posla	4,2	4,5	4,6	4,6	4,6	4,4	4,6	4,45	4,2	4,2
Dobra plaća	4,1	4,3	4,0	4,1	4,3	4,2	4,3	4,34	4,3	3,9
Novi profesionalni izazovi	4,2	4,2	4,2	4,3	4,0	4,0	4,0	4,14	4,2	4,0
Mogućnost napredovanja u karijeri	3,9	4,3	4,4	4,3	4,2	4,0	4,0	4,07	4,2	4,1
Dovoljno raspoloživog slobodnog vremena	3,9	4,1	4,0	4,0	4,2	3,9	4,0	4,07	4,0	3,8
Društveni ugled	3,3	3,4	3,3	3,6	3,5	3,3	3,4	3,29	3,1	3,1
Mogućnost društveno korisnog djelovanja	3,5	3,4	3,8	3,8	3,6	3,6	3,7	3,41	3,4	3,6
Mogućnost usklađivanja radnog i obiteljskog života	4,3	4,4	4,4	4,4	4,4	4,4	4,4	4,42	4,2	4,2
Procjena prisutnosti na radnom mjestu										
Samostalnost u izboru i izvršavanju radnih zadataka	4,4	3,6	3,6	3,2	3,4	3,3	3,5	3,5	3,6	
Sigurnost posla	3,4	3,6	3,8	3,8	3,8	4,1	4,2	3,7	3,6	
Dobra plaća	3,3	3,0	2,6	3,1	3,6	2,9	3,6	3,3	3,1	
Novi profesionalni izazovi	3,9	3,3	3,2	3,6	3,1	2,7	3,0	3,2	2,8	
Mogućnost napredovanja u karijeri	3,4	3,0	3,1	3,5	3,1	2,7	2,7	2,8	2,6	
Dovoljno raspoloživog slobodnog vremena	3,1	2,9	3,5	3,2	3,4	3,4	3,8	3,3	3,7	
Društveni ugled	3,6	3,5	3,5	3,8	3,8	3,0	3,3	3,1	3,0	
Mogućnost društveno korisnog djelovanja	3,2	2,7	3,3	3,6	3,1	3,1	3,2	2,9	2,5	
Mogućnost usklađivanja radnog i obiteljskog života	3,4	3,0	3,7	3,4	3,6	3,8	3,9	3,6	3,7	
Deficit (među zaposlenicima)										
Samostalnost u izboru i izvršavanju radnih zadataka	0,1	0,5	0,7	0,6	0,6	0,7	0,5	0,5	0,4	
Sigurnost posla	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,3	0,3	0,7	0,5	
Dobra plaća	0,8	1,3	1,4	1,0	0,7	1,2	0,7	1,0	1,2	
Novi profesionalni izazovi	0,1	0,8	0,9	0,7	0,9	1,2	1,0	0,9	1,5	
Mogućnost napredovanja u karijeri	0,4	1,2	1,3	0,8	1,1	1,3	1,3	1,2	1,6	
Dovoljno raspoloživog slobodnog vremena	0,8	1,2	0,5	0,7	0,7	0,4	0,2	0,7	0,2	
Društveni ugled	-0,3	-0,0	-0,1	-0,1	-0,3	0,2	0,0	0,1	0,1	
Mogućnost društveno korisnog djelovanja	0,3	0,6	0,5	0,2	0,5	0,4	0,5	0,5	0,8	
Mogućnost usklađivanja radnog i obiteljskog života	0,9	1,3	0,7	0,9	0,8	0,6	0,5	0,7	0,5	

Opće kompetencije

Za potrebe samoprocjene općih kompetencija, sudionicima istraživanja ponuđena je lista od sedamnaest generičkih sposobnosti - kompetencija za koje su procjenjivali u kojoj ih mjeri posjeduju, koliko su potrebne na njihovom poslu i koliki je bio doprinos studija u razvoju tih sposobnosti. Također, postavljen je i opći upit vezan uz disciplinarne vještine prava i drugih područja.

U prosjeku, diplomirani pravnici procjenjuju svoju sposobnost primjene vještina iz područja studija adekvatnom za potrebe posla, ali identificiraju i razmjerno visoke zahtjeve s obzirom na sposobnosti primjene znanja iz drugih disciplina ili područja. Za potrebe svog posla sudionici najvažnijim smatraju sposobnost obavljanja posla pod pritiskom i sposobnost pisanja izvještaja, bilješki i drugih službenih dokumenata, pri čemu u prosjeku procjenjuju svoju sposobnost obavljanja posla pod pritiskom nešto nižom od tražene.

Poslovi na kojima su diplomirani pravnici zaposleni također pridaju prilično veliku važnost sposobnostima analitičkog mišljenja, učinkovitog korištenja vremena, suradnje, koordinacije i usvajanja novih znanja (sposobnost suradnje i učenja su ujedno opće kompetencije gdje se sudionici procjenjuju najkompetentnijim). U trećem ešalonu nalaze se sposobnosti kritičkog razmatranja, prepoznavanja prilika i osmišljavanja rješenja, kao i prezentacijske sposobnosti. Poslovi na kojima rade pravnici rijetko zahtijevaju veće kompetencije u upravljanju radom drugih, korištenju stranih jezika ili primjeni znanja o međukulturnim razlikama.

U svim kompetencijama osim učinkovitog obavljanja posla pod pritiskom, procjena vlastite sposobnosti u prosjeku je nešto veća od zahtjeva radnog mjesta, ali u slučaju učinkovitog korištenja radnog vremena, pregovaranja i iskazivanja profesionalnog autoriteta, prosječna procjena zahtjeva posla i vlastitih kompetencija je podjednaka.

U većini slučajeva doprinos studija razvoju općih kompetencija prosječno je ocijenjen osrednjim vrijednostima (između 2 i 3 na skali 1-5), pri čemu je samo za razvoj četiri kompetencije doprinos procijenjen između 3 i 3,50: sposobnost djelovanja pod pritiskom, analitičkog mišljenja,

učinkovitog korištenja vremena i usvajanja novih znanja. Ove se četiri kompetencije ujedno nalaze i među sedam najpotrebnijih za radna mjesta na kojima diplomirani pravnici trenutno rade.

Tablica 55. Prosječna procjena općih kompetencija: posjedovanja, potreba posla i doprinosa studija njihovom razvoju

Opće kompetencije	Potrebe posla	Samoprocjena sposobnosti	Deficit	Doprinos studija
Primjena vještina iz područja Vašeg studija	3,94	3,93	0,02	
Primjena znanja iz drugih disciplina ili područja	3,46	3,57	0,13	
Učinkovito obavljanje posla pod pritiskom	4,16	4,08	-0,07	3,31
Pisanje izvještaja, bilješki i drugih službenih dokumenata	4,04	4,20	0,16	2,65
Analitičko mišljenje	3,94	4,09	0,17	3,00
Učinkovito korištenje vremena	3,92	3,93	0,01	3,11
Suradnja s drugim zaposlenicima	3,91	4,22	0,31	2,42
Koordiniranje različitih aktivnosti	3,90	4,04	0,16	2,77
Usvajanje novih znanja	3,88	4,22	0,35	3,48
Uspješno pregovaranje	3,70	3,77	0,07	2,40
Jasno iznošenje svojih ideja drugima	3,69	3,96	0,27	2,74
Kritičko razmatranje tuđih i vlastitih ideja	3,54	3,96	0,42	2,74
Prepoznavanje novih prilika za djelovanje	3,53	3,69	0,17	2,34
Osmišljavanje novih ideja i rješenja	3,48	3,79	0,32	2,32
Iskazivanje svog profesionalnog autoriteta pred drugima	3,44	3,47	0,02	2,30
Prezentiranje ideja i izvještaja u javnosti	3,34	3,53	0,18	2,58
Upravljanje radom drugih	3,19	3,57	0,36	1,94
Korištenje stranih jezika u pismu i govoru	3,06	3,71	0,66	2,08
Primjena znanja o međukulturalnim razlikama	2,62	3,31	0,68	1,91

Prikaz potreba posla za općim kompetencijama (te eventualnog deficita) s obzirom na pojedine djelatnosti prikazan je u sljedećoj tablici (br. 56), u kojoj su vidljive određene razlike. Općenito, potrebe za primjenom vještina iz područja studija percipiraju se većima kod zaposlenika u odvjetništvu, sudstvu, državnom odvjetništvu i bilježništvu. Kad su u pitanju opće kompetencije, bez obzira na koju je kompetenciju riječ, obrazac je srodan: najvišu potrebu iskazuju voditelji odvjetničkog ureda, potom zaposleni u odvjetničkim uredima, zatim sudovima i državnom odvjetništvu, te u najmanjoj mjeri među zaposlenima u državnoj upravi i lokalnoj samoupravi. Razlike među djelatnostima su skromne samo kod sposobnosti suradnje s drugim zaposlenicima i primjene znanja o međukulturalnim razlikama, dok kod upravljanja radom drugih i iskazivanja profesionalnog autoriteta gdje odskakuje jedino sudionici s vlastitim odvjetničkim uredom. Određeni deficit u kompetencijama je uočljiv uglavnom kod zaposlenika i (posebice) voditelja odvjetničkih ureda, što valja staviti u kontekst manje iskazane prevalencije organizirane obuke na poslu kod odvjetnika.

Tablica 56. Prosječna procjena potreba posla i deficita općih kompetencija, prema djelatnosti

Opće kompetencije	Vlastiti odvjetnički ured	Zaposlenici odvjetničkih ureda	Sudovi	Državno odvjetništvo	Javnobilježnički uredi	Državna uprava	Lokalna samouprava	Pravna zanimanja - ostale djelatnost	Zanimanja izvan struke
Potrebe posla									
Primjene vještina iz područja studija	4,4	4,1	4,3	4,1	3,9	3,6	3,9	3,8	2,5
Primjene znanja iz drugih disciplina ili područja	3,7	3,5	3,3	3,3	3,0	3,3	3,5	3,6	3,8
Analitičkog mišljenja	4,3	4,1	4,1	4,0	3,4	3,6	3,7	3,8	3,9
Usvajanja novih znanja	4,2	4,0	4,0	4,1	3,6	3,5	3,7	3,8	3,5
Uspješnog pregovaranja	4,4	4,0	3,1	3,8	3,3	3,1	3,5	3,7	3,8
Učinkovitog obavljanja posla pod pritiskom	4,6	4,4	4,0	4,4	4,2	3,7	3,9	4,1	4,0
Prepoznavanja novih prilika za djelovanje	4,3	3,9	3,1	3,5	3,4	2,9	3,3	3,5	3,5
Koordiniranja različitih aktivnosti	4,2	4,2	3,5	3,9	3,8	3,4	3,8	4,0	4,1
Učinkovitog korištenja vremena	4,2	4,1	4,0	4,1	4,0	3,6	3,6	3,9	3,8
Suradnje s drugim zaposlenicima	3,9	3,9	3,7	4,0	4,1	3,8	4,0	4,0	3,9
Upravljanja radom drugih	3,7	3,1	3,2	3,1	3,4	2,9	3,2	3,1	3,6
Jasnog iznošenja svojih ideja drugima	4,1	3,8	3,6	3,8	3,4	3,4	3,5	3,7	3,6
Iskazivanja svog profesionalnog autoriteta pred drugima	4,0	3,4	3,5	3,3	3,2	3,1	3,4	3,4	3,4
Osmišljavanja novih ideja i rješenja	4,1	3,7	3,2	3,3	3,1	3,0	3,2	3,5	3,5
Kritičkog razmatranja tuđih i vlastitih ideja	4,1	3,7	3,5	3,4	3,2	3,2	3,4	3,5	3,6
Prezentiranja ideja i izvještaja u javnosti	3,9	3,4	3,2	3,4	2,7	3,0	3,1	3,4	3,2
Pisanja izvještaja, bilješki i drugih službenih dokumenata	4,3	4,2	4,2	4,3	3,8	3,8	4,0	3,9	3,5
Korištenja stranih jezika u pismu i govoru	3,5	3,3	2,1	2,3	2,9	2,9	2,3	3,3	3,5
Primjene znanja o međukulturalnim razlikama	2,9	2,6	2,5	2,4	2,6	2,6	2,4	2,7	2,8
Deficit (među zaposlenicima)									
Primjene vještina iz područja studija	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	0,3	0,2	0,1	0,9
Primjene znanja iz drugih disciplina ili područja	-0,1	0,1	0,3	0,2	0,4	0,3	0,1	0,1	0,4
Analitičkog mišljenja	-0,1	0,0	0,1	0,1	0,6	0,4	0,3	0,3	0,3
Usvajanja novih znanja	0,0	0,2	0,3	0,1	0,5	0,7	0,5	0,5	1,0
Uspješnog pregovaranja	-0,4	-0,2	0,6	0,0	0,3	0,5	0,2	0,1	0,1
Učinkovitog obavljanja posla pod pritiskom	-0,2	-0,3	0,0	-0,2	-0,1	0,2	0,0	0,0	0,3
Prepoznavanja novih prilika za djelovanje	-0,4	-0,2	0,4	0,2	0,4	0,7	0,4	0,3	0,3
Koordiniranja različitih aktivnosti	-0,2	0,0	0,5	0,2	0,2	0,5	0,2	0,1	0,3
Učinkovitog korištenja vremena	-0,3	-0,2	0,0	0,0	-0,1	0,3	0,3	0,1	0,4
Suradnje s drugim zaposlenicima	0,2	0,3	0,6	0,4	0,1	0,4	0,3	0,3	0,4
Upravljanja radom drugih	0,0	0,4	0,4	0,2	0,2	0,6	0,3	0,4	0,5
Jasnog iznošenja svojih ideja drugima	0,1	0,2	0,4	0,0	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Iskazivanja svog profesionalnog autoriteta pred drugima	-0,3	-0,1	0,0	-0,1	0,0	0,3	0,2	0,1	0,2
Osmišljavanja novih ideja i rješenja	-0,2	0,2	0,7	0,3	0,4	0,7	0,5	0,3	0,5
Kritičkog razmatranja tuđih i vlastitih ideja	0,0	0,3	0,6	0,3	0,5	0,7	0,5	0,5	0,4
Prezentiranja ideja i izvještaja u javnosti	-0,2	0,0	0,5	0,1	0,5	0,4	0,3	0,2	0,5
Pisanja izvještaja, bilješki i drugih službenih dokumenata	0,0	-0,1	0,1	-0,1	0,2	0,4	0,3	0,3	0,5
Korištenja stranih jezika u pismu i govoru	0,2	0,4	1,6	1,2	0,7	0,9	1,3	0,5	0,5
Primjene znanja o međukulturalnim razlikama	0,4	0,6	0,9	1,0	0,6	0,8	0,9	0,7	0,9

Strukovne kompetencije i relevantnost studija za trenutni posao

Kad su u pitanju strukovne kompetencije, u pravilu su sudionici procjenjivali potrebe posla najzahtjevnijima u primjeni i tumačenju zakona i drugih pravnih akata, nakon čega slijedi izrada pravnih dokumenata. To su ujedno dvije kompetencije gdje se na agregiranoj razini može identificirati određeni deficit. Kompetencije zastupanja stranaka u postupku i vođenja sudskih postupaka u prosjeku su nešto manje tražene, a u pravilu je najmanja potreba za primjenom, prevođenjem i tumačenjem međunarodnih i europskih dokumenata i standarda.

Tablica 57. Prosječna procjena posjedovanja i potreba posla za strukovnim kompetencijama

Strukovne kompetencije	Procjena posjedovanja	Potrebe posla	Deficit
Primjena i tumačenje zakona i drugih pravnih akata	4,15	4,30	-0,11
Izrada pravnih dokumenata	3,97	4,10	-0,08
Zastupanje stranaka u postupku	3,58	3,24	0,36
Vođenje sudskih postupaka	3,33	3,28	0,10
Primjena, prevođenje i tumačenje međunarodnih dokumenata	2,84	2,62	0,24
Primjena i tumačenje europskih pravnih standarda	2,78	2,74	0,06

Rezultati istraživanja pokazuju da je za pojedina područja prava uočljiva jasna hijerarhija kad su u pitanju potrebe trenutnog posla. Najčešće se visokim procjenjuju zahtjevi poznavanja građanskog prava, iza čega slijede radno i socijalno te trgovačko, te nešto rjeđe upravno pravo. Potrebe za poznavanjem obiteljskog i kaznenog prava sudionici prepoznaju na relativno malom broju poslova, iako procjenjuju svoje poznavanje ovih područja razmjerno visokim (stoga suficit kompetencija). Poslovi kojima se danas bave pravnici koji su sudjelovali u istraživanju u pravilu traže nikakvo ili malo poznavanje europskog javnog prava, a to je ujedno i područje u kojemu se sudionici osjećaju najmanje kompetentnim.

Tablica 58. Prosječna samoprocjena posjedovanja i potreba posla za kompetencijama iz pojedinih područja prava

Područja prava	Samoprocjena posjedovanja	Potrebe posla	Deficit
Građansko pravo	3,88	3,80	0,12
Radno i socijalno pravo	3,65	3,39	0,27
Trgovačko pravo	3,45	3,39	0,09
Upravno pravo	3,32	3,18	0,17
Obiteljsko pravo	3,22	2,57	0,65
Kazneno pravo	2,86	2,35	0,50
Europsko javno pravo	2,20	1,91	0,30

Očekivano, postoje izrazite razlike u potrebi za specifičnim kompetencijama s obzirom na djelatnost u kojoj sudionici istraživanja rade. Tako kompetencije zastupanja stranaka u postupku te vođenja sudskih postupaka u izrazitoj mjeri trebaju pravници zaposleni u odvjetništvu i državnom odvjetništvu, a puno rjeđe ostali, posebice zaposleni u državnoj upravi, sudovima i bilježništvu. Primjena i tumačenje zakona i drugih akata te (u nešto manjoj mjeri) izrada pravnih dokumenata) ključne su strukovne kompetencije u svim djelatnostima, ali u većoj mjeri u pravosuđu i odvjetništvu. Razlike između djelatnosti su najmanje kad su u pitanju potrebe primjene i tumačenje europskih i međunarodnih pravnih standarda. Posljedično na veće potrebe koje percipiraju, zaposleni u odvjetničkim uredima iskazuju deficit u svim kompetencijama osim međunarodnih dokumenata, a zaposleni u sudovima i državnom odvjetništvu u prosjeku svoje kompetencije ne vide dostatnima za izazove primjene i tumačenja pravnih akata, izrade pravnih dokumenata, vođenja sudskih postupaka, te (samo u državnom odvjetništvu) zastupanja stranaka.

Tablica 59. Potreba i deficit strukovnih kompetencija, prema djelatnosti

Strukovne kompetencije	Vlastiti odvjetnički ured	Zaposlenici odvjetničkih ureda	Sudovi	Državno odvjetništvo	Javnobilježnički uredi	Državna uprava	Lokalna samouprava	Pravna zanimanja - ostale djelatnost
Potrebe posla								
Zastupanje stranaka u postupku	4,7	4,3	1,9	4,0	2,2	2,1	2,7	2,7
Primjena i tumačenje zakona i drugih pravnih akata	4,6	4,5	4,7	4,5	4,1	4,1	4,3	4,0
Izrada pravnih dokumenata	4,5	4,3	4,4	4,3	4,4	3,8	4,1	3,8
Primjena i tumačenje europskih pravnih standarda	3,0	2,7	2,9	3,0	2,4	2,9	2,1	2,7
Vođenje sudskih postupaka	4,4	4,0	4,4	4,0	2,5	1,9	2,4	2,5
Primjena, prevođenje i tumačenje međunarodnih dokumenata	2,9	2,8	2,6	2,5	1,9	2,7	1,7	2,6
<i>Europsko javno pravo</i>	<i>1,9</i>	<i>1,9</i>	<i>1,9</i>	<i>1,8</i>	<i>1,6</i>	<i>2,3</i>	<i>1,4</i>	<i>1,9</i>
<i>Gradansko pravo</i>	<i>4,6</i>	<i>4,4</i>	<i>4,2</i>	<i>3,5</i>	<i>4,3</i>	<i>2,7</i>	<i>3,4</i>	<i>3,5</i>
<i>Kazneno pravo</i>	<i>3,1</i>	<i>2,5</i>	<i>2,9</i>	<i>4,2</i>	<i>1,4</i>	<i>1,9</i>	<i>1,7</i>	<i>1,9</i>
<i>Obiteljsko pravo</i>	<i>3,7</i>	<i>3,0</i>	<i>3,1</i>	<i>2,7</i>	<i>3,1</i>	<i>2,1</i>	<i>1,9</i>	<i>1,7</i>
<i>Radno i socijalno pravo</i>	<i>4,1</i>	<i>3,8</i>	<i>3,3</i>	<i>3,0</i>	<i>2,1</i>	<i>2,9</i>	<i>3,2</i>	<i>3,4</i>
<i>Trgovačko pravo</i>	<i>4,1</i>	<i>3,9</i>	<i>3,0</i>	<i>2,8</i>	<i>4,5</i>	<i>2,3</i>	<i>2,8</i>	<i>3,5</i>
<i>Upravno pravo</i>	<i>3,4</i>	<i>3,1</i>	<i>2,3</i>	<i>2,6</i>	<i>2,0</i>	<i>4,0</i>	<i>4,2</i>	<i>2,9</i>
Deficit (među zaposlenima)								
Zastupanje stranaka u postupku	-0,2	-0,4	1,7	-0,2	0,9	0,9	0,7	0,7
Primjena i tumačenje zakona i drugih pravnih akata	-0,2	-0,4	-0,3	-0,4	-0,2	0,0	0,2	0,1
Izrada pravnih dokumenata	-0,2	-0,3	-0,2	-0,3	-0,3	0,1	0,1	0,2
Primjena i tumačenje europskih pravnih standarda	-0,2	-0,1	0,0	0,0	0,2	0,2	0,5	0,1
Vođenje sudskih postupaka	-0,2	-0,3	-0,3	-0,3	0,4	0,6	0,5	0,5
Primjena, prevođenje i tumačenje međunarodnih dokumenata	0,0	0,1	0,3	0,3	0,5	0,3	0,7	0,3
<i>Europsko javno pravo</i>	<i>0,2</i>	<i>0,2</i>	<i>0,5</i>	<i>0,5</i>	<i>0,6</i>	<i>0,2</i>	<i>0,8</i>	<i>0,2</i>
<i>Gradansko pravo</i>	<i>-0,2</i>	<i>-0,3</i>	<i>-0,2</i>	<i>0,1</i>	<i>-0,2</i>	<i>0,7</i>	<i>0,5</i>	<i>0,4</i>
<i>Kazneno pravo</i>	<i>0,0</i>	<i>0,1</i>	<i>0,5</i>	<i>-0,2</i>	<i>1,2</i>	<i>0,9</i>	<i>1,0</i>	<i>0,8</i>
<i>Obiteljsko pravo</i>	<i>0,2</i>	<i>0,3</i>	<i>0,3</i>	<i>0,6</i>	<i>0,3</i>	<i>0,9</i>	<i>1,1</i>	<i>1,2</i>
<i>Radno i socijalno pravo</i>	<i>0,0</i>	<i>-0,1</i>	<i>0,2</i>	<i>0,3</i>	<i>1,0</i>	<i>0,6</i>	<i>0,4</i>	<i>0,4</i>
<i>Trgovačko pravo</i>	<i>-0,1</i>	<i>-0,3</i>	<i>0,3</i>	<i>0,2</i>	<i>-0,5</i>	<i>0,6</i>	<i>0,4</i>	<i>0,1</i>
<i>Upravno pravo</i>	<i>0,0</i>	<i>-0,1</i>	<i>0,6</i>	<i>0,4</i>	<i>0,6</i>	<i>0,2</i>	<i>0,2</i>	<i>0,3</i>

Kad su u pitanju područja prava, potrebe poznavanja europskog javnog prava nešto su veće kod zaposlenih u državnoj upravi. Poznavanje građanskog prava najmanje je relevantno u poslovima državne uprave, a izrazito bitno odvjetnicima, sucima i javnim bilježnicima. Zaposlenim u državnom odvjetništvu posao traži najvišu razinu poznavanja kaznenog prava. Obiteljsko pravo nešto je češće relevantno voditeljima odvjetničkih ureda (možda kao niša u kojoj prvenstveno rade samozaposleni pravници), a nebitno za zaposlene u državnoj upravi, lokalnoj samoupravi i drugim djelatnostima. Radno i socijalno pravo, kao i trgovačko pravo prvenstveno je bitno u

odvjetničkim uredima te pravnicima zaposlenima u ostalim djelatnostima (tvrtkama), s time da je poznavanje trgovačkog prava izrazito bitno i zaposlenima u javnom bilježništvu. Poznavanje upravnog prava izrazito je važno za zaposlene u državnoj upravi i lokalnoj samoupravi. Međutim, kad je u pitanju deficit vlastitih kompetencija u odnosu na procijenjene potrebe, on je vidljiviji jedino kod građanskog prava (u sudovima, odvjetništvu i bilježništvu), kaznenog prava (u državnom odvjetništvu) i trgovačkog prava (u odvjetničkim uredima i bilježništvu).

Sudionici istraživanja trebali su među svim obaveznim predmetima na pravnom studiju navesti najviše tri koja smatraju najrelevantnijima za svoj trenutni posao. Tek je 3,8% sudionika izjavilo kako niti jedan kolegij nije bio relevantan za trenutni posao, no sedam kolegija (mahom onih pripremih sa prve godine studija) odabralo je manje od 1% sudionika. Sukladno ranijim nalazima, građansko pravo i građansko procesno pravo ključnim predmetima za svoje trenutno djelovanje smatra 68% odnosno 47% sudionika istraživanja. Između trećine i petine sudionika uvrstilo je među tri najbitnija za trenutni posao i trgovačko pravo, radno i socijalno pravo, upravno pravo i pravo društava.

Obrasci se bitno razlikuju među djelatnostima. U odvjetničkim uredima uz građansko i građansko procesno pravo koje je velika većina uvrstila među najbitnije, vidljiva je specijalizacija u niše: trgovačko, pravo društava, radno i socijalno, kazneno ili obiteljsko. U sudstvu nakon građanskog i građanskog procesnog prava značajan broj među tri najrelevantnija stavlja kazneno i kazneno procesno, petina uvrštava trgovačko pravo, a po osmina obiteljsko, radno i socijalno te pravo društava. Za državno odvjetništvo zastupljenija su samo četiri izbora: kazneno i kazneno procesno pravo, građansko te (u nešto manjoj mjeri) građansko procesno pravo. Slična je situacija i u javnobilježničkim uredima, gdje je fokus na građanskom, trgovačkom, i pravu društava, a donekle figurira i građansko procesno pravo. Obrasci kolegija navedenih kao najrelevantnije za pravnike zaposlene u državnoj upravi i lokalnoj samoupravi: većini je ključno upravno pravo, građansko pravo i građansko procesno pravo (češće u lokalnoj samoupravi) te radno i socijalno pravo. Trgovačko pravo, upravna znanost, ustavno pravo, te (za zaposlene u državnoj upravi) obiteljsko pravo među tri najbitnija svrstava desetak posto zaposlenih u ovim djelatnostima. Konačno, među zaposlenima u pravnim zanimanjima u ostalim djelatnostima također dominira šest kolegija, iako postoji veliko raspršenje kolegija koje je nekolicina odabrala kao najbitnije. To

su redom: građansko, trgovačko, radno i socijalno, pravo društva, građansko procesno te upravno pravo.

Tablica 60. Udjel sudionika koji je uvrstio pojedini predmet među tri najkorisnija za svoj trenutni posao, prema djelatnosti

Kolegij	Ukupno	Odvjetnički uredi	Sudovi	Državno odvjetništvo	Javnobilježnički uredi	Državna uprava	Lokalna samouprava	Pravna zanimanja - ostale djelatnost
<i>Niti jedan od kolegija nije relevantan za posao koji trenutno radim</i>	3,8%	4%	3%			4%	7%	5%
Opća povijest prava i države	0,8%	1%	1%	3%				1%
Opća teorija prava i države	1,8%	1%	2%	2%		5%	3%	1%
Politička ekonomija	0,2%							
Povijest hrvatskog prava i države	0,2%						1%	
Rimsko pravo	1,5%	2%	1%				4%	1%
Sociologija	0,4%		1%					1%
Ekonomska politika	0,8%					2%	1%	1%
Kazneno pravo	13,1%	13%	31%	75%		6%		4%
Kazneno procesno pravo	11,5%	12%	24%	76%		4%	1%	2%
Obiteljsko pravo	7,8%	9%	13%	6%	6%	12%	2%	2%
Statistika i informatika	0,6%					1%	1%	1%
Ustavno pravo	4,5%	1%	4%	3%		10%	11%	6%
Financijsko pravo i financijska znanost	3,0%	2%			2%	8%	1%	4%
Građansko pravo	68,0%	81%	73%	65%	94%	40%	60%	62%
Građansko procesno pravo	47,3%	75%	70%	37%	25%	12%	35%	26%
Međunarodno pravo	1,5%		2%			6%		2%
Upravna znanost	3,6%		1%			12%	11%	4%
Europsko javno pravo	2,8%		1%			9%		5%
Međunarodno privatno pravo	1,5%	1%	1%	2%		3%		3%
Pomorsko i općeprometno pravo	0,5%					1%		1%
Pravo društava	21,1%	20%	12%	2%	76%	11%	6%	34%
Radno i socijalno pravo	27,9%	25%	12%	8%	2%	33%	36%	43%
Trgovačko pravo	31,7%	33%	20%	5%	82%	13%	17%	49%
Upravno pravo	23,9%	3%	7%		4%	77%	80%	19%

Istraživanjem se ispitivala percepcija adekvatnosti studija prava kao temelja za daljnji osobni i profesionalni razvoj. Sudionici istraživanja studiju u većini dimenzija pružaju u prosjeku blago pozitivne ocjene; najpovoljnije kad je u pitanju obavljanje trenutnog posla, zatim razvoj karijere,

osobni razvoj te usvajanje novih znanja. U prosjeku neutralnom vrijednošću ocjenjuju studij kao resurs za lakše nalaženje posla, a slabim kao osnovu za razvoj poduzetničkih vještina.

Ovdje su procjene s obzirom na sektore djelatnosti prilično konzistentne, iako nešto povoljnije ocjene pružaju upravo sudionici koji rade u djelatnostima državne uprave i lokalne samouprave (gdje je zadovoljstvo poslom i procjena zahtjevnosti niža).

Tablica 61. Procjena adekvatnosti studija prava kao osnove za pojedine dimenzije osobnog i profesionalnog razvoja, prema djelatnosti

Djelatnost	Obavljanje trenutnog posla	Razvoj karijere u narednim godinama	Osobni razvoj	Usvajanje novih znanja na radnom mjestu	Nalaženje posla	Razvoj poduzetničkih vještina
Ukupno	3,56	3,47	3,35	3,23	2,95	2,33
Vlastiti odvjetnički ured	3,6	3,4	3,3	3,1	2,9	2,3
Zaposlenici odvjetničkih ureda	3,4	3,3	3,2	3,1	2,7	2,2
Sudovi	3,7	3,5	3,3	3,4	3,0	2,0
Državno odvjetništvo	3,8	3,6	3,3	3,3	3,1	2,4
Javnobilježnički uredi	3,7	3,7	3,4	3,0	2,9	2,4
Državna uprava	3,8	3,7	3,6	3,6	3,4	2,5
Lokalna samouprava	3,8	3,8	3,6	3,5	3,3	2,8
Pravna zanimanja - ostale djelatnost	3,6	3,6	3,4	3,2	3,0	2,4
Zanimanja izvan struke	2,9	3,2	3,4	3,2	2,8	2,7
Trenutno ne radi	2,8	3,1	3,2	3,1	2,4	2,4

Namjere daljnjeg profesionalnog usavršavanja i obrazovanja

Kao što je prethodno i istaknuto, istraživanjem su obuhvaćena i pitanja koja su se odnosila na potrebu i spremnost sudionika istraživanja za pohađanjem raznih oblika dodatnog obrazovanja u području prava. Ovdje prikazani rezultati sistematizirani su s obzirom na fazu karijere te djelatnost zaposlenja stoga što ista snažno uokviruje strukturnu poziciju sudionika i zahtjeve za kompetencijama, a time i njihove obrazovne potrebe.

Oko devet desetina sudionika smatra barem donekle potrebnim daljnji razvoj bilo koje od navedenih kompetencija iz pojedinih područja ili aspekata pravne struke. No u ovom pregledu prikazat ćemo samo sudionike koji su naveli kako im je izrazito potreban razvoj nekih strukovnih kompetencija, što je barem za jednu česticu navelo 48% sudionika.

Za većinu pojedinačnih čestica udio sudionika istraživanja koji tvrdi da im usavršavanje izrazito treba varira od 10-13%. Nešto je niži za obiteljsko te radno i socijalno pravo (6-8%), a izrazito je velik za europsko javno pravo, primjenu i tumačenje europskih pravnih standarda te primjenu, prevođenje i tumačenje međunarodnih dokumenata – što područjem iz kojega je usavršavanje jako potrebno smatra 24-35% sudionika. Iako su trenutne potrebe posla iz ovih kompetencija procijenjene vrlo niskima, ovo valja razumjeti kao potrebu za usvajanje novih kompetencija koja posatje relevantnija (ili nužna) pridruživanjem Hrvatske EU.

Varijacije s obzirom na djelatnosti nisu posebno izražene - za svako pojedinačno područje kompetencija nešto rjeđe izrazitu potrebu iskazuju zaposleni u odvjetničkim uredima, a češće trenutno nezaposlene osobe.

Tablica 62. Potreba za obrazovanjem iz pojedinih strukovnih kompetencija, udio sudionika koji su odgovorili "jako potrebno", prema djelatnosti

Strukovne kompetencije	Ukupno	Odvjetnički uredi	Sudovi	Državno odvjetništvo	Javnobilježnički uredi	Državna uprava	Lokalna samouprava	Pravna zanimanja - ostale djelatnost	Trenutno ne radi
Zastupanje stranaka u postupku	13%	9%	8%	12%	16%	19%	17%	14%	20%
Primjena i tumačenje zakona i drugih pravnih akata	12%	9%	14%	11%	13%	16%	12%	11%	32%
Izrada pravnih dokumenata	12%	9%	11%	10%	13%	16%	12%	15%	24%
Primjena i tumačenje europskih pravnih standarda	35%	39%	44%	26%	30%	35%	21%	31%	40%
Vođenje sudskih postupaka	16%	9%	19%	15%	14%	20%	19%	16%	24%
Primjena, prevođenje i tumačenje međunarodnih dokumenata	24%	24%	30%	18%	16%	27%	19%	20%	29%
Europsko javno pravo	30%	32%	34%	21%	21%	30%	20%	26%	38%
Građansko pravo	10%	10%	15%	15%	17%	9%	15%	8%	16%
Kazneno pravo	10%	13%	15%	16%	5%	6%	5%	7%	8%
Obiteljsko pravo	6%	6%	10%	7%	4%	8%	4%	4%	4%
Radno i socijalno pravo	8%	8%	8%	7%	2%	13%	10%	8%	13%
Trgovačko pravo	13%	14%	17%	7%	21%	13%	5%	11%	24%
Upravno pravo	11%	9%	8%	7%	0%	21%	21%	8%	4%
Bilo što od navedenog	48%	48%	50%	42%	39%	51%	48%	46%	47%

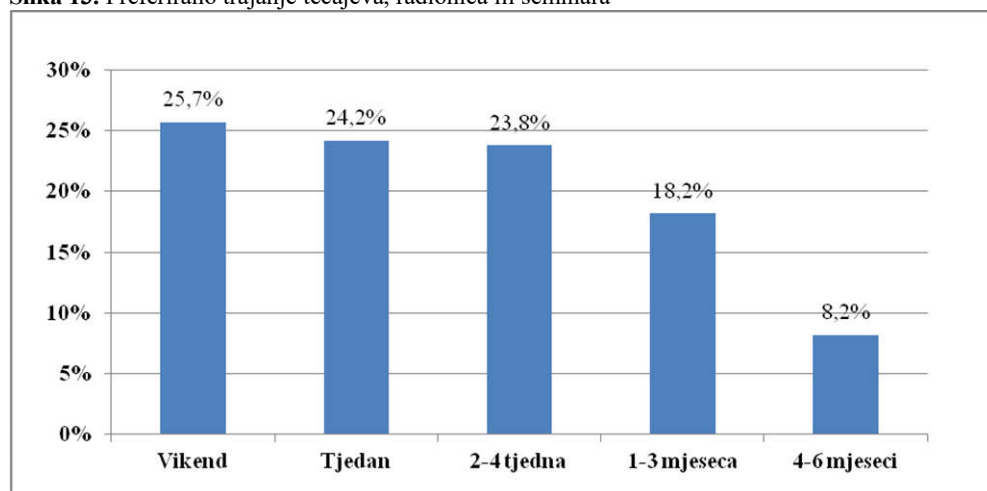
U slučaju da se takvo obrazovanje ponudi pri Pravnom fakultetu u Zagrebu, postoje dva izvedbena oblika koji bi bili najpopularniji za sudionike. Prvo, to su kraći tečajevi, radionice ili seminari, koji trenutno ne postoje, ali za takvo osposobljavanje interes iskazuje tri petine pravnika. Drugo, tu su specijalistički poslijediplomski studiji, za koje interes iskazuje oko trećina sudionika istraživanja. Nešto više od četvrtine zainteresirana je za semestralne kolegije, a sedmina za doktorski poslijediplomski studij. Tek jedna sedmina kazuje kako nema interes za usavršavanjem pri Pravnom fakultetu, a 6% sudionika istraživanja trenutno već pohađa neki poslijediplomski studij.

Tablica 63. Spremnost sudjelovanja u profesionalnom usavršavanju pri Pravnom fakultetu

Oblik profesionalnog usavršavanja	N	%
Kraći tečajevi, radionice ili seminari	872	60,4
Cjeloviti semestralni kolegiji iz pojedinih područja	403	27,9
Specijalistički poslijediplomski studij (jednogodišnji)	506	35,1
Doktorski poslijediplomski studij	216	15,0
Nema interes za usavršavanjem pri Pravnom fakultetu	209	14,5
Trenutno već pohađa poslijediplomski studij pri Pravnom fakultetu	89	6,2

Kad su u pitanju tečajevi, radionice ili seminari, nešto više od polovice zainteresiranih sudionika preferira njihovo izvođenje u okviru jednoga tjedna ili vikenda, a još četvrtina u okviru mjesec dana ili manje. Interes za dulje tečajeve je ograničen. Također, podnošljivo tjedno nastavno opterećenje na takvim usavršavanjima ne bi smjelo prelaziti pet sati, a za trećinu zainteresiranih optimalni je okvir dva sata nastave tjedno.

Slika 13. Preferirano trajanje tečajeva, radionica ili seminara

Tablica 64. Preferirano tjedno trajanje nastave kod tečajeva, radionica, seminara ili semestralnog kolegija

Broj tjednih sati	N	%
Oko 2	334	35,5
Oko 5	460	48,8
Oko 10	123	13,1
Oko 20	25	2,7

Promatra li se izdvojeno interes za pojedine postojeće poslijediplomske studije, sudionicima istraživanja koji su iskazali interes najčešći su izbor bili studiji Građanskopravna i obiteljskoppravna znanost te Pravo društava i trgovačko pravo, za koje je interes iskazalo 248 odnosno 253 sudionika istraživanja, te Europsko pravo sa 147 interesenata. Iako je za ostale specijalističke studije interes iskazao manji broj sudionika, s obzirom na veličinu populacije, interes je adekvatan za pokretanje ciklusa bilo kojeg od predloženih studija (41 osoba je iskazala interes za fiskalne sustave i politiku). Interes za doktorski studij Europskog prava nešto je ograničeniji, ali u apsolutnom broju i dalje supstantivan (84 sudionika).

Tablica 65. Interes za upisom specifičnog poslijediplomskog studija na Pravnom fakultetu, prema djelatnosti

Poslijediplomski studij	Ukupno	Odvjetnički uredi	Sudovi	Državno odvjetništvo	Javnobilježnički uredi	Državna uprava	Lokalna samouprava	Pravna zanimanja - ostale djelatnost	Trenutno ne radi
PDSS građanskopravne i obiteljskoppravna znanost	17%	20%	27%	14%	19%	12%	12%	14%	23%
PDSS pravo društava i trgovačko pravo	18%	21%	17%	6%	25%	10%	8%	22%	15%
PDSS međunarodno javno i privatno pravo	5%	6%	3%	3%	4%	5%	6%	5%	7%
PDSS kaznenopravne znanosti	7%	5%	14%	30%	4%	4%	2%	4%	17%
PDSS fiskalni sustavi i politika	3%	4%	1%	2%	2%	2%	0%	4%	1%
PDSS javno pravo i uprava	6%	1%	5%	2%	0%	14%	29%	5%	2%
PDSS europsko pravo	10%	11%	6%	3%	10%	14%	6%	11%	10%
PDSS prava djece	4%	2%	6%	8%	0%	5%	6%	3%	11%
Doktorski studij iz europskog prava	6%	6%	8%	3%	4%	8%	7%	4%	3%
<i>Barem jedan od navedenih</i>	40%	39%	43%	41%	31%	40%	46%	37%	46%

Struktura interesa za poslijediplomske studije razlikuje se s obzirom na djelatnost, ali ne izrazito. Zaposlenici odvjetničkih ureda i sudova iskazuju nešto viši interes za poslijediplomski specijalistički studij iz građanskopravnih i obiteljskoppravne znanosti. Zaposlenici javnobilježničkih ureda i pravnici u drugim djelatnostima poslijediplomski specijalistički studij prava društava i trgovačkog prava. U sudstvu i državnom odvjetništvu veći je interes za poslijediplomski studij iz kaznenopravnih znanosti. U državnoj upravi i (posebno) lokalnoj samoupravi za poslijediplomski specijalistički studij javno pravo i uprava, a u državnoj upravi i za poslijediplomski specijalistički studij iz europskog prava.

Razlozi nesudjelovanja u profesionalnom usavršavanju su raznorodni, ali se dva mogu identificirati kao dominantna, a dva kao prisutna. Podjednak broj sudionika (43-45%) kao jedan od razloga navodi nedostatak vremena i nemogućnost financiranja studija. Nemogućnost financiranja je rjeđe problem za sudionike koji su već odmakli u karijeri (za 60% generacije iz 2010. godine, ali za samo 33-37% u generacijama između 2005. i 2007. godine). Druga dva značajnije zastupljena razloga navelo je između četvrtine i petine sudionika. To su neusklađenost programa studija s potrebama radnog mjesta i nemogućnost usklađivanja obiteljskih i

profesionalnih obaveza. Posljednji razlog nešto je učestaliji među sudionicima koji su završili studij prije više godina, te u trenutnoj fazi životnog tijeka većinom već zasnovali obitelj i imaju malu djecu. Gotovo desetina navodi i prevelike zahtjeve poslijediplomskih programa. Manjak osobnog interesa ili nerazumijevanje poslodavca vrlo se rijetko navode kao razlozi nesudjelovanja.

Struktura razloga se ne razlikuje izrazito s obzirom na radno mjesto. Manjak vremena nešto češće navode zaposlenici odvjetničkih i javnobilježničkih urednika te državnog odvjetništva, a nemogućnost financiranja zaposlenici sudova.

Tablica 66. Prepreke sudjelovanju u profesionalnom usavršavanju iz perspektive sudionika koji trenutno ne pohađaju poslijediplomski studij

Prepreke	N	%
Nedostatak vremena		45%
Nemogućnost financiranja studija		43%
Nemogućnost usklađivanja obiteljskih i profesionalnih obveza		26%
Neusklađenost programa studija s potrebama radnog mjesta		21%
Preveliki zahtjevi programa poslijediplomskog studija		9%
Nerazumijevanje poslodavca		4%
Manjak osobnog interesa		3%
Već je završio PDS		2%
Loša kvaliteta ili neprimjerenost		2%
Udaljenost od mjesta prebivališta		1%
Potrebe radnog mjesta ne zahtijevaju tu razinu obrazovanja		1%

Comment [Sinisa3]: ??

Veličinu populacije koja bi mogla pohađati poslijediplomski studij može se procijeniti i kroz broj prepreka koji iskazuju sudionici istraživanja. Dok jedna šestina ne navodi nikakve prepreke i može se očekivati da bi se prijavili na studij o kojem su dobili informaciju, za nešto manje od polovice interesenata postoji samo jedna prepreka – no ona može biti raznorodna. Stoga je uz razvoj prihvatljivog modusa financiranja poslijediplomskog studija potrebno raditi i na razvoju režima studija usklađenog s obiteljskim obvezama te daljnjim usklađivanjem studija s potrebama radnog mjesta. Dvije prepreke navodi četvrtina sudionika, a tri ili četiri njih sedmina.

Tablica 67. Broj prepreka za pohađanje poslijediplomskog studija

	N	%
Bez prepreka	267	17,2
Jedna prepreka	701	45,1
Dvije prepreke	373	24,0
Tri prepreke	154	9,9
Četiri ili više prepreka	60	3,9

Tablica 68. Učestalost iskazanih potreba za obrazovanjem pri Pravnom fakultetu u Zagrebu, prema godini stjecanja diplome

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Potrebno obrazovanje iz bilo kojeg područja	83%	89%	92%	89%	89%	87%	87%
Jako potrebno obrazovanje iz bilo kojeg područja	37%	44%	46%	46%	52%	56%	54%
Interes za kraće tečajeve	65%	61%	59%	62%	61%	57%	56%
Interes za semestralne kolegije	27%	27%	30%	28%	28%	27%	27%
Interes za neki poslijediplomski studij	32%	40%	32%	37%	40%	49%	51%

I vrijeme proteklo od kraja studija predstavlja bitan čimbenik. Interes za poslijediplomske studije pri Pravnom fakultetu u Zagrebu te iskazi sudionika kako im je "jako potrebno" obrazovanje iz pojedinog područja manji je u generacijama koje su završile studij ranije. Ovo je suprotno pretpostavci da stručnjaci kojima je proteklo više vremena od završetka školovanja imaju veću potrebu za ažuriranjem svojih znanja, no može biti razumljivo u kontekstu usvajanja znanja kroz neformalno i informalno učenje na radnom mjestu, razvoj profesionalnog samopouzdanja te događaja u okviru životnog ciklusa koji smanjuju salijentnost angažmana na cjeloživotnom formalnom obrazovanju. U tom smislu zanimljivo je identificirati kako je interes za semestralne kolegije postojan (malen), dok je deklaratorni interes za kraće tečajeve i nešto veći kod generacija koje završile studij prije više godina.

Zaključna razmatranja

Nalazi ove studije predstavljaju obuhvatan prikaz obrazaca početka karijere za sedam posljednjih pred-bolonjskih generacija pravnika koji su diplomirali pri Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i kao takvi predstavljaju obuhvatom i detaljnošću nikada do sada poduzet empirijski uvid u ovu temu. S obzirom da je obuhvaćena gotovo polovica ovih generacija, a da je pristranost u odazivu s obzirom na studijski uspjeh bila blaga, ove je nalaze u velikoj mjeri moguće generalizirati kao vjerodostojne, barem kad su u pitanju bivši studenti Pravnog fakulteta u Zagrebu.

Sstudija nedvojbeno potvrđuje kako za pravnike stjecanje diplome nije kraj profesionalne socijalizacije. Naime, žele li raditi u profesiji, nakon stjecanja diplome, za što je većini generacije trebalo između šest i devet godina, većini slijedi vježbeništvo odnosno pripreme za pravosudni ispit, kojeg većina položi u roku između tri i šest godina nakon završetka studija. S obzirom na to, punu profesionalnu afirmaciju najčešće mogu otpočeti tek početkom četvrtog desetljeća svog života.

Ulazak u karijeru često se odvija kroz vježbeništvo u odvjetničkim uredima, koje je za mnoge važna faza profesionalne socijalizacije, ali ne toliko često i završno odredište nakon polaganja pravosudnog ispita. Diplomirani pravnici spremno traže posao koji im odgovara i nerijetko mijenjaju posao kada se ukaže bolja prilika. Odredišta u karijeri su heterogena, ali gotovo bez iznimke profesionalno određena unutar domene pravne struke: u odvjetničkoj praksi (kao zaposlenik, ali često i samostalno), u pravosuđu pri sudovima ili državnom odvjetništvu, te kao pravnici pri tijelima državne uprave i lokalne samouprave odnosno pravnim osobama u gotovo svim djelatnostima. U usporedbi s drugim visokoobrazovanim osobama u Hrvatskoj na početku karijere, diplomirani pravnici nešto rjeđe brzo nalaze posao (tj. unutar tri mjeseca od stjecanja diplome), ali je ishod nalaženja posla unutar godine dana puno izvjesniji. Nimalo čudno, od početka krize, dinamika nalaženja posla je postala nepovoljnija, a ishodi neizvjesniji.

U pogledu obilježja posla, najčešće su u pitanju složeni, zahtjevni poslovi za ovladavanje kojima je potrebno puno vremena i rada, te ih nerijetko karakterizira dugi radni tjedan i odnošenje posla kući. No specifične potrebe zanimanja u kojima rade pravnici razlikuju se već na razini glavnih odredišnih djelatnosti. Razlike su vidljive kako prema općim i specifičnim kompetencijama te područjima prava čije poznavanje i daljnje usavršavanje zahtijevaju, tako i prema odgovornosti, uvjetima rada i mogućnosti ispunjenja radnih vrijednosti.

U tom smislu rezultati ovog istraživanja predstavljaju izazov za unaprjeđenje pravnog studija u smjeru još veće usklađenosti ishoda učenja sa kompetencijama koje sadašnji i budući radni zadaci traže od pravnika, istovremeno pružajući temelje za daljnji razvoj i učenje kroz karijeru, ali i elemente specijalizacije. Usavršavanje pravnika kroz karijeru je nedvojbeno potrebno, a i jednako tako nedvojbeno jest da mnogi bivši studenti prepoznaju kredibilitet i moguću ulogu Pravnog fakulteta u tome. Također, kao što je već naglašeno, podaci predstavljaju dobru činjeničnu podlogu za dugoročni strateški razvoj studija, poebice u kontekstu Pravilnika o sustavu upravljanja kvalitetom obrazovanja na Sveučilištu u Zagrebu, kao i izrade dokumenta Hrvatskog kvalifikacijskog okvira.

Od istraživanja do objave podataka proteklo je nešto više od dvije godine. Situacija na tržištu rada se u međuvremenu nije poboljšala, te valja raspraviti i koliko su dobiveni nalazi primjenjivi i danas. Kad je u pitanju apsolutna dinamika zapošljavanja, to predstavlja valjanu ogradu gdje se situacija može brzo promijeniti, ali valja uzeti u obzir da kroz sedmogodišnje razdoblje nisu ustanovljene veće razlike u strukturnim elementima: odredištima, karakteristikama posla ili kompetencijama kod pojedinih generacija. Organizacija rada, studija i profesije u pravilu se vrlo sporo mijenjaju, postoji kontinuitet osoba i zadaća, koje čine nalaze od prije nekoliko godina sigurno primjenjivim za još nekoliko.

Prikazane analize nisu kraj korištenja podataka istraživanja. Zajedno s istovjetnom studijom studenata socijalnog rada, ovi podaci imaju još mnogo potencijala za odgovor na pitanja postavljenih u stručnim i znanstvenim radovima, kao i razvoju institucionalnih strategija. Ovdje se kao moguća svakako ističe i rodna dimenzija, koja u ovoj publikaciji nije temeljito istražena. Stoga je anonimizirani skup podataka ovog istraživanja otvoren za primjenu u sekundarnim

analizama, kao što je i metodologija provedbe na raspolaganju svim zainteresiranim partnerima za replikaciju pri drugim visokoškolskim ustanovama.